

Figyelő
Figyelő

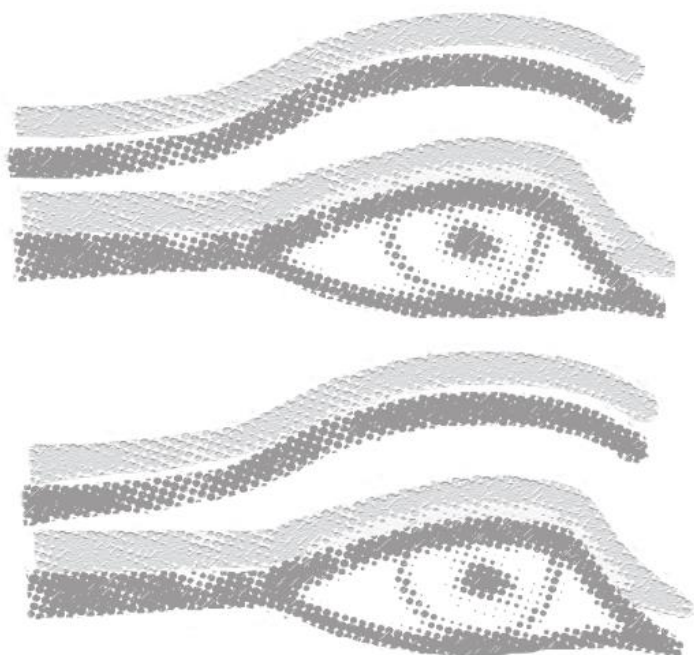
KÜLFÖLDI

242

319

**A Könyvtári Figyelő
elektronikus rovata**

2014/4

2014/4

24. (60.) ÉVFOLYAM, 2014. 4. SZÁM

FELELŐS SZERKESZTŐ: Kovács Katalin

SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle),
Feimer Ágnes (Külföldi folyóirat-figyelő)

☞ Szerkesztőbizottság elnöke: Hegyközi Ilona

☞ Szerkesztőbizottság: dr. Dippold Péter, dr. Hajnal-Ward Judit, dr. Hangodi Ágnes,
dr. Koltay Tibor, dr. Murányi Lajos, Orbán Éva, Pogány György, Rác Ágnes, dr. Sipos
Anna Magdolna, dr. Tóth Máté, Villám Judit.

☞ Borítóterv: Gerő Éva ☞ Műszaki szerkesztő: Nagy László ☞ Szerkesztőség: OSZK
Könyvtári Intézet, 1014 Budapest, Szent György tér 4-6. (Budavári Palota F. épület) ☞

☞ Telefon: +36-1-224-3795 ☞ Fax: +36-1-224-3875. ☞ E-mail: kovacs@oszk.hu,
feimer@oszk.hu ☞ Megjelenik: negyedévente. ☞ Egy szám ára: 1500.-Ft + 5% áfa.

☞ Éves előfizetés: 6000.-Ft + 5% áfa + postaköltség ☞ Külföldi előfizetés: 100 euró ☞

☞ Terjeszti: az OSZK Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár ☞ Előfizet-

☞ hető: a szerkesztőség címén. ☞ Kiadja: az Országos Széchényi Könyvtár ☞ Felelős

☞ kiadó: az OSZK főigazgatója ☞ Nyomda: Nalors Grafika Kft., Vác ☞ Felelős vezető:

☞ Szabó Gábor ☞ HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott) HU ISSN 1586-5193 (Online)

A referátumok szerzői

BOGNÁR Noémi Erika (Könyvtári Intézet, Bp.), FAZOKAS Eszter (Könyvtári Intézet, Bp.), HEGYKÖZI Ilona (Könyvtári Intézet, Bp.), JÁVORKA Brigitta (Könyvtári Intézet, Bp.), KOLTAY Tibor (Szent István Egyetem, Alkalmazott Bölcsészeti Kar, Könyvtártudományi Tanszék, Jászberény), MOHOR Jenő (az ELTE BTK Központi Könyvtárának ny. igazgató-helyettese, Bp.), MURÁNYI Lajos (az MTA Könyvtárának ny. osztályvezetője, Bp.), PAJOR Enikő (Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Könyvtártudományi Tanszék, Szeged), PRÓKAI Margit (II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc), TÓTH Máté (Könyvtári Intézet, Bp., Pécsi Tudományegyetem FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), VISZOCSEKNÉ PÉTERI Éva (a BME OMIKK ny. munkatársa, Bp.)

Tartalom

A referátumok szerzői	e-3
Tartalom	e-3
Könyvtár- és információtudomány	e-5
Könyvtár- és tájékoztatásügy	e-8
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények.....	e-15
Munkafolyamatok és szolgáltatások.....	e-24
Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek	e-37
Vezetés, irányítás.....	e-37
Felhasználók és használat	e-42
Információelőállítás, -megjelenítés és –terjesztés	e-48
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület	e-52
Kapcsolódó területek.....	e-58

Kedves Olvasók!

60. évfolyamához érkezett a Könyvtári Figyelő. Mivel takarékoskodnunk kell a nyomdai előkészítés és a nyomtatás költségeivel, az idei évtől áttérünk a hibrid publikálásra, azaz némiképp csökken a nyomtatott kiadvány terjedelme, és több lesz a csak elektronikusan elérhető tartalom.

A Külföldi folyóirat-figyelő rovatot ezentúl a nyomtatott számok elektronikus rovataként adjuk közre, a nyomtatott lapszámban pedig utalunk a rovatra. A rovat megszokott formátumát megőrizzük; olvasóink akár ki is nyomtathatják a rovat tartalmát. Előfizetőink a szokásos módon, online azonnal hozzáférhetnek a friss lapszámokhoz, bennük a referátumokhoz.

Ajánljuk figyelmükbe az online megjelenés nagy előnyét: a szövegben szereplő linkek „élnek”, azaz egy kattintással elvezetnek az ismertetett intézmények, szolgáltatások stb. weboldalaira.

Talán érdemes itt ismét megemlíteni, hogy a rovatban szereplő egyes referátumok szövege egy-egy keresés eredményeinek megjelenítésekor a Humanus adatbázis (<http://humanus.bibl.u-szeged.hu/human/cikk-mokka>) rekordjaiban is olvasható. Éljenek ezzel a lehetőséggel is!

Jó böngészést, hasznos tájékozódást kívánunk.

A szerkesztők

Könyvtár- és információtudomány

Általános kérdések

242/2014

JOHNSON, J. David: Controlling the flood: when more of a dose is less. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 70. (2014) 3., p. 330-345.

Az információáradat kontrollálása: amikor az egy adaggal több a kevesebb

Információ; Információáramlás; Információrobbanás

Az információ mennyiségének modern kori növekedése folytán fontossá vált az információáradat ellenőrzése és az információs túlterhelés csökkentése. Annak ellenére, hogy meghatározása körül sok vita van, az információt úgy is definiálhatjuk, mint a környezetünkben felismert ingereket. Ezzel azt feltételezzük, hogy az egyén kognitív folyamatai formálják, hogy mit és hogyan fog fel ezekből az ingerekből. Az információ azonban értelmezhető olyan üzenetek soraként is, amelyek bizonytalanságunkat csökkentik. A túl sok információ zavaró, és elborít bennünket. Éppen ezek az információáradat okozta problémák.

Az adagolás metaforája alapvető gyakorlati kommunikációs kérdésekre irányítja a figyelmünket. Az információ mennyisége, a kommunikáció ismétlődése és módja meghatározó, de inkább durva megközelítése az adagolásnak, mivel a multitasking kapcsán nem tudjuk, hogy valóban odafigyelnek-e az adott információra.

A kommunikációelmélet szerint a gyakoriság, az üzenetek ismétlődése valószínűsíti a nagyobb hatást. Ha azonban a gyógyszerek adagolásának analógiáját vesszük, nem egy óriási adag gyógyszert szoktunk bevenni annak reményében, hogy hatása örökké tart. A tartós hatás érdekében inkább több kisebb, ismétlődő adagot veszünk be, különösen, hogy a nagy adagokat esetleg szervezetünk nem tudja tolerálni, viszont szükségünk lehet a hatás fokozására. Az ismétlés azonban túlادagoláshoz vagy gyógyszer-intolerancia kialakulásához vezethet. Az adagok sorozatokba szervezése is fontos. A kemoterápiában például az egyes alkotóelemek dózisát a gyógyszer-tolerancia megerősödésének

megfelelően fokozatosan növelik. Ez hasonlít arra, ahogyan az információ megszerzése történik, mivel a kérdések sorba állítása különösen fontos a bizonytalanság csökkentése során. A túlterhelés kapcsán azonban az alapvető problémák egyike az, hogy nem tudjuk az információ áramlását kézben tartani, és egyszerre kell feldolgoznunk azt az információt, amelyet szakaszosan könnyebb lenne. Az alkalmazás módja a kommunikáció esetében a megfelelő csatorna megválasztását jelenti.

A működési zavarok mutatják, hogy az adagolásnak is megvannak az árnyoldalai. A túl sok információ tagadása és az előre való elmenekülés a hibás alkalmazkodás útjai, de tudjuk, hogy van, aki elkerüli az információt különösen akkor, ha az az általa hozott döntéssel ellentmondásban van. Sokszor viszont nem az okoz nehézséget, hogy az információ igénybevételéről döntsünk, hanem az, hogy mikor hagyjuk abba az informálódást. Ezt gyakran meghatározzák az emberi információkezelés és a figyelem korlátai, amelyeket nem is szabad figyelmen kívül hagynunk. Az információs túlterhelés ellen a delegálás, vagyis a felelősség megosztása eszközével is védekezhetünk. El kellene gondolkoznunk azon, hogy milyen információt kell szemébe dobnunk vagy figyelmen kívül hagynunk. Ezzel azonban óvatosnak kell lennünk, mert ha elhamarkodottan döntünk, jelentős erőfeszítésbe kerülhet az információ helyreállítása.

(Koltay Tibor)

Kutatás

243/2014

DEMŠAR, Franci – JUŽNIČ, Primož: Transparency of research policy and the role of librarians. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 46. (2014) 2., p. 139-147.

A tudománypolitika átláthatósága és a könyvtárosok szerepe

Felmérés; Könyvtárosi hivatás; Központi katalógus - online; Kutatás információellátása; Publikálás -

tudományos kiadványoké; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Tudományos kutatás; Tudománypolitika

A tanulmány egy kutatási ügynökségnek a kutatók magatartására gyakorolt hatását a tudománypolitika keretében vizsgálja, és azt, miért döntenek az adott központi katalógus rendszer – *Co-operative Online Bibliographic and Services* – használatáról, mely rendszer a kutatási adatok értékelésének az alapja. Közép- és Kelet-Európa országai, az Európai Unió új tagállamai ideális terep egy kutatási szervezet evolúciójának a tanulmányozására, mivel a változások itt zajlanak a leggyorsabban, és alapvetőbbek, mint a nyugat-európai országokban. A tanulmány azt mutatja be a Szlovén Kutatási Ügynökség esettanulmányán keresztül, hogy a kutatási eredmények átláthatóvá tétele milyen hatással jár országos szinten. A szerzők a Thomson *Scientific Web of Science* hivatkozási adatbázist használták kiindulási pontként a publikálás elemzéséhez, miután ismertették az új szlovén kutatás-nyilvántartási rendszert. Az eredmények azt mutatják, hogy az átláthatóság, ha ezt a kutatást támogató szervezet eleve megköveteli, változást jelent, és elősegíti a kutatási eredmények közzétételének a növekedését, mivel a kutatók általában az átláthatóságot pozitívumnak tekintik, mely népszerűsíti és segíti a munkájukat. A tudományos és felsőoktatási könyvtárak munkatársai által végzett munka is felértékelődik, mivel ők a felelősek az adatokért. Ez összhangban van azzal a javaslattal, hogy a könyvtári és információs szakembereknek meg kell ragadniuk a lehetőséget, hogy befolyásolják a kormányzati döntéseket azzal, hogy bibliometriai szakértelmüket adják a kutatások értékeléséhez.

(Autoref.)

Lásd még 294

Tudománymetria, bibliometria

244/2014

ARDANUY, Jordi: La publicación de artículos en las áreas de ciencias sociales y humanidades analizada a partir de los sistemas de información sobre investigación : el caso de las Universidades de Barcelona y Girona. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 37. (2014) 1.

Res. angol nyelven

Társadalom- és humán tudományi cikkek publikálásának elemzése a kutatási információs

rendszerek alapján a barcelonai és gironai egyetem esetében

Publikálás -tudományos kiadványoké; Tudománymetria

A tudományos teljesítmények elemzéséhez és bibliometriai mutatók meghatározásához általában a nagy nemzetközi bibliográfiai adatbázisok (pl. Web of Science, Scopus) szolgálnak forrásul. Ezek különösen alkalmasak olyan szakterületek esetében, ahol az angol az elsődleges publikációs nyelv, és a publikációk nagy többsége folyóiratcikk. Számos vizsgálat és tanulmány mutatta be ezen eszközök használatának nem kielégítő voltát a nem angol domináns, illetve monografikus publikációs gyakorlatú tudományterületek (azaz jellemzően a társadalomtudományok és humaniorák) esetében. Ezekben az esetekben érdemes az összefoglalóan *Current Research Information Systems (CRIS)* néven emlegetett tájékoztató adatbázisokat használni.

Spanyolországban számos olyan információs adatbázis működik, melynek segítségével a kurrens kutatási tevékenység követhető nyomon egyes intézmények (pl. egyetemek), illetve egyes területek (pl. tartományok) tekintetében. Ilyen adatbázisokat használtak forrásul ahhoz, hogy a két katalán egyetem publikációs tevékenységét részletesen elemezzék a humán és a társadalomtudományok (antropológia, szépművészet és művészettörténet, kommunikáció, jog, dokumentáció, közgazdaság, pedagógia, filológia, filozófia, földrajz, történelem, régészet, nyelvészet, pszichológia, szociológia, szociális munka) területén. A publikációk nagyjából 1–1 harmada folyóiratcikk, kongresszusi közlemény, könyv. 57%-uk spanyol, 27,5%-uk katalán, 11,5%-uk angol nyelvű, a maradékon a francia, olasz, német, galíciai és portugál nyelvű publikációk osztoznak. Az átlagot meghaladó mértékű az angol nyelvű publikációk aránya a közgazdaság és a pszichológia (közel 30%), a nyelvészet és a filozófia (17 illetve 15%) területén.

A CRIS adatbázisokból nyert adatok alapján sokkal megalapozottabb, és részletesebb bibliometriai elemzést végeztek, mintha a nemzetközi adatbázisokból szerezhetőkre hagytak volna.

(Mohor Jenő)

245/2014

RÍOS-HILARIO, Ana Belén – TRAVIESO-RODRÍGUEZ, Crispulo: Estudio de la Revista Española de

Documentación Científica : análisis comparativo de los periodos 1989-1999 y 2000-2010. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 36. (2013) 3. Res. angol nyelven

A Revista Española de Documentación Científica két évtizedének összehasonlító elemzése

Bibliometria; Felmérés; Folyóirat -könyvtári

Korábbi tanulmányok elemezték a folyóirat 1989–1999 (illetve 1999–2001) közötti éveinek tartalmát. A következő évtizedet ezek folytatásaként, az összehasonlíthatóság érdekében azonos módszerekkel vizsgálták meg.

Az első szembetűnő eredmény, hogy a második évtizedben jelentősen megnőtt a publikációk száma, egyéb okok mellett köszönhetően a spanyol kutatási főtanács két intézetének: a tudományos-műszaki dokumentációs tanulmányok intézetének és a humán és társadalomtudományi központnak. Emelkedett a közlemények minősége: a második évtizedben csökkent a csak mennyiségi módszereket alkalmazó tanulmányok száma, és nőtt a minőségi, illetve a mindkét megközelítést alkalmazóké. A célkitűzéseket tekintve jelentősen emelkedett a magyarázó (az okokat feltáró) publikációk aránya. A cikkeket megalapozó adatok összegyűjtésének módszerei közül csökkent a dokumentáció és az interjú (mint adatforrás) aránya, ugyanakkor nőtt a körkérdések, kérdőívek és (jelentősen) a megfigyelések alkalmazása. Tartalmi szempontból a cikkek nagy többsége az információ, dokumentáció tárgykörébe tartozik, némiképp csökkent (28,7-ről 24,5%-ra) a más diszciplínákat érintő (leginkább orvostudomány, közigazgatás tárgyú) publikációk aránya. Mindkét évtizedben igen erős a bibliometria (mint téma és mint módszer) jelenléte, és a két évtized alatt megfigyelhető az információ–dokumentáció (azaz a könyvtár- és információtudomány, a *Library and Information Science*) mint tudományos diszciplína konszolidációja.

(Mohor Jenő)

246/2014

RUDOLF, Daniel: Die Evaluation des wissenschaftlichen Wertes elektronischer Zeitschriften nach einem Modell

der California Digital Library. – Bibliogr. In: Information Wissenschaft und Praxis. – 65. (2014) 3., p. 185-189. Res. angol és francia nyelven

Elektronikus folyóiratok tudományos értékének vizsgálata a Kaliforniai Digitális Könyvtár modellje alapján

Bibliometria; Elektronikus folyóirat; Hatékonyság

A tanulmány a Kaliforniai Digitális Könyvtár (CDL) által alkalmazott folyóirat-értékelési módszert mutatja be, amely olyan paramétereket tartalmaz, mint a vizsgált címek használhatósága, minősége és költséghatékonysága. Ezután arról számol be, hogyan alkalmazták ezt a módszert 2012-ben a Würzburgi Egyetemi Könyvtár biológiai és kémiai tanszéki könyvtáraiban az e-folyóiratok (biológia: 118, kémia: 88 cím) esetében. A szerző az eredmények kiválasztott körét részletesen ismerteti, és összehasonlítja a használatonkénti költségeken alapuló értékelési eredményekkel.

(Autoref.)

247/2014

SCHREIBER, Michael: Do we need the g-index?. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 64. (2013) 11., p. 2396-2399.

Szükségünk van-e a g-indexre?

Bibliometria; Hivatkozás

Nyolc adathalmazból vett rendkívül kis mintán De Visscher nemrégiben (2011-ben) bebizonyította, hogy a g-index közelít az összes hivatkozás számának négyzetgyökéhez. (A g-index az a legmagasabb n, amelyre igaz, hogy a szerző legidézettebb n számú tanulmányának együttesen legalább n^2 hivatkozása van.) Azzal érvelt, hogy bibliometriai szempontból nem jelentős a különbség. A szerző 26 adathalmaz jóval nagyobb empirikus mintájának felhasználásával bemutatja, hogy nagyobb lehet a különbség, és a g-index alkalmazása mellett érvel.

(Autoref.)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

248/2014

ZARNDT, Frederick [et al.]: Razmešenie mirovogo kul'turnogo nasledia v Internetu metodom kraudsorsinga
In: Bibliotekovedenie. – (2014) 2., p. 88-91.

A világ kulturális örökségének elhelyezése az interneten a crowdsourcing módszerével

Digitalizálás; Együtműködés -nemzetközi; Használó; Megőrzés

A legnagyobb crowdsourcing módszert használó projektek a Wikipédia és a Kickstarter. (A 2001 óta működő Wikipédia több mint 20 millió szócikket tartalmaz 282 nyelven. A Kickstarter 2009 óta működik, lényege, hogy innovációs projektek fejlesztéséhez gyűjtenek pénzadományokat.) A „crowdsourcing”-ra keresve a Wikipédia 2013 júliusában 168 találatot adott, ebből 11 vonatkozott a könyvek, folyóiratok és kéziratok digitalizálására, valamint a könyvtárakra. Nagy érdeklődésre tartanak számot a régi hírlapok digitális gyűjteményei. A Kaliforniai Digitális Hírlapgyűjtemény (California Digital Newspaper Collection = CDNC) és a Cambridge-i Városi Könyvtár (Massachusetts, USA) munkatársai használói felmérést végeztek. A CDNC-ben a felmérés 2013. február–márciusban folyt, a 14 kérdésből álló kérdőívre 555 válasz érkezett, míg a cambridge-i könyvtáréra mindössze 30. Mindkét könyvtárban a felhasználók nagy része családtörténeti kutatással foglalkozik (Cambridge: 82%, CDNC: 66%). A válaszok elemzéséből az is kiderült, hogy a válaszadók jelentős része 30 évesnél idősebb volt, más genealógiai szolgáltatást is megkeresett. A CDNC (<http://cdnc.ucr.edu>) a legnagyobb nyílt hozzáférésű digitális hírlapgyűjtemény Kaliforniában, 1846-tól napjainkig 60 ezer számot, 550 ezer szöveges oldalt tartalmaz. A projektet a Kaliforniai Egyetem bibliográfiai kutatóközpontja irányítja, résztvevői szövetségi és kaliforniai intézmények.

A digitalizálási munkák 2005-ben kezdődtek. A CDNC honlapja 2007 októbere óta működik, 2009-től kezdve a Veridian szoftverrel. 2011 augusztusában vált lehetővé, hogy a regisztrált felhasználók módosíthatják az archívumban található szövegeket (user text correction). A néhány hónap alatt regisztrált több mint 1300 főből

mintegy hatszázan több mint egymillió szöveges sort javítottak ki. A honlapon kezdettől fogva megtalálható a Google Analytics, amivel a honlapon tartózkodás átlagos idejét lehet mérni.

A könyvtárak és levéltárak számára új fogalom, a civil archiválás gyorsan elterjedt a világban. Lényege, hogy az internet segítségével bevonják a társadalmat az archívumok építésébe, a meglévő gyűjtemények kiegészítésébe és a hibaigazításba. Elsőként 2009-ben az Ausztrál Nemzeti Könyvtárban alkalmazták a Trove a nemzeti történelmi dokumentumok interaktív portáljának építéséhez. Egy speciális panel segítségével bárki írhat szöveget, tehet fel fényképeket, képeket. A Cambridgei-i Városi Könyvtárban is ezt a módszert követték, 2013-ban ünnepelték a történelmi hírlapgyűjtemény (Historic Cambridge Newspaper Collection, <http://cambridge.dlconsulting.com>) egyéves fennállását. A DL Consulting céggel és új-zélandi szakemberekkel együttműködve a könyvtár digitalizálta és nyílt hozzáférésűvé tette mindazokat a hírlapokat, amelyeket a szerzői jog nem érint, köztük az USA legrégebbi hetilapját, a Cambridge Chronicle-t. A Veridian használatával az is látható, hogy ki javította a legtöbb hibát. Az eltelt év alatt a felhasználók 40 ezer olvashatatlan sort korrigáltak, a teljesítmény heti ezer sorra nőtt. A projekt sikere is bizonyítja, hogy a társadalomnak valós igénye, hogy helyi szinten bekapcsolódjon a történelmi források megőrzésébe és rendelkezésre bocsátásába. Az önkéntes szövegjavítók blogjai arról tanúskodnak, hogy szabadidejükből sokat fordítanak olyan alkotó tevékenységre, amellyel mások hasznára lehetnek.

Az OCR-rel rögzített szövegek javítását kiszervezéssel is meg lehet oldani, ahogy ez Ausztráliában, Új-Zélandon, Szingapúrban vagy Kaliforniában történt. A folyamat költségei miatt a korrekciót a címekre korlátozták, a Trove projektben még egyes cikkek első négy sorára. (A Trove projektben az önkéntesek munkájának értéke meghaladta a 2000 USA dollárt.)

A munka során az önkéntesek általában találnak valamit, ami számukra értékes. Bár az eredményt nehéz mérni, a crowdsourcing az internet korszakában a könyvtárak és az általuk kiszolgált közösség együttműködésének egyszerű módja.

(Viszocsekné Péteri Éva)

249/2014

ZIMMER, Michael: Assessing the treatment of patron privacy in Library 2.0 literature. – Bibliogr. In: Information technology and libraries. – 32. (2013) 2., p. 29-41.

A személyes adatok védelme a Library 2.0-s irodalomban

Adatvédelem; Felmérés; Információtechnológia; Könyvtáresetika; Könyvtártudományi szakirodalom

A 2.0-s könyvtár a Web 2.0 ideológiáját kísérli meg a könyvtári szférában meghonosítani. A fogalmat általában Casey 2005-ös cikkéből eredeztetik, és bár a következő évben (egy tanulmány szerint) több mint 60 különböző megközelítése és 7 meghatározása született, egyetértés mutatkozott abban, hogy technológiája és szolgáltatásai interaktív, kollaboratív és használatközpontú webalapú technológiát hoztak a könyvtári szolgáltatások (és gyűjtemények) számára. Csak példákat említve: valós idejű beszélgetés (segítségkérés) lehetősége, illetve blogok, wikik és hasonló platformok által elősegített kommunikáció a könyvtári személyzet és az olvasók között; az olvasók értékelhetik a könyvtári állomány dokumentumait; a közösségi hálózat platformjain is lehetővé válik a kommunikáció és az online szolgáltatás; dinamikus és személyes ajánlási rendszerek jönnek létre stb. Mindez azonban együtt jár az információs etika világában felmerülő súlyos kérdésekkel, különös tekintettel az olvasó (használó) személyiségi jogaira. Az ALA magánszférával kapcsolatos politikája messzemenően védi az olvasót, titokban tartva nemcsak személyes adatait, hanem intellektuális tevékenységét is. A legtöbb könyvtár csak korlátozott ideig őrzi meg az ezzel kapcsolatos adatokat (sőt, számos helyen azonnal törlik a kölcsönzés rekordját, amint az olvasó visszahozta a művet), és lehetőség van a névtelen böngészésre, helyben használatra. Ezt látszik fenyegetni a könyvtári 2.0, ugyanis ahhoz, hogy a Web 2.0 platformjainak, technológiáinak előnyei teljes mértékben a könyvtári szolgáltatások javára válhassanak, a könyvtárnak információkat kell gyűjtenie (és megtartania) az olvasókról. A fentebb említett példák mindegyike igényel valamilyen bejelentkezést, felhasználói nevet, a lehetőségek használata köthető a könyvtári beiratkozási adatokhoz (esetenként az IP-címhez). A véleményközlés, ajánlás, a közösségi platformok használata óhatatlanul is adatokat szolgáltat az olvasó személyes jellemzőiről (beleértve akár a politikai, ideológiai, szexuális orientációt és

hasonlóan érzékeny információkat). Azaz, míg a 2.0 könyvtári eszközök és szolgáltatások javítják a könyvtári szolgáltatások színvonalát, és segítik az olvasó tevékenységét, a növekvő igény az olvasó tevékenységének nyomon követésére, az erre vonatkozó adatok gyűjtésére és tárolására ugyanakkor kihívásként jelentkezik az olvasó magánszféráját illetően a hagyományos könyvtári etikával szemben.

Ezért vizsgálták meg a 2.0-s könyvtár irodalmát arra keresve a választ, hogy abban vajon felismerik-e az olvasó magánszférája védelmének problémáit; ha igen, mennyire „veszik komolyan”; és ha egyáltalán, akkor milyen megoldásokat javasolnak. A LISTA és LLIS teljes szövegű adatbázisokból kiválasztották a 2005 és 2011 közötti, *Library 2.0* témájú összesen 677 cikket. Ezek fele 18 időszaki kiadványban jelent meg (a legtöbbet a *Computers in Libraries* és a *Library Journal* publikálta). Az összes cikk teljes szövegében való keresések eredményeként megállapítható, hogy a magánszféra és az ehhez kapcsolódó kifejezések (*privacy, private, intellectual freedom, confidentiality*) összesen 203-szor fordulnak elő, 71 cikkben. Ezt tovább finomítva (kiszűrve pl. a magánégyetem kifejezést, a kiadvány *privacy policy*-jára vonatkozó közlést stb.) 39 olyan cikk maradt, a teljes anyag mindössze 5,8%-a, amely releváns módon említi az olvasó személyiségi jogait, illetve magánszférájának védelmét a 2.0-s könyvtárral összefüggésben (jegyzékük a függelékben található). A probléma felismerése tehát 39 cikkben érhető tetten, közülük mindössze 11 foglalkozik az említésnél részletesebben a kérdéssel, 22 azonban komoly problémának tartja. 14 írás próbál meg valamiféle tanácsot adni a *privacy* problémák kezelésére, ám gyakorlatilag sehol nem jelenik meg semmilyen reális megoldás ezekre a lényegi etikai problémákra.

Tanulság: az „adatintenzív” technológiák használata és a magánszféra hagyományos védelme közötti egyensúly megteremtéséhez sok és komoly munkát kell még elvégezni.

(Mohor Jenő)

Lásd még 264, 268

Nemzeti könyvtárügy

250/2014

KNIFFEL, Leonard: Building a pipeline to education in Azerbaijan : how library service is burgeoning in the oil-rich nation In: American libraries. – 45. (2014) 6., p. 46-49.

Távvezeték építése az oktatáshoz Azerbajdzsánban. A könyvtári szolgáltatások alakulása az olajban gazdag országban

Könyvtárügy

A függetlenség elnyerése (1991) óta az ország vezető helyet foglal el a világgazdasági reformban. Bakuban hatalmas építkezések folynak, tervezik a 2024. évi nyári olimpiai játékok megpályázását. A külföldi befektetők sorban állnak.

Mindez hatással van a könyvtárakra is. A 2013-ban az Azerbajdzsáni Diplomataképző Egyetemen (Azerbaijan Diplomatic Academy University = ADAU) nyílt könyvtár a nemzetközi üzleti kapcsolatok oktatásába irányuló befektetés jó példája. Az egyetemi hallgatók száma a 2011. évi 70-ről 2013-ra 700-ra nőtt, 95%-uk azeri. A könyvtár közel negyvenezres állománya az egyetem küldetéséből következően főleg angol nyelvű. A könyvtár nyolc munkatársa közül hat szerzett MLS fokozatot a Bakui Állami Egyetemen. A heti 65 órás nyitva tartást hat rész munkaidős hallgató segíti.

A könyvtár épületét ugyanaz az amerikai cég tervezte, amely az egész kampuszt. A könyvtár korszerű berendezésű, multimédiás hallgatói tanulóközponttal, kávézóval, rendszeres programokkal és kiállításokkal. Az amerikai közkönyvtáraktól annyiban tér el, hogy a gyűjtőköre az ADAU hat alapképzési irányának felel meg. Baku többi könyvtára is a könyvtári szolgáltatások új modelljét követi.

A bakui Amerikai Központ könyvtára, új nevén Információforrás Komplexum valójában az Azerbajdzsáni Nyelvészeti Egyetem része, nyitott a nagyközönség számára. 2003 óta a másik öt amerikai központ ténylegesen oktató intézménnyé vált.

Az 1922-ben alapított Azerbajdzsáni Nemzeti Könyvtárban a munkatársak száma 360, az ötmillió állomány 40%-a orosz nyelvű. A teljesen felújított könyvtár nagy olvasótermét és népszerű könyvgyűjteményét mindenki használhatja. A digitalizálási projektek haladását a munkakörülmények (kis munkaszobák, alacsony

fizetés) lassítják. A könyvtár főigazgatója szerint a fő probléma a helyhiány, nehézkes az információs technológia bevezetése, de tény, hogy a könyvtár költségvetése 2005 óta évről évre nő.

Az Elnöki Könyvtár két korábbi városi könyvtár egyesítéséből jött létre 2003-ban; a kormány végrehajtó szerveit szolgálja, de a nagyközönség számára is nyitott. Munkatársainak száma 60.

A könyvtárak a szovjet rendszer némiképp korszerűsített változata szerint működnek; a könyvtárosok elégedetlenek az alacsony fizetésekkel és hiányolják a szakma elismertségét. Azerbajdzsánban a felnőtt lakosság 99,4%-a írástudó (2007. évi felmérés); a többi szovjet utódállamhoz hasonlóan a kommunista oktatási rendszernek köszönhetően az emberek elég műveltek és intelligensek voltak ahhoz, hogy megdöntsék a rendszert. Általános megfigyelés, hogy csak a legszegényebbek járnak az ország 40 ezer közkönyvtárába, a Makszim Gorkij Könyvtárban például hétköznap délután annyian vannak, hogy diákokat kell segítségül hívni. Az iskolai könyvtárakban nagyrészt könyvolvasó termek vannak, ahol képzetlen dolgozók vagy önkéntesek ügyelnek.

A bakui egyetem könyvtár szakán évente átlagosan 40–60 fő végez, csak 20%-uk megy könyvtárba dolgozni. Az Azerbajdzsáni Könyvtári Egyesületnek 370 tagja van, főleg az idősebb korosztályból.

Azerbajdzsán a legkevésbé konzervatív muzulmán ország. A vallási fundamentalizmussal szembeni ellenállás legjobban a nők szerepében érződik: természetes a modern öltözködés, a nőket a munkaerőpiac minden területén alkalmazzák, különösen a könyvtárakban. Alijev elnök célja, hogy az ország vonzó legyen a külföldi tőke számára. Bakuban a könyvtárosok szolgáltatás-orientáltak, ugyanolyan barátságosak, mint a sétáló utcák butikosai. Szívesen beszélnek könyvtárak gyűjteményeiről és elkötelezettségükről.

A könyvtárakat különböző kormánysszervek felügyelik: a közkönyvtárak a Kulturális és Turisztikai Minisztériumhoz tartoznak, az egyetemi könyvtárak az Oktatási Minisztériumhoz, kivéve a Külügyminisztériumhoz tartozó ADAU-t. Az ADAU könyvtára a példa arra, hogy a könyvtárakba és az oktatásba történő beruházás az egyetlen út a szegénység leküzdésében.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Együttműködés

251/2014

BATTALOVA, Saniâ Salihzânovna: Desât' let uspešnoj kooperacii : rol' bibliotečnogo konsorciuma v informacionnom prostranstve Kirgyszstana In: Vestnik BAE. – (2014) 1., p. 58-61.

A sikeres együttműködés tíz éve. A könyvtári konzorcium szerepe Kirgizisztán információs terében

Adatbázis; Állománygyarapítás; Együttműködés - belföldi; Szolgáltatások átvétele

Az elektronikában elért eredmények jelentős hatással voltak a társadalom egészére, ezen belül az információ előállítására és elérésének biztosítására. A világon gyorsan terjedtek a közösségi hálózatok, hatalmas információforrásokkal és lehetőségekkel. Megváltoztak a felhasználók is: a mai fiatalok azt igénylik, hogy azonnal megkapják a szükséges információkat anélkül, hogy könyvtárba vagy más információs intézménybe kelljen menniük. Még a legnagyobb könyvtárak sem képesek az információs források és szolgáltatások teljes körét biztosítani. Ezért a könyvtárak különböző szervezeteket, egyesületeket, konzorciumokat hoznak létre a legfontosabb feladatok közös megoldására.

A könyvtárak együttműködése több mint százéves múltra tekint vissza, a konzorciumok száma az 1990-es évek végén nőtt ugrásszerűen. Kirgizisztánban 2002 végén hozták létre nem állami és nem kereskedelmi egyesületként a Könyvtári-információs Konzorciumot (KIK). Fő feladatai: az információ közös elérésének bővítése, egységes politika a hardver/szoftver kérdésekben, saját elektronikus állományok építésének támogatása, a könyvtárak érdekképviselése és a nemzetközi kapcsolatok bővítése, tapasztalatcsere és továbbképzés.

A konzorcium két korábbi szervezetből (a közkönyvtárak és a könyvtárosok egyesülete) jött létre. Felépítése:

- *köztársasági* szint: a forrásokkal rendelkező nagykönyvtárak (nemzeti könyvtár, szabadalmi könyvtár stb.) és a nagy egyetemek könyvtárjai;
- *megyei* szint: a kulcsszerep, a megyei könyvtárak csomópontként működnek (a harmadik szinten lévő könyvtárak és információs központok csatlakozásához);

- *regionális* szint: a kerületi könyvtári rendszerek és hálózatok, amelyek egyúttal hozzáférési pontok a falusi, iskolai könyvtárak és az olvasók számára. A konzorciumnak formálisan 87 könyvtár a tagja, valójában ennél sokkal több, mivel a falusi és regionális könyvtárak formálisan nem tagok. Középtávú stratégiai célok: közös elektronikus katalógusok rendszerének fejlesztése, nyílt forráskódú rendszerek alkalmazása a könyvtárakban és nyílt elektronikus archívumok építése, a tudományos adatbázisok közös licencelése. A saját információs források létrehozása az ország számára a függetlenség elnyerése után vált különösen fontossá. A közös munka több sikeres projektet is eredményezett, mint a disszertációknak és a kirgiz és közép-ázsiai tudósok munkáinak autoreferátumaiból épült adatbázis, vagy a régi és ritka könyvek teljes szövegű adatbázisa, a *Kirgizisztán könyves emlékei*. A KIK tagja az eIFL.net konzorciumnak, aminek köszönhetően a könyvtárak a legújabb információkat is tudják szolgáltatni. Míg korábban a külföldi partnerek kezdeményezték a részvételt a nemzetközi programokban, mára a külföldiek számára fontos elektronikus tartalom előállításával a KIK egyenrangú fél lett.

A KIK pénzügyi stabilitásának fontos tényezője, hogy költségvetésének alapja saját vállalkozói tevékenysége. A stabilitást növeli a felhasználók és a könyvtárak különböző szolgáltatások iránti igényeinek figyelése (monitoring), ezek megvalósítása a bizottságokon és munkacsoportokon keresztül.

A KIK tízéves fennállása alatt számos eredményt ért el, ezek között szerepel közös bibliográfiai adatbázisok építése, közös licencek alapján a külföldi tudományos folyóiratok elérhetővé tétele (2012-ben 11 licenc), 3 teljes szövegű nyílt hozzáférésű repozitórium építése, több mint 800 könyvtáros képzése, a normatív alapdokumentumok kidolgozása, bekapcsolódás az országos programokba. Az eltelt évtized alatt szerzett tapasztalatok képezik a további fejlődés alapjait. A következő időszak tervei között szerepel az információ szabad és széles körű elérésének biztosítása, új szolgáltatások fejlesztése, a könyvtárközi integráció és együttműködés bővítése, nemzeti információs források építése és elérhetővé tétele, a partnerkapcsolatok szélesítése, a könyvtárosok szakmai szintjének emelése.

(Viszocsekné Péteri Éva)

252/2014

KETONEN, Aino: National cooperation in Finland In: Scandinavian library quarterly. – 47. (2014) 2., p. 18-19.

Országos szintű együttműködés Finnországban

Együttműködés -belföldi; Közművelődési könyvtár; Városi könyvtár

A *Közkönyvtárak konzorciuma* projektet az Oktatási és Kulturális Minisztérium hirdette meg, a Helsinki Városi Könyvtár, a közkönyvtárak központi könyvtára koordinálja. Az előkészítő munkák még 2013-ban kezdődtek, a konzorciumhoz a könyvtárak 2014 februárja óta csatlakozhatnak. A szerződés kidolgozása során különös figyelmet fordítottak arra, hogy a konzorcium működése ne legyen párhuzamos a már létező szereplőkével, és a szerződés szilárd alapot teremtsen a könyvtárak jövőbeni együttműködéséhez is. Mivel a minisztériumi finanszírozás véges, a tervek szerint a továbbiakban a működést a tagdíjakból fedezik. A tagdíjak nagyságát a települések lakosainak száma alapján állapítják meg, így az összeg előre tervezhető lesz. A tagok a felügyelő bizottságon keresztül tudnak a konzorcium gazdasági tevékenységére és teljesítményére, a könyvtárközi együttműködés fejlesztésére hatni.

Új tagok bevonása az előkészítő szakaszban kezdődött egy kérdőív szétküldésével. A válaszadók közel 90%-a reagált úgy, hogy a legfontosabb feladat az e-anyagok közös beszerzése. 2013 őszén indult az első közös beszerzési pilot projekt a KL-Kuntahankinnat céggel együttműködve. Az első szerződéseket előreláthatólag 2014-ben kötik.

A közbeszerzési szerződésekről szóló törvénynek megfelelően a KL-Kuntahankinnat egy közös közvetítő cég, amely versenyszervezéssel, tenderek kiírásával foglalkozik. A könyvtárakkal kötött keretszerződések megkönnyítik az e-anyagok beszerzésével kapcsolatos döntéshozatalt. A KL-Kuntahankinnat felelős a szerződések kezeléséért és a vitás kérdések megoldásáért.

A Helsinki Városi Könyvtárban régóta folyik az e-anyagok szolgáltatása, a pilot projektben felhasználták a munkatársak tapasztalatait. Az együttműködésnek köszönhetően megtakarítás érhető el, az előnyöket a kisebb települések is élvezhetik.

Finnországban régóta folyik regionális együttműködés, országos szintű kiterjesztése egy természetes lépés előre. Az e-anyagok használata és beszerzése azonban újdonság a közkönyvtárakban. A konzorcium segítségével a

könyvtárak új szolgáltatásait naprakészen tudják tartani, meg tudják osztani a vonatkozó információkat, és a szolgáltatók számára fel tudják tárni az olvasói igényeket.

A tavasz folyamán országos szintű tesztelő csoportok alakultak az új szolgáltatás kipróbálására. Különös figyelmet fordítottak a használhatóságra és a tartalomra. A könyvtárak önkéntes alapon vehettek részt a tesztelésben, az eredményeket a regionális felelős és a felügyelő bizottság is megkapja.

A Helsinki Városi Könyvtár részvétele a *NextMedia* projektben jelzi a könyvtárak aktívabb szerepét; a projekt kiterjedt az egész könyvpiacra, ezen belül fejlesztették az e-könyvek könyvtári terjesztését. A közös projekt eredményei: egy új, megfelelő licenc a könyvtárak számára, több kiadó részvétele a könyvtári terjesztésben, az ország az elsők között volt a böngésző olvasás bevezetésében. A projekt zárójelentése a közkönyvtárak számára online elérhető. A *NextMedia* projekt eredményei hasznosak az egész könyvtári területen, az új licencmodellek és gyűjtemények a nagy Helsinki-térségen kívüli könyvtáraknak is elérhetők.

A *Közkönyvtárak konzorciuma* az együttműködés új formája. Ebben az évben az előkészítő bizottság áttekinti a konzorcium tevékenységét. Azok a könyvtárak, amelyek a múlt évben válaszoltak a kérdőívre, az e-anyagok közös beszerzése mellett a metaadat-folyamatok fejlesztését várják. Az információs hálózatok és rendszerek közötti kapcsolatok megkönnyítik a metaadatok használatát mind a könyvtáraknak, mind a könyvpiac többi szereplőjének. Az együttműködés célja a kiadások csökkentése, a metaadatok finomítása úgy, hogy közben az olvasók elégedettek maradjanak.

(Viszocsekné Péteri Éva)

253/2014

KRISCHOK, Klaus: Netzwerk im Wandel : die Bibliotheken des Goethe-Instituts : neue Balance zwischen physischer Präsenz und digitalen Angeboten In: BuB. – 66. (2014) 5., p. 364-367.

Res. angol és francia nyelven

Változások a hálózatban. A Goethe Intézet könyvtárai: újfajta egyensúly a fizikai jelenlét és a digitális kínálat között

Kulturális kapcsolatok; Külföldön fenntartott könyvtár; Nyelvismeret -használóké

„Részletes és aktuális képet kell adni Németországról annak társadalmi, politikai és kulturális életéről nyújtott információk közvetítésével” – a német nyelv és a nemzetközi kulturális csere külföldi fejlesztése mellett ez a cél olvasható hatvan éve a német kulturális intézet alapszabályában. Az információk biztosítása a könyvtárak feladata ugyan, de az intézet minden tevékenysége a Németország-kép alakításáról szól. Vajon ma, digitális környezetben indokolt-e még a könyvtárakat működtetni? A válaszáért érdemes először a múltba tekinteni, majd a jövőre nézve a lehetőségeket számba venni.

A kilencvenes évekig az volt az elképzelés, hogy a könyvtárak révén – lehetőleg átfogóan, történeti mélységben és naprakészen – német nyelven tájékoztassák a külföldi látogatókat. A vezető médium a könyv volt. Az olvasók általában jól tudtak németül, gyakran az ott élő németek közül kerültek ki, és a könyvtárak voltak a német kultúra fellegetőjei, egyben találkozóhelyek is. A rendszerváltás után a Goethe Intézet új intézeteket nyitott Kelet-Európában, Rigától Kijevig. Az érdeklődés azóta sem csillapodott. Partnerkönyvtárakkal vették fel a kapcsolatot, német dokumentumállomány került a vendéglátó ország nagyobb könyvtáraiba. (A 95 külföldi Goethe intézeti könyvtár mellett 89 kooperációs könyvtár is működik.) A Kelet-Európában működő intézményeket látogatják ma is a legtöbben, mivel a nyelvtanfolyamokon részt vevők számára a könyvtár többletet jelent, és a némettanárokat is szakmailag segíti.

A német nyelv népszerűségének csökkenésével nyilvánvaló lett, hogy a fogadó ország nyelvére lefordított műveket is érdemes tartaniuk, valamint növelni kell a multimédiás kínálatot. A digitális „forradalom” a századfordulón kezdődött: az intézetek először rendezvényeiket, nyelvtanfolyamaikat, médiakínálatukat propagálták online, majd a nyomtatott dokumentumok helyett átálltak az elektronikus publikációkra. Defenzívába kényszerültek a könyvtárak – át is nevezték őket információs központtá –, más területeken kezdtek tevékenykedni (fordítás-támogatás, részvétel a helyi könyvvásárokon, könyvtárosok továbbképzése stb.).

Napjainkban, illetve 2007 és 2012 között a média-kölcsönzés 17%-kal nőtt (770 ezer egység), a látogatók száma összesen 700 ezer főt tett ki évente. Impozáns számok, de eltörpülnek a honlap (www.goethe.de) 27 milliós látogatottsága mellett! A jövő sikerének titka az alábbiakban foglalható össze: az intézet könyvtárai továbbra is segítik a német nyelv közvetítését, részesei a kulturális cserének, online információk közvetítői,

hozzáértően tájékoztatnak, szabad, cenzúrázatlan hozzáférést biztosítanak az információkhoz. Nehézséget jelent a technikai korszerűsítés költségeinek előteremtése, annak mérlegelése, hogy a kölcsönzés helyett a helyben való használat kerüljön-e előtérbe stb. A költségvetési felelősség és a döntések decentralizálása révén rugalmasabbá válik a hálózat munkája. 2013-ban elkészült a minden területre kiterjedő digitális stratégia is, és megmaradt az a törekvés, hogy fizikai térként is képviseljék a német kultúrát.

Utóiratként megjegyzi a szerző (a Goethe Intézet müncheni központjának munkatársa), hogy 2008-tól a médiatárakat megint könyvtárnak hívják, a közben (Indiában) bezárt intézményeket megnyitották – kisebb, de jóval korszerűbb állománnyal –, néhány államban pedig az intézet könyves buszával elégitik ki az igényeket (Egyiptom, Palesztina).

(Murányi Lajos)

Lásd még 306, 315

Jogi szabályozás

254/2014

HJERPE, Annika: Detailed digital deposits In: Scandinavian library quarterly. – 47. (2014) 2., p. 6-7.

Részletes szabályozás a digitális kötelempéldányokról

Elektronikus dokumentum; Jogszabály -könyvtárügyi; Kötelempéldány; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

Svédországban 2012 júliusában kezdték alkalmazni a digitális anyagok kötelempéldányáról szóló törvényt. A kísérleti időszak alatt a tartalmat számos intézet, nemzeti ügynökség és médiavállalkozás szolgáltatja. A jogszabály kidolgozói úgy gondolták, hogy időt kell adni a gyakorlat kialakításához és megszerzéséhez 2015-ig, amikor a jogszabály teljes mértékben hatályba lép.

Az új törvény az eredeti kötelempéldány-rendeletet egészíti ki a digitális anyagokra vonatkozó szabályokkal. Svédországban az első kötelempéldány-törvény megjelenése (1661) óta az országban kiadott nyomtatott anyagokból két példányt kellett a kincstárnak küldeni. Az évszázadok során a törvényt többször felülvizsgálták, hatálya kiterjed a hanganyagokra és a mozgóképekre, most pedig már a digitális anyagokra is.

A folyamat hosszabb időt vesz igénybe, mint a törvényhozók gondolták, aminek oka, hogy nincs egy

felelős szervezet, és hiányoznak a műszaki megoldások. A nemzeti könyvtárban is gondot jelent, hogy különböző, összehangolásra váró műszaki rendszereket használnak. Az átmeneti időszakban a szolgáltatók 98%-a a hálózaton keresztül akarja a tartalmakat küldeni.

A Svéd Nemzeti Könyvtárban nem minden online publikáció esik a törvény hatálya alá, csak a svéd vonatkozású, kizárólag digitális médiában publikált anyagok, mint pl. a honlapok, pdf-fájlok, rádió- és tv-adások. A szolgáltatók nem az egész honlapot vagy a teljes adatbázist küldik, főleg hírek és jelentősebb cikkek, a cikkekhez kötődő blogbejegyzések (posztok) stb. érkeznek. Közös bennük, hogy az anyagnak teljesnek és véglegesnek kell lennie.

A szolgáltatókat három csoportba lehet sorolni:

1. a kiadók, akik már analóg publikációkat is küldtek; ezek általában szervezetek, egyesületek, könyvkiadók és médiaházak;

2. az elektronikus publikációk professzionális előállítói, ilyenek az e-könyvek és a webes magazinok kiadói;

3. kormányzervek, amelyekre némileg más szabályok vonatkoznak: az általuk küldött anyagoknak is teljesnek és véglegesnek kell lenniük, emellett valódi hatósági publikációknak, mint a jelentések, a PhD disszertációk, munkaanyagok, tájékoztató anyagok, útmutatók és oktatófilmek. A másik különbség, hogy a hatóságoknak az anyagokat analóg és digitális formában is meg kell küldeniük.

A Svéd Nemzeti Könyvtár 1997-ben kezdte a honlapok begyűjtését. Az alkalmazott szoftver az interneten publikált svéd vonatkozású tartalmakat kereste és archiválta. Az új jogszabály által előírt eljárás abban különbözik a korábbi begyűjtési módszertől (harvesting), hogy a jövőben a média előállítói a felelősek a tartalmak megküldéséért.

Nemzetközi vonatkozásban a Svéd Nemzeti Könyvtár az elsők között volt a webes archiválásban, de az archiváló programok már nem használhatók olyan mai webes tartalmakhoz, mint az online filmek vagy a jelszóval megnyitható honlapok. Ezért az új jogszabályt úgy kell a továbbiakban alakítani, hogy a jövőben minden anyag felismerhető legyen.

Digitális anyagokra vonatkozó jogszabály sok országban létezik, de egyik sem olyan részletes szinten rendeli el a szolgáltatást, mint a folyóiratcikk-szintű svéd rendszer.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Könyvtárosi hivatás

255/2014

FOLK, Amanda L.: Librarians as authors in higher education and teaching and learning journals in the twenty-first century : an exploratory study. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 40. (2014) 1., p. 76-83.

Könyvtáros szerzők felsőoktatási és pedagógiai folyóiratokban a 21. században

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Folyóirat; Könyvtárosi hivatás; Publikálás -tudományos kiadványoké; Szakirodalom -pedagógiai

2010-ben tette közzé a felsőoktatási és tudományos könyvtárak szövetsége (ACRL) *Megan Oakleaf*nek a felsőoktatási könyvtárak értékéről készített terjedelmes jelentését (http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/issues/value/value_report.pdf), melyben felszólítja a könyvtárosokat, bizonyítsák, hogy fontosak intézményük számára. Kutatási témákat vázol számukra, és megadja a következő teendők listáját. A tanulmányban a könyvtárosok „láthatósága” azt jelenti, hogy olyan alapvető értékeket közvetítenek, mint az információs műveltség vagy a szellemi szabadság, az egyetemi oktatásra és tudományos tevékenységre való befolyás demonstrálása stb.

A tanulmány azt vizsgálta, hogy publikáltak-e könyvtárosok 2000 és 2012 között az Egyesült Államok felsőoktatási, illetve multidiszciplináris pedagógiai folyóirataiban, és az alábbi kérdésekre keresett választ: 1) Milyen gyakran publikáltak könyvtárosok szerzőként vagy közreműködőként e két folyóirattípusban, illetve melyik típus volt kedveltebb? 2) Ha igen, milyen témát választottak? 3) Milyen típusú cikket publikáltak? 4) Milyen típusú intézményben dolgoztak a szerzők? Nagy egyetemeken vagy sem?

A szakirodalom áttekintése után a vizsgálat módszertanát ismerteti a szerző. A vizsgált periodikák körét tekintve elsősorban a lektorált folyóiratokra (pl. a *New Directions for Higher Education*) terjedt ki a figyelme – a magazinokat és a hírlapokat eleve kizárta –, s főleg azokra, amelyek a szerzők alapadatait közölték. (Ezért nem került be a vizsgálatba a *Research in Higher Education* vagy a *Journal of Effective Teaching*.) Az adatgyűjtés során a könyvtáros szerzőket is kigyűjtötte – a könyvismertetések, szemle tanulmányokat és a szerkesztői észrevételeket nem vette figyelembe. (Ha a szerző

foglalkozása nem volt egyértelmű, Google-kereséssel próbálkozott.) A cikkeket empirikus, elméleti vagy kísérleti kategóriákba osztotta, majd a Carnegie-féle osztályozás alapján határozta meg a szerző munkahelyének típusát.

Összesen 2979 közleményt elemzett, ebből a tizenegy vizsgált folyóirat *negyvenegy cikkének* (1,38%) volt könyvtáros szerzője vagy közreműködője (huszonhét első szerző, tizennyolc közreműködő). Az 1377 felsőoktatási folyóiratban megjelent cikk közül nyolcnak (0,58%), az 1602 pedagógiai folyóirat cikke közül harmincháromnak (2,06%) volt könyvtáros a szerzője.

A legtöbb közlemény elméleti jellegű volt (20), tárgyát tekintve az információs műveltség témája dominált (28). Huszonhét szerző (57%) volt nagyobb egyetemi könyvtár munkatársa. Az eredmények összefoglalását követően a szerző felveti, érdemes lenne megvizsgálni, mi motiválja a szerzőket abban, hogy nem szakmájuk folyóirataiban publikáljanak (erre a cikk nem vállalkozott), de a szakma jövője szempontjából is fontos, hogy a könyvtárosok a változásokhoz való alkalmazkodás mellett jelentős szerepet vállaljanak – értékeléssel vagy publikálással – anyaintézményük tevékenységében.

(Murányi Lajos)

256/2014

ZIMMER, Michael: Librarians' attitudes regarding information and internet privacy. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 84. (2014) 2., p. 123-151.

Könyvtárosok véleménye a felhasználók személyes adatainak a védelméről

Adatvédelem; Könyvtárosi hivatás; Közvéleménykutatás

A cikk egy felmérés megállapításairól számol be, mely a könyvtárosok véleményét szondázta a könyvtári felhasználók magánéletének és személyes adatainak a védelméről. A tanulmány, amely az American Library Association (ALA) 2008-ban végzett, hasonló témájú felmérésére támaszkodott, fontos adatokat szolgáltat arra, hogy a személyes adatok védelmezői értékelni tudják, milyen a magánszféra védelmének a helyzete az Egyesült Államokban, és milyen szerepet játszanak a könyvtárak a használók adatainak a védelmében. Az eredmények szerint a válaszadók összességében komolyan aggódnak az adatok védelme miatt, és az a vágyuk, hogy ellenőrizhessék a személyes adatokhoz való hozzáférést és azok felhasználását, de ugyanakkor a 2008-as tanulmányhoz képest adatvédelmi attitűdjük kicsit megváltozott. A cikkben az esetleges következmények is szóba kerülnek: így a jövőbeli érdekképviselő, valamint az ALA, a hasonló érdekvédők és az oktatási csoportok szerepe.

(Autoref.)

Lásd még 308

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

257/2014

LIN, Hui – LUYYT, Brendan: The National Library of Singapore : creating a sense of community. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 70. (2014) 4., p. 658-675.

A Szingapúri Nemzeti Könyvtár: a közösségi érzés kialakítása

Használó; Könyvtártörténet -nemzeti; Nemzeti könyvtár

A tanulmány a Szingapúri Nemzeti Könyvtár (NK) a lakosság életében betöltött szerepét vizsgálja, és bemutatja, hogyan támogatják a könyvtárak a társadalom egészét. (A <http://www.nlb.gov.sg/About/HistoryofNationalLibrarySingapore.aspx> címen az intézmény rövid története olvasható.) A cikk történeti jellegű, és minden lényeges dokumentumot felhasznált. (Igazgatók, miniszterek levelei, a könyvtári bizottság jegyzőkönyvei, éves jelentések, statisztikák, újságcikkek stb.) Fontos forrás volt az a levélgyűjtemény is – *Moments in time: memories of the National Library* (2004) –, amely olvasók leveleit adta közre. (A levelek arról szóltak, mit jelent számukra a régi, 1960-ban átadott NK.)

Az NK szerepét vizsgáló kutatás *McMillan* és *Chavis* közösségi érzés (*sense of community*) elméletére (1986) támaszkodott, mely segíti a könyvtár és közönsége közötti viszony jobb megértését. *McMillan* és *Chavis* a közösségi érzés kialakulásának négy kritériumát fogalmazták meg:

- a *tagság*, a valahová tartozás érzése,
- a *befolyásolás* lehetősége (az egyén úgy érzi, számít a csoportban, hatással tud lenni működésére és a csoport is rá),
- az *integráció* és a *szükségletek kielégítése* (a hit, hogy az egyén szükségletei találkoznak azokkal az erőforrásokkal, amelyet a tagság nyújt),
- a *közös érzelmi kapcsolat* (a közös múlt, az együtt töltött idő és az élmények hatására alakul ki).

Szingapúr történetének felvázolása után (1819-ben született, de csak 1965-ben lett független köztársaság) az NK szerepét elemzik a szerzők. A város története és a könyvtárra nagy hatással bíró személyek és szervezetek adják a sikeres NK kialakulásának a hátterét. Számos magánszemély és szervezet aktívan részt vett döntéseivel, tevékenységével, adományaival az NK átalakulásában, s közös erőfeszítéseik nyomán impozáns gyűjtemény épült kevesebb mint ötven év leforgása alatt.

A könyvtár szemtanúja volt egy olyan generáció felnövekedésének, akik együtt tanultak és nőttek fel, miközben csatlakoztak a könyvtári közösséghez. Az intézmény az évtizedek alatt komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy számtalan módon kielégítse a szingapúri lakosság igényeit. A gyarmati évek alatt a könyvtár állománya angol nyelvű volt, és csak a kiváltságosak férhettek hozzá. Később, a múlt század ötvenes éveiben minden tekintetben megpróbált a köznép felé nyitni, és a soknemzetiségű Szingapúr szolgálatát tűzte ki célul. A különböző csoportok kiszolgálása a tanulási terek, a decentralizált hozzáférés, a többnyelvű gyűjtemény, a szolgáltatások, programok és a megfelelő nyitva tartás által valósult meg. Ezek nyomán a felhasználók száma gyors növekedésnek indult. Az eredmények azt mutatják, hogy az NK fontos szerepet játszik a közösségi érzés kialakításában. (2001-ben közel 2 millió tagja volt, a lakosság fele.) Az intézmény vonzereje nem az épület fizikai tulajdonságaiban gyökerezik, hanem a közösségi érzésben, amelyet az évek során alakult ki a szingapúriak között.

Szingapúr sajátosan többnemzetiségű, többnyelvű ország, a történelem során jött létre a mai formája, és vált a különböző kultúrák kölcsönhatása révén sokszínű városállammá. Az együttélés nehézségeinek leküzdésében nagy szerepet tulajdonítanak az NK-nak. A könyvtárban létrejövő

közösséghez való csatlakozás kétirányú: a használók befolyással vannak a könyvtárra, és a könyvtár is hatást gyakorol rájuk. Az intézményben a szingapúriak találkozhattak egymással, együtt tanulhattak és fejlődhetek. Ezáltal a közösségben egy érzelmi kapcsolat alakult ki a gyakori találkozások és a magas minőségű interakciók következtében. (Az összetartozás érzése és a tagság biztonságérzetet ad.) Az NK kohéziós tényezőként járult hozzá a szingapúri identitás kialakulásához, így az itt élők (kínaiak, malájok, indiaiak, európaiak, eurázsiaiak) közösen tudják elképzelni Szingapúrt nemzetként.

(*Bognár Noémi Erika*)

258/2014

OLSEN, Jon Arild: Digital book collections as a cultural telescope In: Scandinavian library quarterly. – 47. (2014) 2., p. 9-11.

A digitális könyvgyűjtemény – a kultúra távcsöve

Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Nemzeti könyvtár; Patriotika

A Norvég Nemzeti Könyvtár tíz évvel ezelőtt határozta el, hogy 2018-ra digitalizálja teljes könyvállományát. A hatalmas ráfordítás viszonylag kevésbé jelentős maradt volna, ha eredményeit nem tennék hozzáférhetővé. Ez megtörtént, az intézmény kibővített kollektív licencmegállapodásainak köszönhetően.

A Kopinor szerzői jogi szervezettel kötött szerződés alapján a nemzeti könyvtár kb. 250 ezer, Norvégiában 2001-ig kiadott könyvet tesz online elérhetővé, s ezzel a világon elsőként bocsátja rendelkezésre a teljes nemzeti irodalmi örökséget digitális formában. Az elérés norvég IP címhez van kötve, de a későbbiekben kiterjeszthető más országokra is, ahol a jogszabályok megengedik a kibővített kollektív licencmegállapodást (például a skandináv országokban).

Egy digitális könyvgyűjtemény sokkal többet ér, mint nyomtatott szövegek digitális változatainak összessége: egyfajta szövegekpuszként is használható, amely alkalmas az automatikus elemzésre. A digitális szövegek és metaadatok minősége részben meghatározza az elemzés színvonalát és pontosságát. A Norvég Nemzeti Könyvtár digitális könyvgyűjteményében minden dokumentumhoz tartoznak katalógusadatok (ellenőrzött bibliográfiai metaadatok a nemzeti bibliográfiából és a besorolási névtérből). Ezeket

annotáció formájában további adatok egészítik ki az OCR-ezés minőségéről stb.

A Norvég Nemzeti Könyvtár az úgynevezett *NB n-gram* keresés kifejlesztésével megtette az első lépést abba az irányba, hogy a digitális könyvgyűjtemény korpuszként legyen kezelhető. Ez a keresési alkalmazás a digitális bölcsészet, a szövegbányászat stb. módszereivel fontos megállapításokhoz vezethet. A metaadatokat felhasználva a korpuszról statisztikai adatok generálhatók, amelyek például egy-egy szó életpályájának, más szavakkal való közös előfordulásának vizsgálatát teszik lehetővé, és összehasonlításokra is módot ad. A nyelvtudományi kutatások mellett az *n-gram* más tudományterületeken is hasznos lehet (például a társadalom fejlődésének, a történelmi eseményeknek vagy az irodalomtudománynak a kutatásában). Franco Moretti, a Stanford Egyetem professzorát idézve „olyan lehetőség ez, mint amikor a távcsövet feltalálták, és akkor számtalan, addig láthatatlan dolog vált láthatóvá”.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 254, 271, 283, 306

Felsőoktatási könyvtárak

259/2014

ACRL. Research Planning and Review Committee: Top ten trends in academic libraries : a review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education In: College & research libraries news. – 75. (2014) 6., p. 294-302.

A tíz legfontosabb trend az amerikai felsőoktatási könyvtárakban

Egyetemi hallgató; Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Felsőoktatási könyvtár; Oktatás információellátása

A Felsőoktatási és Tudományos Könyvtárak Egyesületének (Association of College and Research Libraries) szakértői kétévenként áttekintik a felsőoktatási könyvtárakban tapasztalható legfontosabb trendeket. Ezek egyike a nyílt adatokhoz, a hatalmas mennyiségű adatokhoz („big data”) és az adatkezelési tervek előtérbe kerüléséhez kötődik. Az a tény, hogy az amerikai egyetemek az adatok kezeléséhez kapcsolódó szakokat indítanak, új kezdeményezésekre sarkallja a felsőoktatási

könyvtárakat. Az adatok újrafelhasználása és kezelése jó minőségű metaadatokat igényel, amihez a könyvtárosoknak megvan a szakértelme, viszont az intézményeknek, a kutatóknak és a könyvtárosoknak közös nyelvet, megegyező definíciókat kell találniuk ezen a területen. Egyre több lesz a nyílt hozzáférésű adat, ami szintén feladatokat ró a könyvtárakra.

A következő trend az, hogy a mobil eszközök gyártói egyre többféle képernyőméretet kínálnak, amire egyre gyakrabban az a válasz, hogy a szolgáltatók egyetlen szerverről a felhasználói eszköz méretéhez automatikusan alkalmazkodó tartalmakat nyújtanak. Ezt a könyvtáraknak is figyelembe kell venniük.

A felsőoktatás kialakulóban levő nyitottságával összefüggésben számos feladat jelentkezik. A felsőoktatási könyvtárak részt vesznek a nyílt hozzáféréshez gyakran szükséges szerzői díjak biztosításában. Emellett olyan kezdeményezésekkel alakulhat ki együttműködésük, mint a Coalition of Open Access Policy Institutions (<http://www.sparc.arl.org/COAPI>) és a Compact for Open-Access (<http://library.duke.edu/research/openaccess/cope>).

Emellett támogatják a nyitott oktatás forrásainak beszerzését és népszerűsítését, viszont nem világos, hogy milyen lesz a tömeges nyílt online kurzusok (massive open online courses, MOOCs) elfogadottsága. Bár az oktatás teljesítményalapú finanszírozása nem új, sok helyütt reneszánszát éli. Az, hogy a korábban domináns felvételi számokkal szemben nagyobb súlyt kap a hallgatók megtartása vagy sikerességük, a könyvtárakra is feladatokat ró, elsősorban abban, hogy új, jobb módokat találjanak ezeknek a fejleményeknek és összefüggéseknek a dokumentálására, az információs műveltség alapfogalmainak további definiálására, valamint abban, hogy programjaikat az egyetemi hallgatók új értékelési módszereihez igazítsák. A kompetencia-alapú tanulás előtérbe kerülése az oktatókkal való együttműködésre ösztönzi a könyvtárosokat. Az ACRL olyan ide kapcsolódó programjai, mint az *Assessment in Action: Academic Libraries and Student Success* (<http://www.ala.org/acrl/AiA>) célja pedig az, hogy a könyvtárosok az ehhez szükséges készségek birtokába jussanak.

A felsőoktatási könyvtárakban nagy hagyományai vannak a tanszékekkel való együttműködésnek a minőségi szűrők szolgáltatásában, ami várhatóan folytatódhat a tudományos teljesítmény alternatív metrikái (altmetrics) kidolgozása terén.

A digitális bölcsészet támogatásában a repozitóriumok működtetése, a metaadatok

kezelése, valamint az oktatókkal folytatott együttműködés terén szerzett tapasztalatuk folytán kulcsszerepet játszhatnak a felsőoktatási könyvtárak, amelyek ebből a célból több helyütt új munkaköröket hoztak létre, viszont ismerniük kell, hogy milyen digitális bölcsészeti kutatások folynak intézményeikben. Tevékenységükben hasznosíthatják az ACRL kiadásában megjelenő *Keeping Up With...* sorozat megfelelő kötetét (http://www.ala.org/acrl/publications/keeping_up_with/digital_humanities).

(Koltay Tibor)

260/2014

BROWN, Catherine M.: Concerts and dances in a library? : an undergraduate library as campus cultural space In: *College & research libraries news*. – 75. (2014) 7., p. 387-391.

Koncertek és tánc a könyvtárban? Az alapképzéses hallgatók könyvtára mint kulturális tér

Főiskolai könyvtár; Public relations; Rendezvény

A Los Angeles-i Kaliforniai Egyetem (UCLA) alapképzéses hallgatókat kiszolgáló könyvtárának rotundájában, hosszabb-rövidebb megszakításokkal, 1990 óta rendeznek a hely akusztikájának megfelelő koncerteket és táncelőadásokat. Az előadók – főként az egyetem hallgatói és oktatói – ingyenesen lépnek fel. A programokról negyedévenként küldenek e-mail üzeneteket a tanszékeknek. Ennél sűrűbb értesítést nem igényelnek, viszont célszerű volt minden tanszéket megkeresni. A koncertekhez kötődő e-mail-listát állítottak össze, rendezvényeik a tanszékek eseménynaptáraiban is szerepelnek, továbbá plakátokat és szórólapokat küldenek szét. Felhasználják a könyvtári weboldalt és a közösségi médiát is.

Ezek a rendezvények olyan láthatóságot biztosítanak a könyvtárnak, amely más eszközökkel nem érhető el. A tapasztalatok alapján a hasonló programokra vállalkozó könyvtáraknak ajánlható, hogy minél hamarabb fogjanak bele a szervezésbe, legyenek nyitottak és befogadók, könnyítsék meg a fellépők dolgát. Leszűrhető, hogy egy folyamatos tanulási folyamatról van szó, amelyben a PR munka kiemelkedően fontos.

(Koltay Tibor)

261/2014

EINASTO, Olga: Investigating e-service quality criteria for university library : a focus group study. – *Bibliogr. In: New library world*. – 115. (2014) 1/2., p. 4-14.

Az e-szolgáltatások minőségének kritériumai egy egyetemi könyvtárban: fókuszcsoporthoz vizsgálat

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használó; Hatékonyság; Szolgáltatások

A szolgáltatás minősége és új elektronikus szolgáltatások stratégiai kérdést jelentenek a felsőoktatási könyvtárak számára, amennyiben jobban akarják segíteni a tanulást és a kutatást. Jelen vizsgálat célja az, hogy meghatározza az e-szolgáltatások legfontosabb értékelési kritériumait – a legnagyobb észt egyetemi könyvtár használóinak a szemszögéből. Erre a célra fókuszcsoporthoz alkalmazták. A kapott adatokat Krueger hét attribútumával összhangban értelmezték (szavak; szövegösszefüggés; a belső koherencia; a megjegyzések gyakorisága; a megjegyzések sajátossága; a megjegyzések intenzitása; nagy ötletek). A kutatásban részt vevők az alábbi 15 minőségi kritériumot találták a legfontosabbnak: felhasználó-barátság, megbízhatóság, biztonság, sebesség, hitelesség, relevancia, világosság, kompetencia, visszacsatolás, párbeszéd, részvétel, érzékenység, empátia, esztétika. Az összes kritériumot megmagyarázták és megvitatták. Az ezzel a kvalitatív módszerrel nyert minőségi kritériumok listáját tekintették kiindulópontnak ahhoz, hogy létrehozzák az e-szolgáltatás minőségének koncepcionális modelljét, illetve ez szolgált alapul a további mennyiségi felmérések kérdőívének a kidolgozásához. A tanulmány gyakorlati hozadéka, hogy leírja, miként kell megtervezni az e-szolgáltatásokat a felhasználók elvárásainak megfelelően, fontos minőségi kritériumok alapján. A tanulmány friss szemmel elemzi az e-szolgáltatások minőségét és az egyetemi könyvtári szolgáltatások kialakítását, továbbá azt is megmutatja, miként lehet a technológiai és marketingmódszereket egy harmadikkal, a közösségi megközelítéssel kiegészíteni, melynek része a kommunikáció, a felhasználói részvétel és a visszajelzés.

(Autoref.)

262/2014

KRUSE, Filip – THESTRUP, Jesper Boserup: Research libraries' new role in research data management, current trends and visions in Denmark In: LIBER quarterly. – 23. (2014) 4.

A tudományos könyvtárak új szerepe a kutatási adatok kezelésében: jelenlegi trendek és víziók Dániában

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké

A kutatási adatok mennyisége folyamatosan növekszik, az új technológiából adódó lehetőségeknek köszönhetően mind a digitális adatok, mind a kutatás tárgyainak gyűjtése és elemzése terén. A növekedés egy koherens IT infrastruktúrát tesz szükségessé. Ennek az infrastruktúrának biztosítania kell a tárolást, megőrzést és több nyílt hozzáférést kell nyújtania az adatokhoz annak érdekében, hogy a kutatók, a kutatási tanácsok és a kutatási alapítványok igényeit is kielégítse. A cikk a DEFF (*Danmarks Elektroniske Fag- og Forskningsbibliotek, a Dán Elektronikus Tudományos Könyvtár*) égisze alatt végzett kutatási projekt eredményeit foglalja össze arról, miként tárolják, őrzik a kutatási adatokat, és hogyan biztosítják ehhez a hozzáférést a dán egyetemeken. Az egyetemek nem rendelkeznek közös IT infrastruktúrával a kutatási adatok kezelésére. A tanulmány ismerteti az egyes egyetemek és kutatóintézetek különböző megoldásait, valamint a kutatási adatok kezelésére kidolgozott stratégiájuk hátterét. Az egyetlen gyakorlat főbb okai: az e téren mutató országos politika hiánya, a különböző tudományos hagyomány és kultúra, valamint az IT szolgáltatások eltérő felhasználása és szervezése.

Ez a fejlődés számos olyan perspektívát tartalmaz, melyek különösen fontosak a tudományos könyvtárak számára. A tudományos könyvtárak gondoznak már digitális gyűjteményeket és aktív webarchívumok létrehozásában, ezáltal új módon kapcsolódtak be a kutatásba és a tudás terjesztésébe. A tanulmány példákat mutat be arra, hogyan könnyítik meg az Állami és Egyetemi Könyvtár szolgáltatásai a kutatási adatok kezelését, különös tekintettel a kutatási tárgyak digitalizálására, a kutatási adatok tárolására, megőrzésére és megosztására. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a tudományos könyvtárak – tapasztalataik és szakértelmük miatt – a kutatási adatokat kezelő infrastruktúra fontos részét alkotják.

(Autoref.)

263/2014

MONTGOMERY, Susan E.: Library space assessment : user learning behaviors in the library. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 40. (2014) 1., p. 70-75.

A könyvtári tér értékelése: a használók tanulási szokásai a könyvtárban

Berendezés; Felmérés; Főiskolai könyvtár; Használó; Igény; Könyvtárpépület -egyetemi, főiskolai

A kis magánfőiskola, a floridai Rollins College könyvtára mindössze 3000 diákot szolgál ki. A földszinten egy kis kávézó, IT információs pont, számítógépes részleg, kölcsönző és tájékoztató pult, tájékoztatási segédkönyvtár és a könyvtárosok irodái található. A könyvtár munkatársai arra voltak kíváncsiak, milyen szerepet játszik a könyvtári tér a diákok tanulásában. (A könyvtárat informális tanulási térnek tekintik.)

A földszint tervezett felújítása miatt alkalom nyílt arra, hogy felmérjék, milyen hatást gyakorol a térbeli átalakítás a diákokra. A felmérést a felújítás előtt és után is elvégezték; főleg a tanulási módra koncentráltak, és arra, miként könnyítette meg a tér tanulásukat.

2012 nyarán került sor a földszint mintegy négyötödének a felújítására. Előtte, 2012 tavaszán egy tizennégy pontból álló kérdőívvel mérték fel a diákok tanulási szokásait. (A felmérést 2013 tavaszán megismételték.)

A 240 kérdőív kiértékelése nyomán az alábbiakra derült fény:

- a diákok elégedettsége nőtt a felújítás után (a terek kialakítása, a kávézó bővítése és a kényelmesebb bútorok miatt);
- a használók a felújítás előtt is, utána is elsősorban közösségi tanulásra használták a könyvtári teret;
- az új környezet jobb lehetőséget biztosít az egyéni munkára;
- a közösségi tanulás módja eltérő volt a különböző korcsoportokban, illetve diákok, végzősök és az oktatók esetében;
- a könyvtár látogatóinak száma egy év alatt 15%-kal nőtt.

A kapott eredmények esetében figyelembe kell venni, hogy a könyvtár négyemeletes, és a térbeli átalakítások csupán az épület kis részét érintették. A használók igényeinek vizsgálata folytatódik a jövőben is. (A cikk tömör összefoglalása lényege a szerző színes poszterén is, a <http://libraryassessment.org/bm~doc/31montgomeryposter.pdf> címen elolvasható.)

(Murányi Lajos)

264/2014

REINSFELDER, Thomas L. – ANDERSON, John A.: Observations and perceptions of academic administrator influence on open access initiatives. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 39. (2013) 6., p. 481-487.

Hogyan befolyásolják az egyetemi vezetők a nyílt hozzáférési kezdeményezéseket?

Elektronikus könyvtár; Felmérés; Felsőoktatási intézmény; Hozzáférhetőség; Vezetés

A szakirodalom a nyílt hozzáférés témáját gyakran a szerzők, a könyvtárosok vagy a kiadók szemszögéből tárgyalja. Az egyetemi vezetők szerepével azonban viszonylag kevés kutatás foglalkozott. Mivel a könyvtárosok egyedülálló helyet foglalnak el a tudományos kommunikáció rendszerében, könyvtárigazgatók körében végeztek vizsgálatot annak tanulmányozására, milyen a kapcsolat az egyetemi vezetők tettei és az intézmény nyílt hozzáférés iránti elkötelezettsége között, a könyvtárosok nézőpontjából. Az eredmények azt mutatják – a könyvtárosok véleménye alapján –, hogy ha az egyetemi vezetők figyelme fokozódik a nyílt hozzáférés iránt, akkor az oktatók és a könyvtárosok nyílt hozzáférési tevékenysége is fokozódik. A nyílt hozzáférés pártolójának figyelembe kell venniük az egyetemi vezetők szerepét, és mindent meg kell tenniük az ő támogatásuk elnyerésére.

(Autoref.)

Lásd még 255, 272, 273, 278, 292, 298, 300, 304, 305, 308, 309

Közművelődési könyvtárak

265/2014

CHARBONNEAU, Deborah H.: Public library websites and adherence to senior-friendly guidelines In: Public library quarterly. – 33. (2014) 2., p. 121-130.

Követik-e a közkönyvtári honlapok az idősbárát irányelveket?

Honlap; Idős olvasó; Irányelvek -könyvtári; Közművelődési könyvtár; Tipográfiai szerkesztés

A cikk annak a felmérésnek az eredményéről számol be, mely azt vizsgálta, hogy a közkönyvtárak honlapja megfelel-e az idősbárát

irányelveknek. Összesen 104 közkönyvtári honlapot (N = 104) elemeztek. Megvizsgálták, hogy mennyire felelnek meg ezek az idős internetezők számára ajánlott webes elérhetőségi elveknek, s az eredmények azt mutatták, hogy a közkönyvtári honlapok gyakorlata problémás lehet. Emiatt a közkönyvtárak honlapján kínált források és szolgáltatások elérése potenciális kihívást jelent az idősek számára. A cikk végül ajánlásokat közöl, melyekkel a közkönyvtárak javíthatják a honlapon kínált weboldalak és online tartalmak minőségét.

(Autoref.)

266/2014

JUNG, Meike: Die Stadtbibliothek Stuttgart ist Bibliothek des Jahres 2013 In: Bibliothek. – 38. (2014) 2., p. 218-228.

Res. angol nyelven

A Stuttgarteri Városi Könyvtár az év könyvtára 2013-ban

Hatékonyág; Kitüntetés, jutalom; Városi könyvtár

A Stuttgarteri Városi Könyvtárat választották 2013-ban az év könyvtárának. A Német Könyvtári Szövetség (dbv) sajtóközleménye szerint „a Stuttgarteri Városi Könyvtárban olyan intézményt tisztelhetünk, mely a 'könyvtár, mint innovatív tanulási hely' jövőbe mutató koncepcióját korán kialakította, és következetesen meg is valósította”. Korai fejlesztés a gyermekkönyvtárakban, segítség a házi feladatokhoz és felolvasások több nyelven a városrészek könyvtáraiban, részvétel Baden-Württemberg tartományi továbbképzéseiben és a digitális írástudás fejlesztése mind olyan témák, melyek régóta jellemzőek a Stuttgartban folyó munkára. A központi könyvtár mobil számítógépes munkaállomásait, a 24 órás könyvvisszaadást és kölcsönzést, valamint az egyedülálló dokumentum-visszaosztó berendezést üzembe tudták helyezni 2011-ben, a központi könyvtár újjáépítése során. A városi könyvtár a hagyományt ötvözi az innovációval: emlékezet és avantgárd egyszerre.

(Autoref.)

267/2014

MATTESON, Miriam L. – MILLER, Shelly S.: What library managers should know about emotional labor In: Public library quarterly. – 33. (2014) 2., p. 95-107.

Mit kell tudnia egy könyvtárvezetőnek az érzelmi munkáról?

Közművelődési könyvtár; Munkahelyi légkör; Vezetés

A cikk az érzelmi munkát könyvtári környezetben mutatja be, és a vezetőknek kínál stratégiákat, melyekkel az érzelmi munka negatív hatásai minimalizálhatók mind a munkatársak, mind az olvasók körében. A tanulmány ismerteti az érzelmi munka összetevőit, és olyan válaszsint-rendszert mutat be, ahol minden szintre a megfelelő stratégia áll rendelkezésre (esemény, képzés, felügyelet, az emberi erőforrások, szervezeti kultúra). Ezek a stratégiák a vezetőknek adnak ötleteket az érzelmi munka hatékony intézményi kezelésére. Az érzelmi munkavégzés hatásainak a megértése és olyan eszközök kifejlesztése, amelyek ellensúlyozzák a potenciális negatív következményeket, pozitív munkahelyi légkört és az olvasók jobb kiszolgálását eredményezheti.

(Autoref.)

268/2014

SPACEY, Rachel [et al.]: Regulating use of the internet in public libraries: a review. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 70. (2014) 3., p. 478-497.

Az internet használatának szabályozása a közkönyvtárakban

Hozzáférhetőség; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat; Szellemi szabadság

A cikk elsőként a nagy-britanniai közkönyvtári internethasználat történetét és szabályozási módszereit tekinti át. Nagy jelentőségű volt a kormányzat által támogatott *People's Network* elnevezésű fejlesztés, melynek során 100 millió fontot áldoztak a közkönyvtárak számítógépekkel és internettel való ellátására, és a könyvtárosok kiképzésére. 2012-re 206 helyszínen 43 ezernél több terminálon több mint 35 ezer óra időtartamban használták a látogatók az internetet. Használói visszaélések a könyvtárak egyharmadában fordulnak elő. Legtöbbször pornográf tartalmak letöltésével kapcsolatosak, de ide tartozik a számítógépes beállítások megváltoztatása vagy a szerzői jogok megsértése is. A médiahatóság megállapítása szerint a könyvtárak már megtették a megfelelő ellenintézkedéseket, de ha internetszolgáltatóknak minősítik őket – amire megvan az esély –, akkor súlyos teherként nehezedik majd rájuk a jogsértés megelőzésére és tettenérésére szolgáló fejlesztések kötelezettsége és költsége. A cikk szól a már bevezetett szabályozásokról, például a

hálózathasználati irányelvekről (*Acceptable Use Policies*), valamint a 2010-es kalózkodás elleni törvény, a *Digital Economy Act* könyvtárakra gyakorolt hatásáról is.

Egy nemzetközi felmérés szerint a könyvtárak több mint fele nem használ szűrőprogramokat, a többiek pedig elsősorban a gyermekek védelmére, a vírusvédelem érdekében, a közérkölcsök és vallási értékek megóvásáért és bűncselekmények megelőzésére alkalmazzák. A szakirodalomban számos érv található a technikai szabályozók bevezetése mellett és ellen. A legjelentősebb szakmai szervezetek (*CILIP, ALA, ALIA* és az *IFLA*) ugyan belátják, hogy a szűrőprogramok hasznosak lehetnek az illegális tartalmak ellen (gyermekpornográfia, faji gyűlöletkeltés, terrorizmus, hacker tevékenység, vírusterjesztés), ugyanakkor hangsúlyosan elutasítják az internet cenzúráját. Álláspontjuk szerint a gyermekek, szülők és tanárok internethasználati képzésére kellene a hangsúlyt helyezni. A szűrőkön kívül szoba jöhető eszközök pedig az internethasználati szabályzat betartásának aláíratása, a szabályzat kihelyezése a könyvtárban, olvasói azonosítót igénylő előzetes helyfoglalási rendszer működtetése, a monitorok ellenőrizhető módon történő elhelyezése, a log fájlok ellenőrzése, a monitor távolról történő követése. A cikkben ismertetett nagy-britanniai felmérések részletesen vizsgálják, hogy hol, mit, hogyan és milyen eredménnyel szűrnek a könyvtárak, és kiderül, hogy egyáltalán nem egységes és következetes a könyvtári gyakorlat.

A nemzetközi összehasonlításban figyelemre méltóak az egyesült államokbeli jogi esetek, melyekben a jogszabály (*Children's Internet Protection Act – CIPA*) által kötelezően előírt szűrés ellen indított perek eredményeiről kapunk tájékoztatást. Ezen kívül olvashatunk kanadai, ausztráliai, afrikai és dániai felmérésekről, melyek konklúziója, hogy az internetszolgáltatás, mely az információhoz és tudáshoz való széles körű és egyenlő hozzáférés eszköze, szilárdan beépült a közkönyvtárak repertoárjába.

(Fazokas Eszter)

269/2014

VAKKARI, Pertti: Models explaining the perceived outcomes of public libraries. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 70. (2014) 4., p. 640-657.

Modellek a közkönyvtárak hasznosságának elemzésére

Felmérés; Használó; Hatékonyság; Közművelődési könyvtár

A kutatási trendek azt mutatják, hogy a könyvtár hatékonyságának mutatóit már nem a számszerű adatokra kell alapozni (kölcsonzési statisztikák, dokumentumállomány), hanem arra, hogyan szolgálja használóit. A programok és a könyvtár hasznossága változó képet mutat a különböző felhasználói csoportok esetében, erről azonban nagyon kevés adattal rendelkezünk, így az eddigieknél sokkal mélyebb vizsgálatokra van szükség.

Finn kutatók path analízist és a lineáris regresszió módszerét alkalmazva keresték a választ a következő kérdésekre: Milyen tényezők jelzik a leghatékonyabban a közkönyvtár hasznosságát a mindennapi tevékenységek során, a karrierépítésben és kulturális élet területén? Megmagyarázzák-e a modellek e három kulcsterület eredményeinek eltérését?

A kutatók 2010 májusa és júliusa között 6000 kérdőívet küldtek ki 15 és 79 év közötti felnőtteknek. A cél 1000 fős reprezentatív minta kialakítása volt. A kitöltőknek egy 22 elemből álló listán kellett jelölniük, hogy az adott területen a könyvtár milyen gyakran volt hatással az életükre. Ezt a 22 elemet sorolták be később a három kulcsterület alá.

Az eredményeket már korábbi tanulmányokban részletesen elemezték, amikor például megállapították, hogy a nők, a fiatalabb korosztály és a magasan iskolázottak azok, akikre a könyvtár leginkább hatással van a kulturális tevékenységek és a karrier területén. Ezzel szemben az alacsonyabban iskolázottak, a középkorúak, valamint az idősebb korosztály számára főleg a mindennapi tevékenységekben nyújt segítséget.

A korábbi publikációkhoz képest a mostani az analízisek használatában jelent újdonságot. A többszörös regressziós analízis egy általános statisztikai technika, amelynek használatával egy függő változó és több független változó közötti kapcsolatot elemezhetünk. Ennek egy speciális fajtája a többszörös lineáris regressziós analízis, amit a kutatók itt is alkalmaztak, és amely lehetővé teszi minden egyes független változó hatásának a mérését. A path analízis lényege, hogy elemzi minden független változó közvetlen és közvetett hatását a függő változókra, vagyis leírja a folyamatokon belüli összefüggéseket, kapcsolatokat.

Az eredmények azt mutatják, hogy az adott évben olvasott könyvek száma nem befolyásolja azt, hogy a könyvtár milyen hatással van az ember hétköznapi tevékenységére. Ezzel szemben a

könyvtárhasználat, a maximum alapfokú végzettség, a napi szintű internethasználat, illetve a könyvtár által biztosított internet-hozzáférés, valamint a kor komoly befolyásoló erővel bírnak. A közkönyvtárak főleg az idősek és az alacsony iskolázottak életében látnak el többletfunkciót a hétköznapi különböző területein. A path analízis azt mutatja, hogy az életkor növekedésével egyre kisebb az esélye, hogy valaki az interneten keressen információkat, de egyre nagyobb, hogy a könyvtárban. Ugyanakkor nagyon sokan használják párhuzamosan a kettőt, sőt a könyvtárban az internetet.

A könyvtárnak a kulturális tevékenységekre gyakorolt hatásában sem a felhasználó neme, sem az internethasználati szokásai nem játszanak szerepet. Ebben főleg a könyvtárhasználat gyakorisága, az olvasott könyvek száma, illetve a képzettség meghatározó, ezeket követi a kor és könyvtárba vetett bizalom mértéke. A felállított modell szerint minél iskolázottabb, fiatalabb és több könyvet olvas a válaszadó, valamint minél gyakrabban használja a könyvtárat, annál biztosabb, hogy az ezen a területen pozitív hatást gyakorol rá. Összehasonlítva az idősek adataival a fiatalabbak többnyire magasabban iskolázottak, ezért gyakrabban olvasnak könyveket, emiatt pedig sokkal többször veszik igénybe a könyvtár által nyújtott szabadidős tevékenységeket.

A karrier támogatásának hatékonyságában a legfontosabb tényezők relevancia szempontjából sorrendben a következők: könyvtárhasználat, iskolázottság, kor, nem, olvasási gyakoriság, internethasználat. Minél gyakrabban használják a válaszadók szakmai céljaikra a könyvtárat és az internetet, minél szakképzettebbek és fiatalabbak, ellenben minél kevesebb könyvet olvasnak, annál nagyobb hatással lesz számukra könyvtár a hivatásuk területén. A nemek közötti különbség csak ezen a területen jelentkezik: a nők hasznosabbnak érzik a könyvtárat, mint a férfiakat. Az eredmények azt mutatják, hogy a különböző társadalmi csoportok körében a könyvtárnak különböző szerepe van, ezért szolgáltatásait a célcsoportok igényeinek megfelelően kellene kialakítania.

(Jávorka Brigitta)

Lásd még 252, 274, 295, 302, 311

Börtönkönyvtár

270/2014

RESCHKE, Christian – SCHLEBBE, Kirstin – UMLAUF, Konrad: Seminararbeit liefert Konzept für Gefangenenbibliothek : Umsetzung in der Justizvollzugsanstalt Heidering : Gelungene Zusammenarbeit zwischen Hochschule und Praxis In: BuB. – 66. (2014) 5., p. 376-379.
Res. angol és francia nyelven

Szakdolgozatról alakult ki a börtönkönyvtár koncepciója

Börtönkönyvtár; Könyvtártudományi szakirodalom

A német törvények szerint a börtönkönyvtárak az elítéltek tanulását, továbbképzését és szabadidejének eltöltését szolgálják, ami nem jelenti azt, hogy minden intézetben lennie kell könyvtárnak. A berlini Humboldt Egyetem könyvtár- és információtudományi tanszékén a mesterképzés egyik záró dolgozata a *Heideringben* épült új büntetés-végrehajtási intézet könyvtára számára dolgozott ki egy koncepciót, melyet most megvalósítanak. A cikkben az együttműködést ismerteti a büntetés-végrehajtási intézet képviselője – a kapcsolat kezdeményezője –, a dolgozat szerzője és a tanszék oktatója.

A téma alig ismert a nyilvánosság számára. 2007-ben azonban a Német Könyvtáregyesület (dbv) az *Év könyvtára* címet adományozta a münsteri büntetés-végrehajtási intézet könyvtárának. Aztán ismét csend lett, majd 2013-ban megjelent egy monográfia, ami a német és a nemzetközi tapasztalatokat adta közre *Medienangebote für Menschen in Haft in Deutschland und International* címmel.

A könyvtártudományi szakirodalom eddig nem foglalkozott a témával, de van néhány fontos, bár részben elavult irányelv: (1) a Német Könyvtári Intézet (DBI) 1986-ban kiadott kézikönyve, (2) az IFLA irányelvei (1992, 2005), (3) a 2012-ben kiadott brit irányelvek. A beszámolók a következő

szempontokat hangsúlyozzák: az állomány használata és annak motívumai, az állomány állapota és összetétele.

A münsteri díjazott könyvtár mintául szolgál ugyan, de ha eltérünk a mintától, az nem lesz okvetlenül rosszabb. A münsterieknél rendszeres nyitvatartási idő van, szabadpolcos a könyvtár, a kölcsönzés felügyelet mellett kis csoportban zajlik – az elítéltek 80%-a látogatja –, a kölcsönzést professzionális szoftver segíti, a könyvtári feladatokat is az elítéltek végzik.

A heideringi újonnan épült büntetés-végrehajtási intézet a berlini járásban működik 648 férőhellyel. A börtönkönyvtár 135 négyzetméteres, három helyiséggel (kölcsönző, olvasó és raktár). Az őrzésen kívüli „funkcióidegen” feladatokra külsősöket alkalmaznak, a könyvtárost még keresik. Az állományt a már említett irányelvek alapján alakították ki: gyakorlati okokból csak nyomtatott könyv-, folyóirat-, CD- és DVD-anyagot szereztek be. A könyvtár a szórakozást, az általános és jogi tájékozódást, a nyelvtanulást és kreatív tevékenységeket (festés, számítógépes alkalmazások) szolgálja. A szépirodalmi anyagon belül is hangsúlyosan van jelen a fantasy és a krimi műfaja, de a vers és az erotikus irodalom is számottevően képviselve van. A könyvtár tekintetbe veszi a célcsoport jellemzőit, ezért a könyvek egyszerű nyelvezetűek, számos olvasmány szolgálja a drogpreevenciót, az agresszió kezelését, nevelést, írás-olvasás gyakorlását stb., de vannak idegen nyelvű könyvek is. Az audiovizuális dokumentumok között zenei felvételek, hangos könyvek, játék- és oktatófilmek vannak. A kurrens napilapokat és folyóiratokat több nyelven is megtalálják az elítéltek.

(Murányi Lajos)

Tudományos és szakkönyvtárak

Lásd 275, 276, 294

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

271/2014

BRAZIER, Caroline: Vozmožnosti i problemi formirovaniâ fonda cifrovih materialov : opyt Britanskoj biblioteki In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2014) 6., p. 15-19.

A digitális állományok alakításának lehetőségei és problémái: a British Library tapasztalatai

Állománygyarapítás; Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Szerzői jog

A British Library (BL) közzétette a 2013–2015. évi állományalakítási stratégiájáról szóló szemléjét (*From Stored Knowledge to Smart Knowledge: The British library's Content Strategy 2013–2015*), amelyben áttekinti a környezet várható változásait, beleértve az eleve digitálisan előállított anyagokat.

Az állományalakítási politika alapelvei közül az első a válogatás; már a korábbi anyagok is érintették az e-dokumentumokat, de nem vették figyelembe a nyomtatott anyagokról történő átállás összes következményét. Az alapelvek változatlanok: a gyarapítás a tudományágak és témák struktúráját követi. A fő tematikus irányok: művészet és humán tudományok; természet-, műszaki és orvostudomány; társadalomtudomány. A dokumentumtípus szerinti válogatásnál a fő szempont a nemzeti könyvtári feladatokból adódó típusok (hírlapok, hangzó anyagok) és a világon elismert gyűjtemények (térképek, kéziratok) gyarapítása. A hosszú távú megőrzés mellett elv még a garantált elérhetőség.

2013-ban lépett életbe a nem hagyományos dokumentumok kötelempéldány-szolgáltatási szabályozása. Már a 2003. évi törvény is tartalmazta az e-anyagok gyűjtésének alapelveit, de újabb 10 év kellett a megfelelő eljárások kidolgozásához. A nyílt hozzáférés új modelljeinek, köztük a tudományos kiadványok radikális változásainak vizsgálata a BL-ben a tudósok kiszolgálásának megújításához, a tudományos folyóiratok előfizetésének ártértékeléséhez vezetett. Jelenleg az e-könyveket

érintő modelleket vizsgálják, ami szintén hatni fog az állományalakítási politikára.

Az utóbbi évtizedekben változtak a jogi keretek is, a szerzői jogok sokkal szélesebb kört érintenek. A WIPO (World Intellectual Property Organisation) olyan nemzetközi szerződés-tervezeteket vizsgál, amelyek kényelmesek a könyvtárak és a tudósok számára, megkönnyítik a tömeges digitalizálást és az ún. árva művek használatát Európában. Vizsgálják az adatok és szövegek mély feldolgozását legálisan tiltó lehetőségeket. Az e-dokumentumokkal folytatott munkában ismerni kell a határt a „lehetőség” és a „megengedett” között. A jogi és normatív keretek meghatározzák a könyvtár lehetőségeit: a befektetés nem térül meg, ha a felhasználók nem kapják meg a szükséges e-anyagot.

Egy nemzeti könyvtárnak a mai igények mellett a jövő nemzedékekre is gondolni kell, pontosan meg kell határozni helyét a digitális korszakban. Tisztázandók a „nemzeti” és a „gyűjtemény” fogalmak: az új szabályok meghatározzák, hogy a hálózati kiadványoknál mikor lehet a „Nagy-Britanniában publikált” jelzöt használni, az állomány alakítása egyre inkább a doménnév azonosításán alapul. Új értelmet kap az állomány és a gyarapítás fogalma: a könyvtári szervereken lévő dokumentumok mellett a licenck, egyesületi tagság vagy együttműködési szerződések alapján elérhetőkre is vonatkoznak. A „kapcsolat a dokumentummal” az olvasók bizalmát növeli a könyvtár által kiválasztott és a biztonságosan elérhető források minősége és relevanciája iránt. Az állományba tartozást a fizikai tulajdonlás helyett az elérhetőségi jog határozza meg.

Ma már egyre több kiadó és könyvtár vesz részt az e-dokumentumok megőrzésének biztosításában (Portico, CLOCKSS). A BL köteletségének tartja, hogy a nemzeti gyűjteményt saját szerverén helyezze el, de fontos szerepe van a nemzetközi együttműködésnek is, az osztott állományok közös építésének. E célból a BL javasolja a UBC és a UAP digitális korszakhoz alkalmazkodó felülvizsgálatát.

A BL-ben az e-anyagokat különböző területeken gyűjtik, mint

- a kereskedelmi kiadók e-publikációi,
- az eleve elektronikusan előállított anyagok,

- a kulturális és a tudományos örökség e- anyagai.

Az e-anyagok állományépítésében a legfontosabb a könyvtárosok felkészültsége, a válogatáshoz, a gyűjtéshez, a megőrzéshez és a kezeléshez szükséges jártasságuk. A BL-ben az e-kurátorok (digital curator) csoportjának feladata az új közeg tanulmányozása, javaslatok kidolgozása a könyvtárosok továbbképzéséhez.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

272/2014

HERRERA-MORILLAS, José Luis: La Gestión de la colección en las bibliotecas universitarias españolas. Planes y normativas : la selección. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 36. (2013) 4.

Res. angol nyelven

Gyűjteménykezelés a spanyol egyetemi könyvtárakban. Tervezetek és szabályzatok: a kiválasztás

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Gyűjtőköri szabályzat

A cikk a spanyol egyetemi könyvtárak állományának fejlesztését és kezelését szabályozó belső dokumentumok, könyvtári szabályzatok vizsgálatát tűzi ki célul, először a gyűjtőkört, a megszerzendő dokumentumok, információforrások kiválasztására vonatkozó előírásokat elemelve.

A 71 spanyol egyetemi könyvtárból (négy egyetem speciális jellege miatt figyelmen kívül maradt) 33 rendelkezik a gyűjtemény kezelésére vonatkozó valamilyen belső dokumentummal, tervszellettel, általánosabb vagy részletekbe menő szabállyal, így összesen 43 dokumentum állt az elemzés rendelkezésére. 10 tervszellet 2005 és 2009 között készült, a legrégebbi szabályzat 1998-ból, a legtöbb 2010-ből és 2011-ből való (13 pedig nem jelöli keletkezésének dátumát). Valamennyi dokumentumban szerepel a gyarapítás és a kivonás, egy kivétellel az összes felöleli a kiválasztás, és három híján mindegyik az értékelés elveit. A megőrzés és konzerválás kérdéseit 6 dokumentum tartalmazza. Összefoglaló, egységes, a gyűjteménykezelés minden aspektusára kiterjedő dokumentummal mindössze 10 könyvtár rendelkezik, és a spanyol egyetemi könyvtárak felének (38 könyvtár) semmilyen, az állomány kezelését legalább részben szabályozó belső dokumentuma sincs. 23 könyvtár esetében látszik szükségesnek a meglévő szabályozó

dokumentumok kiegészítése. A beszerzés és/vagy előfizetés kérdéseit önállóan 12, az ajándékokat 8, az állományapasztást 7 dokumentum tárgyalja. Az állományba kerülő dokumentumok kiválasztásával részletesebben 18 dokumentum foglalkozik, legtöbbjük a válogatás kritériumait írja le, legtöbbször a nyelvet, a használat előre látható mértékét, a tartalmat (és annak értékét), a gyűjteményhez való illeszkedést és az aktualitást, ezt követően a tekintélyt (a szerző és/vagy kiadó presztízsét), a formátumot és a duplumok elkerülését említve. A kritériumok mellett szó esik a kiválasztással kapcsolatos felelősségről, a válogatás forrásairól és eszközeiről. Említést érdemel az a néhány dokumentum, amely csak egyes dokumentumtípusok (elektronikus források, illetve folyóiratok és adatbázisok) vonatkozásában közöl kritériumokat, illetve a dokumentumokat a használók köre (hallgatók, oktatók) szerint különbözteti meg.

A konklúzió ismételt hangsúlyozza, hogy a kiválasztással foglalkozó dokumentumokban, két egyetem kivételével, feltűnően hiányzik az elektronikus dokumentumokkal való részletesebb foglalkozás, illetve a nyílt hozzáférési mozgalom figyelembevétele.

(*Mohor Jenő*)

273/2014

HERRERA-MORILLAS, José Luis: La Gestión de la colección en las bibliotecas universitarias españolas. Planes y normativas. (2.) : la adquisición. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 37. (2014) 1.

Res. angol nyelven

Gyűjteménykezelés a spanyol egyetemi könyvtárakban. Tervezetek és szabályzatok, 2. rész: a beszerzés.

Ajándék; Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Folyóirat-előfizetés; Gyűjtőköri szabályzat

A cikksorozat célja a spanyol egyetemi könyvtárak gyűjteménykezelési gyakorlata alapját képező belső dokumentumok, könyvtári szabályzatok vizsgálata.

A (tervezett) sorozat második darabja harminc olyan szöveget vizsgál, amelyek a spanyol egyetemi könyvtárakban az információforrások beszerzésének módját szabályozzák. A tanulmányozott dokumentumokból kitűnik, hogy a szerzeményezés a könyvtárak egyik fő tevékenysége, amit a kiválasztástól elkülönültek,

de ugyanakkor azzal összefüggőnek tekintenek. A dokumentumok szerint strukturált és szabályozott tevékenység, ami az elektronikus források megjelenése nyomán nem sokat változott, alapjaiban a nyomtatott dokumentumok beszerzésének szabályozása vonatkozik a digitális forrásokra is. Különös figyelmet fordítanak az ajándékozásra (illetve az ajándékok befogadására), ugyanakkor kevés szó esik az együttműködésről, holott annak nagy szerepe lenne a periodikum-előfizetések esetében. Kitérnek, hogy a spanyol egyetemi könyvtárak még mindig igen nagy mennyiségben szereznek be nyomtatott dokumentumokat (elsősorban könyveket). Annak ellenére, hogy immár egyre több más hordozón (és csak elektronikus) megjelent dokumentumot szereznek be, és közelednek a „hibrid egyetemi könyvtárrá” válás felé, a beszerzési formák között kevés helyen említik a bérlés, a licenc lehetőségét (ám egyetlen helyen még az interneten keresztüli szabad hozzáférés is szerepel). Mindenütt jelen van a vásárlás, az ajándék és a csere, az érintetteknel a kötelempéldány, de érdekes módon az előfizetést is csak néhány könyvtár tekinti a beszerzés egyik módjának.

A közeljövőben érdemes lenne újabb vizsgálatot végezni annak felmérésére, hogy a változó (technológiai) körülményekhez mennyiben és mikor igazodnak a belső szabályzatok, illetve, mivel feltűnt, hogy a szerzeményezési szabályzatok mennyire nem foglalkoznak a régi és ritka könyvek beszerzésével, külön tanulmány tárgyát képezhetné ezek kezelése a spanyol egyetemi könyvtárakban.

(Mohor Jenő)

274/2014

KALAN, Abby Preschel: The practical librarian's guide to collection development : weeding and acquisition made easier In: American libraries. – 45. (2014) 5., p. 42-44.

Gyakorlati útmutató az állománygyarapításhoz: egyszerűbb lett az állománykivonás

Állományapasztás; Állományalakítás; Közművelődési könyvtár

A szerző, aki évek óta gyarapít egy elővárosi, közepes méretű közkönyvtárban az Egyesült Államokban (Madison, N.J.), tapasztalatai nyomán azokat a gyakorlati eljárásokat foglalja össze, melyek nyomán használható gyűjtemény alakítható ki a serdülők és a felnőttek számára.

Az első lépés az *állománykivonás*: ez ébreszt rá arra, hogy kétszer is meggondoljuk olyan könyvek beszerzését, melyek csak kevés olvasónkat érdekelnek, s ekkor derül ki, mely szakokban rendelkezünk kevés vagy avult irodalommal. Állítsunk fel *fontossági sorrendet*: mely területek a legfontosabbak olvasóink és a közösség számára. (Nézzük át az egyes szakok kölcsönzési statisztikáit, az intézmény gyarapítási szabályzatát és stratégiai terveit.) Ne felejtjük el, hogy a közkönyvtár nem felsőoktatási könyvtár: tehát ha nem szakosodtunk egy szakterületre, *tudományos műnek nincs helye* az állományban. Selejtezéskor mindig alaposan *mérlegeljünk*: a kölcsönzés adatai támpontot adnak a mű fontosságának megítéléséhez – miként a szerző is –, valamint a tájékoztatói segédletek is támpontul szolgálhatnak a döntéshez. Nézzük meg a könyv *fizikai állapotát*: pótolni kell-e vagy kivonni. (Ha van a közelben partnerkönyvtár, ahonnan a mű átkérhető, inkább új könyvet szerezünk be helyette.) Ezután további szempontok is szóba kerülnek, melyek a selejtezést gyorsíthatják: a gyorsan avuló szakirodalmat (egészségügyi, jogi), az útkönyveket, a politikai irodalmat (ha nincs történeti értékük), emlékiratokat (ha ma már érdektelenek), a nem történeti értékű természettudományos műveket, a politikailag nem korrekt irodalmat kidobhatjuk. (Nehezebb a döntés a „kényes” klasszikus művek esetében: ezeknél a szabadpolcra való eltávolítás a célravezető a selejtezés helyett.) Könnyebb a helyzet a ronggyá olvasott klasszikus művekkel: egy új kiadás jóval vonzóbb.

A szerző felhívja a figyelmet az okos gazdálkodásra is: arányosan, havi bontásban próbáljuk felhasználni újdonságok beszerzésére szánt költségvetésünket. (Ha mégis kevés lenne a keret, pályázzunk, gyűjtsünk támogatókat stb.) Jól kell ismerni az olvasókat: a kölcsönzési statisztikák alapján tudható, mit szeretnek, melyik szerző, milyen téma vagy műfaj a legkedveltebb. Érdemes figyelni a könyvismerttetéseket, és előre beszerezni a majdani sikerkönyveket. (Csak az a kérdés, hány példányra futja majd.) Bár fontos az állományépítés, nem szabad elfelejteni, hogy olvasóink igényeit is illik kielégítenünk! Érdemes figyelni a nagykereskedők statisztikáit is: a Baker & Taylor összesíti, hogy a könyvtárak egy-egy címből mennyit vásároltak összesen, ez is támpontot ad ahhoz, mi lesz népszerű. Ha fiókkönyvtárat működtetünk, a többiek beszerzéseire is figyeljünk, és próbáljunk együttműködni. Érdemes a gyűjtemény arányaira figyelni: mely szakok hiányosak. (Ezek pótlására a szerző a költség 20–25%-át javasolja.) További javaslatok is figyelemre méltóak: Ismerjük meg

azokat a forrásokat, melyek előkészületben lévő könyveket és/vagy könyvismertetőket közölnek. Kerüljük azon művek beszerzését, melyek iránt csak rövid ideig van érdeklődés, illetve sarlatánok, jószok és pozőrök könyveinek megvásárlását. Amikor ismeretterjesztő irodalmat választunk, ne felejtjük el, a két-három éve kiadott művek esetleg négy-öt éve érvényes információkat tartalmaznak. Figyeljünk arra, mely információs források állnak rendelkezésre elektronikusan (ezek frissebbek, mint nyomtatott megfelelőjük), és azokat ajánljuk inkább. Az ISBN használatával – mind a gyarapítás, mind a selejtezés során – rengeteg idő takarítható meg.

Befejezésül még egy tanáccsal szolgál a szerző: minél több területet próbáljunk szerezni az újdonságaik bemutatására, és készítsünk szórólapokat – elektronikus és papírfórmátumút is –, egyszóval igyekezzünk felhívni az olvasók figyelmét a könyvtárra és könyveinkre.

(Murányi Lajos)

275/2014

KÜMMEL, Christoph – STROHSCHNEIDER, Peter: Ende der Sammlung? : die Umstrukturierung der Sondersammelgebiete der Deutschen Forschungsgemeinschaft In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 61. (2014) 3., p. 120-129.

Res. angol nyelven

A Német Kutatási Alap országos gyűjtőköri programjának átalakítása

Egybehangolt állományalakítás; Kutatás információellátása; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A hatékony tudományos infrastruktúra kiépítése nagy kihívást jelent a jövőben Németországban. Megvalósításához az összes érdekelt fél szoros együttműködésére van szükség. A tanulmány célja a Német Kutatási Alap (Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG) szerepének tisztázása, különös tekintettel támogatásnyújtó feladataira. A DFG által finanszírozott országos gyűjtőköri programot (Sondersammelgebiete) alapos értékelés után nemrégiben jelentős mértékben átszervezték. Ez alapvető átstrukturálódáshoz vezetett, mivel a *szakirodalmi információs szolgáltatások* (Fachinformationsdienste für Wissenschaft, FID) finanszírozása már nem kizárólag átfogó szakirodalmi gyűjtemények fejlesztését szolgálja.

A cikk áttekinti a támogatási rendszer változásait az elmúlt több mint 60 év során, kiemeli a DFG minőség-orientált kiegészítő finanszírozásának fontosságát, amely meghatározó szerepet játszott az információs infrastruktúra kialakításában és továbbfejlesztésében. Végül bemutatja, milyen feladatokat kapott a FID az országos információs infrastruktúra rendszerében, és mit jelenthet a DFG továbbfejlesztett támogatási rendszere a könyvtári gyűjtemények számára.

(Autoref.)

276/2014

ROLF, Griebel: Ein "folgenreicher" Paradigmenwechsel : die Ablösung der Sondersammelgebiete durch die Fachinformationsdienste für die Wissenschaft In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 61. (2014) 3., p. 138-158.

Res. angol nyelven

Egy súlyos következményekkel járó paradigmaváltás: az országos gyűjtőköri program felváltása a szakirodalmi információs szolgáltatásokkal

Egybehangolt állományalakítás; Kutatás információellátása; Tudományos és szakkönyvtárak

A cikk azokat a problémákat vázolja, melyek a Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) országos gyűjtőköri programjának (Sondersammelgebiete, SSG) szakirodalmi információs szolgáltatásokká (Fachinformationsdienste, FID) való átalakításából következnek. A dolgozat, mely helyreigazítja a gyűjtőköri programmal kapcsolatban élő néhány téves nézetet, rámutat, hogy a szakirodalmi információs szolgáltatások alapvető elemei a DFG korábbi támogatási koncepcióival folyamatosságot mutatnak, vitatkozik az *átfogó* módon gondoskodó állományépítésről a *válogató* gyűjteményfejlesztésre való áttérés paradigmájával, valamint bírálja a jelenlegi időszakra jellemző szigorúan „csak e-források” beszerzésének a következményeit. Fikciónak tartja azt az elképzelést, hogy a tudományos közösség döntő módon bekapcsolódhatna az állománygyarapításba. Az új szolgáltatási paradigmába való rövid utas átmenet arra utal, hogy befellegzett a magas színvonalú, tartós, stabil és megbízható szakirodalmi ellátásnak.

(Autoref.)

Lásd még 251

Állományvédelem

277/2014

ERDEI Klára: Landeskonzept zur Bestandserhaltung in Archiven und Bibliotheken in Schleswig-Holstein In: Bibliotheksdienst. – 48. (2014) 2., p. 148-158.

Tartományi szintű koncepció Schleswig-Holstein könyvtári és levéltári állományának megőrzéséről

Fejlesztési terv; Közgyűjtemény; Megőrzés

Schleswig-Holstein szövetségi tartomány 2012 júniusa óta rendelkezik kulturális öröksége megőrzésének 10–50 évre szóló koncepciójával. A tartomány könyvtárai és levéltárai körében 2011-ben végzett felmérés szerint a kulturális örökség megőrzése Schleswig-Holsteinben – a pénzügyi és humán erőforrások hiánya miatt – rendkívüli módon veszélyeztetett. Az eddigi károk részletes számbavétele után intézkedési keretrendszer dolgoztak ki a megelőzés, konzerválás és az információbiztonság érdekében. A 2013-tól 2022-ig tartó időszak költségkalkulációja éves szinten átlagosan mintegy 2,62 millió euróval számol, ami az elkövetkező 50 évben összesen 128,7 millió euró ráfordítást jelent. A cikk bemutatja a megőrzési koncepció megszületésének körülményeit és az e célra összehívott munkacsoport tevékenységét. Ezután röviden beszámol a legfontosabb felismerésekről és eredményekről, valamint a terv megvalósításának első lépéseiről.

(Autoref.)

Lásd még 248

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

278/2014

TRASKA, Maria R.: Extremism @ the library : propaganda from all sides coexists in select academic collections In: American libraries. – 45. (2014) 6., p. 32-35.

A szélsőséges irányzatok irodalmának gyűjtése. A bal- és jobboldali szélsőség dokumentumai néhány amerikai felsőoktatási könyvtárban

Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség; Különgyűjtemény; Zárt anyag

Ha a szélsőséges nézetek irodalma vagy a gyűlöletpropaganda kerül szóba, akkor tüntetések, elvakult holokauszttagadók vagy az Amerikai Polgári Szabadságjogok Szövetségének (ACLU) a szólásszabadságot védő követeléseai jutnak az eszünkbe. E mozgalmak dokumentumainak gondozása speciális felkészültséget igényel. A radikális irodalom vagy a gyűlöletbeszéd olvasása nem igazán élvezetes, de az „emberi színjáték” tanulmányozása nem volna teljes, ha nem kukkantana be az emberi természet sötét zugaiba. Ennek az irodalmát gondozni és feltárni a tudományos kutatás számára – és közben elzárni a szélsőségesek elől – nem könnyű.

Az Egyesült Államokban az egyik ilyen nagy gyűjtemény a *Duke Egyetemen* van: 2013-ban kapták meg a *Southern Poverty Law Center* (SPLC) *Intelligence Project* szélsőséges és gyűlöletcsoportok tevékenységét dokumentáló anyagainak terjedelmes anyagát. (Az SPLC civil szervezetként a faji egyenlőségért küzd a tolerancia oktatása, a polgárjogok képviselője és a szélsőséges szervezetek megfigyelése révén; megfigyelőközpontja figyelemmel kíséri a gyűlölet- és egyéb szélsőséges csoportokat az Egyesült Államokban, és ha illegális tevékenységre bukkan, felhívja erre a rendvédelmi szerveket, a sajtót és a közvélemény figyelmét. Az adomány 90 dobozból állt (nyomatványok, periodika, röpiratok, kivágatok, rölapok, levelek stb. az 1980 és 2010 közötti időszakból), több mint 85 ezer tétellel; feldolgozása mára be is fejeződött. A radikális nézetek kutatásának további központjai a *Baylor Egyetem* (Texas) – ők is kaptak az SPLC-től anyagokat a kilencvenes években, főleg Ku-Klux-Klan-ellenes irodalmat – a *Michigan Állami Egyetem* (MSU, Michigan) és a *Brandeis Egyetem* (Massachusetts). A legfrissebb kézikönyv szerint (*Directory of special libraries and information centers*, 2010.) 30–35 ilyen gyűjtemény létezik az USA-ban. (18-ban a rasszizmus, antiszemitizmus, Ku-Klux-Klan irodalma dominál, míg 12-ben a faji viszonyok témában található anyag.)

A Duke nem tervezi gyűjteménye digitalizálását, mert (1) ezt már megtette az SPLC korábban, (2) szerzői jogi okokból, (3) nem akarja felhívni a potenciális (nem kutatási céllal) érdeklődők figyelmét. Ugyanígy vélekedik az MSU és a Brandeis is – utóbbi jelentős röpiratgyűjteménnyel rendelkezik. A legnagyobb gond a silány papíron kiadott dokumentumok megőrzése és konzerválása. Újabb nehézséget jelent, hogy a szélsőséges irodalom „átköltözött” az internetre,

bár az SPLC továbbra is havonta 50–60 papíralapú kiadványt kap, de arra nem futja, hogy az online radikális irodalmat is nyomon kövesse.

A fenti kutatóközpontok vezetői úgy vélik, csak az eddigi hiányok pótlására van lehetőségük, és pénzügyi lehetőségeik szabják meg, hogy képesek lesznek-e elektronikus dokumentumokkal is frissíteni különgyűjteményüket.

(Murányi Lajos)

Lásd még 313

Raktározás

Lásd 318

Feldolgozó munka

279/2014

JUNKER, Ulrike: Can indexing be automated? : the example of the Deutsche Nationalbibliothek. – Bibliogr. jegyzetekben In: Cataloging & classification quarterly. – 52. (2014) 1., p. 102-109.

Automatizálható-e az indexelés? A Német Nemzeti Könyvtár példája

Elektronikus publikáció; Gépi indexelés; Nemzeti könyvtár; Tárgyi feltárás; Tárgyszójegyzék

A német közös besorolási adatok jegyzéke (Gemeinsame Normdatei, GND) átfogó ellenőrzött szótárt is tartalmaz a különböző témájú dokumentumok indexeléséhez. Hagyományosan elsősorban könyvek intellektuális tárgyi feltárására használják, de most a Német Nemzeti Könyvtár (Deutsche Nationalbibliothek) olyan munkafolyamatok fejlesztésén és bevezetésén dolgozik, amelyek révén online publikációk automatikus tárgyszavazása válik lehetővé. A cikk ezt a projektet, ennek eredményeit és problémáit vázolja fel.

(Autoref.)

Lásd még 280, 312

Katalógusok

280/2014

WESTRUM, Anne-Lena: The library catalogue of the future In: Scandinavian library quarterly. – 47. (2014) 2., p. 14-16.

A jövő könyvtári katalógusa

Információtechnológia; Online katalógus; Városi könyvtár

Az Oslói Városi Könyvtár gyűjteményének bemutatására igyekszik új utakat keresni. Az *Aktív polcok* projektben a katalógus RDF reprezentációjára építve új, interaktív munkaállomást fejlesztettek ki a könyveknek. Az RDF reprezentáció a könyvek és más tartalmak szolgáltatásában egészen új lehetőségeket kínál.

Az *Aktív polcok* projekt segíti a használókat és a személyzet tagjait abban, hogy ugyanazon szerzőtől újabb, különféle könyveket találjon, vagy olyan művekhez jusson, amelyek hasonlítanak a már elolvasotthoz. Az olvasónak csak rá kell helyeznie a kiválasztott könyvet egy polcra, amely mellett a képernyőn – a dokumentum RFID azonosítója alapján – megjelennek a kapcsolódó tételek. Mivel a központi könyvtár 1933 óta ugyanabban a régi épületben található, az állomány 70%-a a raktárakban van, így közvetlenül nem böngészhető az olvasók számára. Ezért is fontos, hogy digitális formában prezentálják a műveket.

Az RDF formátum segítségével nyerték ki a MARC rekordokban megbúvó információelemeket. Kombinálhatók a tárgyszavak és a műfajok, ahogyan generálhatók hasonló címek is, és az ISBN szám alapján kinyerhetők más forrásokból olyan tartalmak, amelyek gazdagítják a saját adatainkat. Az RDF reprezentáció a MARC rekordok konvertálásából született. Valamennyi mű kapott egy egyedi azonosítót, amivel ugyanazon tartalmak különböző kiadásai együtt válnak kezelhetővé. Mindehhez az FRBR modell jelentette az alapot. A megoldással elkerülhető lett, hogy a kapcsolódó tételek listájában ugyanazon mű különböző kiadásai szerepeljenek.

A projekt előzménye a PODE projekt volt, amelynek keretében a MARC-adatokat, a Z39.50-es és az SRU (Search/Retrieve via URL) protokollt használták a szolgáltatás fejlesztésére, de ez időigényes volt, és nem felelt meg a célnak. Ezért célszerűbbnek látszott az adatokat RDF-be konvertálni, és a rekordokat tovább javítani és gazdagítani. Az *Aktív polcok* azt jelenti jelen

esetben, hogy a könyvtárban elhelyezett 22 inch méretű, érintőképernyős kijelzőn lehet böngészni a könyveket.

Az irodalom és az információ terjesztése a közkönyvtárak alapvető feladatát jelentik. Az *Aktív polcok* projekt hozzáadott értéket jelent a használóknak a könyvtárlátogatás során, amelyet akár online környezetben is meg lehetne kapnia. Ezért úgy tekintenek erre az eszközre, mint a jövő katalógusára. A szolgáltatás előfeltétele, hogy nyílt felületeken jó minőségű metaadatokat kell prezentálni. Ehhez gazdag adattartalommal bíró nagy országos adatbázisok kellene a szerzőkről és a művekről.

A könyvtáraknak nyitottnak kell lenni minden újdonságra, kipróbálni új lehetőségeket, majd a használói visszajelzések tükrében alakítani a szolgáltatásaikat. Az *Aktív polcok* erre jelent jó példát. A projektben használt MARC2RDF szoftvert a könyvtár maga fejlesztette ki, amelyet ha bárki használatba kíván venni, ingyenesen letöltheti a GitHub-ról, és azzal ugyanazt megvalósíthatja a saját intézményében.

(Tóth Máté)

Információkeresés

281/2014

BEST, Paul [et al.]: Systematically retrieving research in the digital age : case study on the topic of social networking sites and young people's mental health. – Bibliogr. In: *Journal of information science*. – 40. (2014) 3., p. 346-356.

Kutatási eredmények szisztematikus keresése a digitális korban: esettanulmány a közösségi hálózatok és a fiatalok mentális egészségének témájáról

Adatbázis; Gépi információkeresés; Információkeresési rendszer értékelése

Az online információkeresés mindennapos gyakorlattá vált a tudósok-kutatók és az átlagemberek körében egyaránt. A tanulmány nyolc adatbázis teljesítményét értékelte olyan kutatási eredmények keresésével, amelyek a közösségi hálózatoknak a fiatalok mentális egészségére gyakorolt hatására vonatkoztak. A szerzők összesen 43 empirikus tanulmányt találtak a fiatalok közösségi hálózat használatáról és az ezzel kapcsolatos mentális hatásokról. A Scopus és az SSCI bizonyult a „legérzékenyebbnek”, míg a

PsycINFO a pontosságával tűnt ki. A hatékony kereséshez nagy általános adatbázisokra van szükség, kiegészítve témaspecifikus katalógusokkal. A cikkben ismertetett módszertan a tapasztalatlan keresők, pl. alsóéves hallgatók számára olyan keretrendszert nyújt, amelynek segítségével reális léptékű keresést végezhetnek, amikor valamilyen szakirodalmi szemle készítésére vagy más hasonló projektre vállalkoznak.

(Autoref.)

282/2014

BLUMMER, Barbara – KENTON, Jeffrey M.: Reducing patron information overload in academic libraries. – Bibliogr. In: *College & undergraduate libraries*. – 21. (2014) 2., p. 115-135.

A használók információs túlterhelésének csökkentése a felsőoktatási könyvtárakban

Felsőoktatási könyvtár; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Információkeresés

Az információs túlterhelés gátolja az információ hatékony felhasználásának képességét: mind a nyomtatott, mind az online gyűjteményekben való keresésnél gondot okozhat. Felsőoktatási könyvtárosok már számos stratégiát fejlesztettek ki, hogy segítsék a használókat az információs túlterhelés hatásainak a csökkentésében. A cikk azokat a legjobb gyakorlatokat mutatja be, amelyeket a felsőoktatási könyvtárosok a használók információs túlterhelésének mérséklésére alkalmaznak. A szakirodalom áttekintése alapján öt téma körvonalazódott: az információ „tálalása”, használóképzés, használói stratégiák, a könyvtárosok szerepe és szoftvertechnológiák. Az információs műveltségi képzés továbbra is kiemelt szerepet játszik az információs túlterhelés leküzdésében, mivel a használók keresési készségeinek fejlesztése elősegíti a hatékony keresést. Az információs problémamegoldó készségek kutatása, amely az egyének információkeresésnél alkalmazott metakognitív stratégiáira irányul, segíthet a digitális könyvtárakban keresést végzők információs túlterhelésének csökkentésében.

(Autoref.)

Lásd még 299

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

283/2014

MAYR, Michaela: Virtuelle Auskunftsdienste an der Österreichischen Nationalbibliothek In: Bibliothek. – 38. (2014) 2., p. 266-271.
Res. angol nyelven

Virtuális tájékoztatói szolgáltatások az Osztrák Nemzeti Könyvtárban

Nemzeti könyvtár; Referenz; Számítógép-hálózat

Az Osztrák Nemzeti Könyvtár 2012–2016-ra szóló stratégiai fejlesztési tervében szerepel a virtuális tájékoztatói szolgáltatások bevezetése. Az információs szolgáltatások osztálya „egyablakos” ügyintézését biztosít az érdeklődők számára, működteti a „Kérdezd a könyvtárost!” és a csevegő szolgáltatást. A tanulmány leírja a bevezetésükhöz szükséges műszaki és szervezési változtatásokat, melyek összesen másfél évet vettek igénybe, valamint az új szolgáltatásokkal kapcsolatos tapasztalatokat.

(Autoref.)

Lásd még 298

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

284/2014

BIRCH, Katie – MELVYN, Tony: Cross-border document delivery : the convenience and perils of sharing articles around the world, in the cloud In: Interlending & document supply. – 42. (2014) 2/3., p. 70-74.

Nemzetközi dokumentumszolgáltatás: az e-cikkek megosztása a felhőben – kényelmes és veszélyes megoldás

Cikk; Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés - nemzetközi; Elektronikus folyóirat; Letöltés; Szerzői jog

Az Article Exchange az OCLC felhőalapú dokumentumszolgáltatási rendszere. A könyvtárak 2011-ben szívesen fogadták ezt az akkor még kísérleti szakaszban lévő kezdeményezést, mert sokat bajlódtak az Ariel dokumentumküldő

rendszerrel, főleg kompatibilitási problémák miatt. Az Article Exchange 2012-ben az OCLC szolgáltatásainak a része lett, az előfizető könyvtárak külön díj fizetése nélkül vehetik igénybe. A világon 1200 könyvtár használja, több tízezer alkalommal évente.

A munka menete a következő: a kölcsönadó könyvtár a kért cikk másolatát webböngészőt használva képi fájlban feltölti a felhőbe. Amikor ez megtörtént, a rendszer egyedi URL-t és jelszót hoz létre az adott cikkhez, amellyel a kérő könyvtár – amely e-mailben értesítést kap a bibliográfiai adatokról, az URL-ről és a jelszóról – elérheti a dokumentumot. A fájlt a rendszer 30 napig megőrzi, utána automatikusan törli. Minden dokumentumfájlt legfeljebb ötször lehet lehívni. Az Article Exchange meghatározott fájlformátumokat támogat.

Az Article Exchange mellett a könyvtárak továbbra is használják az Ariel, az Odyssey és az ILLiad szoftvert is. Továbbra is szokás e-mailben PDF fájlokat küldeni, annak ellenére, hogy a fájlok mérete gondokat okozhat, és biztonsági kockázatok is felmerülnek.

Az elektronikus folyóiratokat korábban egyáltalán nem szolgáltatották könyvtárközi kölcsönzésben, ugyanis a licencek ezt nem tették lehetővé, és nem alakult ki hatékony munkafolyamat. Ma már rendelkezésre állnak erre a célra különböző eszközök (ilyen például az OCLC e-forrásokkal kapcsolatos tudásbázisa, a Knowledge Base, amelyet a könyvtárközi kölcsönzési alkalmazásba integráltak, és az adott könyvtár licenfeltételei is beleépíthetők), és a megfelelő munkafolyamatok is jól alakulnak.

A könyvtáraknak be kell tartaniuk a licencek feltételeit. (A szerzők megjegyzik, hogy az USA-ban a licencek még a jogszabályokat is „felülírják”.) A könyvtárközi dokumentumszolgáltatást a licencekben általában szabályozzák. A korlátozásokat be kell tartani (pl. az országhatárookra vonatkozóan; ahol a korábbi szövegekben Ariel szerepel, ott az Article Exchange-t az Ariel megfelelőjének kell tekinteni). Bizonyos licencek az kívánják meg a könyvtáraktól, hogy az USA szerzői jogi előírásait kövessék, nem pedig a saját országukét. A cikk ezt követően néhány rövid bekezdésben ismerteti az USA, Kanada, az EU, az Egyesült Királyság és Németország szerzői jogi előírásait, és egy-két mondatban kitér arra, hogyan használhatják az Article Exchange-t az illető ország könyvtárai.

Fontos, hogy a könyvtárak tisztában legyenek saját országuk szerzői jogi előírásaival. A könyvtárközi kölcsönzés munkatársai működjenek szorosan együtt azokkal, akik a licenfeltételekben jártasak.

El kell érni, hogy a licencmegállapodásokba kerüljön be a biztonságos elektronikus átvitel kívánalma is.

(Hegyközi Ilona)

285/2014

DE JONG, CJ – NANCE, Heidi: In a world of Amazon, is it time to rethink ILL? In: Interlending & document supply. – 42. (2014) 2/3., p. 42-50.

Az Amazon világában ideje újragondolni a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségeit?

Állománygyarapítás; Felmérés; Gazdaságosság - könyvtárban; Hozzáférhetőség; Könyvtárközi kölcsönzés

Napjainkban a könyvtárközi kölcsönzési kérések kielégítésére sokféle lehetőség van. A hagyományos eljárás mellett kísérleti jelleggel a könyvtárak közül egyre többen próbálkoznak azzal, hogy a kért műveket megvásárolják: takarékosabból, az állomány hiányait pótlandó, másképpen teljesíthetetlen kérések esetén vagy a kérések gyorsabb kielégítése érdekében. A döntés szempontjai, amelyeket a könyvtárak ilyenkor mérlegelnek, gyakorlatilag azonosak a vásárlás esetén alkalmazottakkal. Az így beszerzett műveket rendszerint sokan kölcsönzik.

A vásárlásos könyvtárközi kölcsönzésről (Purchase ILL) elektronikus levél útján felmérést végeztek amerikai felsőoktatási könyvtárakban. Közel 500-an válaszoltak. Az eredmények a következő trendeket mutatták: A könyvtárközi kölcsönzési részlegek kölcsönzés helyett – főként a takarékosagra hivatkozva – sok esetben megvásárolják a dokumentumot (a válaszolók 77,5%-a alkalmazta ezt a módszert). Ugyanakkor a kérések kielégítésének alternatív módszereivel még csak elenyésző mértékben élnek a könyvtárak. Ezt a bonyolult eljárással és az elégtelen költségvetéssel indokolják. Magát a beszerzést a gyarapítási részlegre bízzák.

A felmérés összegző megállapításai: A felsőoktatási, szak- és közkönyvtárak hagyományos könyvtárközi kölcsönzési tevékenységüket sok esetben ingyenes, nyílt hozzáférésű, megvásárolt vagy hasznokölcsönzés keretében átadott dokumentumokkal egészítik ki. Legtöbbjük előre meghatározza a beszerzés kritériumait (téma, szállítási idő, költség). A könyvtárközi kérések nyomán történő vásárlások továbbra is kis részt képviselnek, ezen a téren van növekedési lehetőség. A következők merültek fel: A használók javasolhassák a könyvtárközi

kérőlapon, hogy „a könyvtár vásárolja meg ezt a dokumentumot”. A könyvtári költségvetésben határozzák meg a könyvtárközi kölcsönzéshez kapcsolódó vásárlásokra szánt összeget. Részletesen meg kell vizsgálni, hogy a könyvtárak miért nem kedvelik azt a megoldást, hogy rövid távú hozzáférést vásárolnak e-könyvekhez vagy e-cikkekhöz.

Az interneten sok ingyenes online forrás is fellelhető: nyílt hozzáférésű folyóiratok, intézményi repozitóriumok. Amikor a könyvtárak a könyvtárközi kérések intézése során rábukkannak ezekre, törlik a könyvtárközi kérést, és a használat eligazítják, hogyan érheti el ezeket. Komoly megfontolást igényel, hogy az ingyenes forrásokat hogyan illesszék be a könyvtári ügymenetbe a rendszeresen szolgáltatott források közé, hogyan teremtsenek egyensúlyt a hagyományos munkafolyamatok és az ingyenes források között, és hogyan takarítsanak meg ezzel időt és pénzt.

(Hegyközi Ilona)

286/2014

MANGIARACINA, Silvana [et al.]: Assessing the effectiveness of a national resource sharing system In: Interlending & document supply. – 42. (2014) 2/3., p. 978-104.

Egy országos forrásmegosztási rendszer hatékonyságának értékelése

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -belföldi; Felmérés; Hatékonyság; Könyvtárközi kölcsönzés; Szoftver; Szolgáltatások használata

Az olasz NILDE (*Network for Inter-Library Document Exchange*) rendszert a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatások javítása és az olasz könyvtárak közötti együttműködés előmozdítása érdekében a kétezres évek elején fejlesztették ki a Nemzeti Kutatási Tanács Bolognai Regionális Központjának könyvtárában. Jelenleg a NILDE hálózatához 830 könyvtár tartozik, 77%-uk egyetemi, 9%-uk egészségügyi kutatóintézeti, illetve kórházi könyvtár, a többiek egyéb (nem magán) kutatóintézetek, nonprofit szervezetek.

A 2005-ben kifejlesztett végfelhasználói interfészt 18 ezer, a saját könyvtárában regisztrált olvasó használja. A NILDE közvetlen használata a könyvtár számára azért előnyös, mert egyetlen forrásból kapja meg a jól kitöltött kérőlapokat, az olvasókat valós időben automatikusan tudja tájékoztatni kérésük állapotáról, részletes statisztikai adatokat és olvasói profilokat kap,

kontrollálni tudja a szabályszerű hozzáférést. Az olvasó pedig a bibliográfiai adatbázisból átemelheti a NILDE kérelmre a bibliográfiai adatokat, nyomon követheti kérésének sorsát. A 2011-ben bevezetett NILDE 4.0 új tulajdonságokkal is rendelkezik. Teljes könyvtárközi kölcsönzési szoftvert építettek be, amely teljes körű statisztikákat és kéréstörténetet nyújt a teljesítménymutatók (teljesülési arány, átfutási idő) figyeléséhez. Mivel egyes forráslicenckek nem teszik lehetővé a kiadó PDF fájljának továbbítását, csak a kinyomtatott változatát, olyan elektronikus dokumentum-továbbítási modult tartalmaz, mely ilyen esetekben a PDF-fájlt automatikusan grafikus fájlá alakítja (azaz „digitális hard copy” hoz létre). A végfelhasználói modul személyes bibliográfiai hivatkozások kezelését, adatok rendezését, importját és exportját teszi lehetővé és könyvtárközi kölcsönzési kérések indítását bármely, OpenURL-szabványon alapuló elektronikus bibliográfiai forrásból. Többnyelvű támogatás nyújt, olasz, angol, spanyol, francia és görög nyelvű felhasználói interfészekkel. Ha a használó újra kér már kért dokumentumot (vagy folyamatban lévő kérését ismétli meg figyelmetlenségből), a NILDE törli a kérést, és e-mailben értesíti az olvasót.

A NILDE szolgáltatásának értékelése az utóbbi néhány évben az adatbázisból szerzett mennyiségi és a felhasználói kutatásokból származó minőségi adatok összevetésén alapult. 2011-ben a mennyiségi adatok azt mutatták, hogy kevés könyvtár generálja a forgalom nagy részét, amelyekben magas a közvetlen végfelhasználók száma. A kutatás egyrészt a használok részéről az interfész elismerését, másrészt a könyvtári személyzet részéről az ellenállást mutatta ki, ők ugyanis nem tartották késznek az olvasókat az interfész használatára. 2012-ben könyvtárosi továbbképzésekre került sor, ennek nyomán megnőtt a közvetlen használok száma és azon könyvtáraké is, melyek lehetővé teszik olvasóik számára a közvetlen kérést. Ugyanakkor még sok a tennivaló, hiszen így is csak a hálózatba tartozó könyvtárak egyharmada teszi ezt.

A 2013-ban végzett kutatás lehetővé tette a tipikus NILDE felhasználó profiljának megrajzolását: 25–34 év közötti, a természettudományi-műszaki területen kutató nőről van szó, aki Olaszország északi vagy középső részének valamelyik egyetemén dolgozik. Sok a teendő a használok kör – elsősorban egyetemi hallgatókkal történő – kibővítéséért. Mindazonáltal a NILDE célközönsége rendkívül heterogén, így minden kezdeményezés csak az egyes könyvtárakból

indulhat ki. Ugyanis a 2013-as kutatás egyik fontos eredménye volt, hogy szervezési, szervezeti problémák adódhatnak olyan könyvtárakban is, amelyek befogadták és népszerűsítik a közvetlen végfelhasználói modult. A kutatás szerint a leginkább igényelt tulajdonság a NILDE integrációja a bibliográfiai adatbázisokkal, ami valójában már lehetséges. (Ennél fogva a következő továbbképzésekben helyt kell kapnia az interoperabilitást lehetővé tevő technológiáknak.) Még nagyobb probléma, hogy a végfelhasználó nem juthat hozzá az elektronikus dokumentumhoz, ez azonban a szerzői jogi szabályozások miatt nehezen orvosolható, és kívül van a NILDE hatókörén. A közeljövőben a NILDE mobil applikációinak kidolgozása válik szükségessé.

(Mohor Jenő)

287/2014

XU, Anne – MORENO, Margarita: Journey of discovery : challenges of e-book lending in a digital world In: Interlending & document supply. – 42. (2014) 2/3., p. 51-56.

Az e-könyvek kölcsönzésének kihívásai a digitális világban

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus könyv; Hozzáférhetőség; Igény; Könyvtárközi kölcsönzés

Az Ausztrál Nemzeti Könyvtár példáján és amerikai tanulmányúti tapasztalatok birtokában a szerző esettanulmányokra alapozva vizsgálja, hogyan oldható meg az e-könyvek könyvtárközi kölcsönzése és szolgáltatása, főleg kölcsönzése.

Ausztráliában egyes könyvtárak már költségvetésük több mint 80%-át elektronikus dokumentumokra költik, konzervatív vagy kevésbé jól finanszírozott társaik kb. 6%-át. A beszerzési megoldások: előfizetés, fájlként és/vagy a terjesztő platformján való megvásárlás, a megtekintés arányában való térítés, az önkéntes kötelezpéldány-szolgáltatás (a nemzeti és állami könyvtárak esetében). A dokumentumok túlnyomó része licencköteles, a könyvtárosok ezért csak azután vívták ki a közös felhasználás lehetőségét, amikor összefogtak, és megfogalmazták, hogyan kell ezt a kérdést szerepeltetni a licencekben.

Az e-források hozzáférhetővé tétele a dokumentumszolgáltatásban igen sokféleképpen van megoldva. A felsőoktatásban vannak olyan kis könyvtárak vagy konzorciumok, amelyek tárgyalásokkal érték ezt el, más esetekben a dokumentumszolgáltatás csak a saját országra,

valamely szektorra, egyes szolgáltatási formákra korlátozódik, vagy egyáltalán nincs engedélyezve. Az Ausztrál Nemzeti Könyvtár hosszú ideje gyűjti az e-kiadványokat, de még nincs érvényben a kötelespéldányok beszolgáltatási kötelezettsége. 2011-ben a könyvtár felülvizsgálta gyűjtőkörének a tengerentúli vonatkozású részét, és azt az elvet határozta meg, hogy ha valami digitális formátumban rendelkezésre áll, azt előnyben kell részesíteni a nyomtatott formátummal szemben. 2012 júliusában áttértek az e-könyvek beszerzésére ebben a gyűjteményrészben. A megoldás korlátai: egy-egy fejezet szolgáltatható ugyan a dokumentumszolgáltatásban, de az e-kölcsönzés nem engedélyezett más könyvtár olvasója számára. A távoli elérés lehetőségével a nemzeti könyvtár olvasói élhetnek.

Az e-könyvek az Egyesült Államokban jóval elfogadottabbnak számítanak. Kölcsönzésüknek többféle modellje van. *A terjesztők és a kiadók* e-könyves platformokon szolgáltatnak aggregált tartalmakat a könyvtárak számára DRM-mel ellátva. A könyvtárak különböző beszerzési opciókkal élnek (előfizetés, haszonkölcsönzés, megvásárlás örökös vagy egyéb időtartamra szóló hozzáféréssel, egyidejűleg egy vagy több felhasználóra szóló és/vagy korlátlan hozzáférés). A felsőoktatási és tudományos könyvtárak egyidejűleg több felhasználóra szóló licencekkel kísérleteznek, és a dokumentumokat igény szerint szerzik be. A közkönyvtárak viszont inkább egy felhasználás, örökös hozzáférést biztosító vásárlásra törekcsenek. Igény szerinti beszerzés is van, ez úgy zajlik, hogy a katalógusba nagy mennyiségben betöltik a kapható e-könyvek rekordjait, és a tényleges „beszerzés” egy-egy mű megtekintésekor vagy letöltésekor történik meg. A licencek alapján meghatározzák az egyidejű használók számát (egy, korlátozott vagy korlátlan számú) és a kölcsönzési időszakot (határozott vagy korlátlan). Előfizetés és vásárlás egyaránt lehetséges. A legrugalmasabb kölcsönzési modell a korlátlan, több felhasználás hozzáférés, amely természetesen sokba kerül. A kiadók néhány esetben az újonnan megjelent e-könyvek esetében embargós időszakokat állapítanak meg.

A könyvtárak szakítottak a passzív fogyasztó szerepével: maguk is kölcsönzik a tulajdonukban lévő e-könyveket anélkül, hogy a terjesztőket ebbe bevonnák. Megvásárolják az e-könyveket a kiadóktól, saját e-tartalomkezelő rendszereikkel hostként működnek, és egyszerre egy felhasználónak meghatározott időszakra kölcsönzik a DRM-védelemmel ellátott e-könyvfájlokat. Ez az e-könyvek piacára is hatással

van: a terjesztőket új, a könyvtárak számára kedvező megoldások kialakítására ösztönzi.

Az *Internet Archive* is kölcsönöz e-könyveket. Open Library-jában nyílt és szabad hozzáférést biztosít több mint egymillió, szerzői jogi védelem alatt nem álló e-könyvhöz, továbbá hasonló mennyiségű, szerzői joggal védett (főként régebbi kiadású) ingyenes e-könyvhöz. Ez utóbbi szolgáltatás neve In-Library Loans, és közvetlen kölcsönzési szolgáltatást nyújt mintegy ezer könyvtár számára. A gyűjteményt tömeges digitalizálás keretében építették, ehhez a dokumentumok legnagyobb részét könyvtári partnerek és antikváriusok bocsátották rendelkezésre.

Az *OCLC* 2011-ben WorldShare programja keretében kísérletezett az Ingram Digital MyiLibrary e-könyveinek kölcsönzésével; ezt a gyűjteményt lelőhelyként szerepeltették a rendszerben. Az *OCLC FirstSearch* rendszerében keresve a könyvtárak a WorldShare könyvtárközi kölcsönzési modulja segítségével igényelhetik a kiválasztott művet – kilenc napra kaphatják meg a listaár 15%-áért. A megoldás hatékonysága nem ismert, a kísérlet célja a forrásmegosztás vizsgálata e-könyves környezetben.

A nemzetközi és országos könyvtáros és kiadói szervezetek (IFLA, EBLIDA, ALIA, BICC stb.) síkra szállnak az e-kölcsönzés érdekében és különböző iránymutató dokumentumokat bocsátanak ki, igyekeznek a különböző partnerek érdekeit egyeztetni. Még számos kérdés vár tisztázásra.

Ausztráliában a kérdéssel kapcsolatban a következőket irányozták elő: Jogszábállyal kell szabályozni, hogy a könyvtárak hogyan vásárolhatják meg és szolgáltatathatják a szerzői jog betartásával az e-könyvekhez való hozzáférést könyvtárközi kölcsönzési célra. A jogi szabályozásnak ki kell térnie a saját kiadású dokumentumokra is. A szerzői jogi törvény tege lehetővé a könyvtári használók számára a rövid időtartamra szóló, időszakos hozzáférést. Deklarálták, hogy az igényre történő beszerzés nem alkalmas teljességgel a könyvtárközi kölcsönzési igények kielégítésére, és magas költségekkel jár. Megoldás lehet a megtekintések arányában történő fizetés, amelyet sok forgalmazó kínál, és kívánatos lenne ennek kiterjesztése az e-könyvek könyvtárközi kölcsönzésére. A kérő könyvtárak ez esetben elfogadható mértékű térítést fizetnének az elérésért közvetlenül a kiadónak vagy a szolgáltató könyvtárnak.

(Hegyközi Ilona)

288/2014

ZENG, Lijun [et al.]: Construction of a one-stop document supply service platform In: Interlending & document supply. – 42. (2014) 2/3., p. 120-124.

Egyetlen hozzáférési pontos dokumentumszolgáltatási rendszer kialakítása

Dokumentumszolgáltatás; Gépi könyvtári hálózat; Gépi könyvtárközi kölcsönzés

A CALIS (China Academic Library and Information System = Kínai Egyetemi Könyvtári és Információs Rendszer) az egyetemi könyvtárak egységes rendszere a külső források kezelésére, a hatékony szolgáltatási politikák kialakítására, amely ezzel párhuzamosan országos szinten támogatja a könyvtárközi kölcsönzést és dokumentumszolgáltatást. A CALIS része a CDSSP (CALIS document supply service platform = CALIS dokumentumszolgáltatási platform), amely a dokumentumküldés, a könyvtárközi kölcsönzés, a pay-per-view (megtekintésenkénti fizetés), az e-könyv kölcsönzés és bérlés, valamint az elektronikus források használata funkciókat látja el. Mindez a használók oldaláról azt jelenti, hogy egyetlen hozzáférési ponton keresztül valamennyi szakirodalmi szolgáltatáshoz hozzáférhetnek, majd a könyvtárközi kölcsönzést már a saját könyvtárukon keresztül kérhetik.

A CDSSP öt alrendszerből áll.

1. CALIS hitelesítési rendszer. Minden használó rendelkezik egyedi azonosítóval, amellyel valamennyi szolgáltatáshoz hozzáfér, a rendszer ennek alapján kezeli a használói jogosultságokat.
2. A CALIS könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumküldési rendszer a vonatkozó ISO 10160/10161 szabvány alapján automatizáltan kezeli a könyvtárközi kéréseket. A rendszer bevezetésének első fázisaiban ehhez a partnerkönyvtáraknak telepíteniük kellett helyben a rendszert, jelenleg a szoftvert felhő szolgáltatásként (SaaS) érhetik el a regionális vagy tartományi központok szerveiből.
3. A CALIS központi ütemező és kérésteljesítő rendszer országos szinten központosítja az egyetemi könyvtárak dokumentumszolgáltatási tevékenységének ütemezését. A rendszer osztja szét a kéréseket az együttműködő intézmények között. A dokumentumküldés kapcsán felmerülő költségekkel a könyvtárak rendszeresen elszámolnak egymással.

4. A CALIS FTP szolgáltató rendszer azokban az esetekben hasznos, amikor a fájl mérete vagy biztonsági okok miatt nem lehetséges a felhasználó postafiókjába elküldeni a kért dokumentumot. Ilyenkor a rendszer az FTP szerverre tölti fel a tartalmakat, amelyek meghatározott idő után letölthetők onnan.
5. A szolgáltatás-integrációs interfész. Egy webportálon keresztül egyetlen helyen érhető el valamennyi elektronikus információs forrás.

Jelenleg 1100 könyvtár vesz részt az együttműködésben. Ezek közül több mint 300 szolgáltató, a többi a szolgáltatást igénylő intézmény. A nagy egyetemek könyvtárai mellett a Kínai Nemzeti Könyvtár, a Sanghaji Városi Könyvtár és az Országos Tudományos és Műszaki Könyvtár is tagok. 2014. május 31-ig 329 033 kérést kapott a rendszer. A teljesítések aránya 85,85%-os volt.

A Chongqing VIP Information Company-val való együttműködés keretében szolgáltatnak folyóiratcikkeket pay-per-view alapon. E cég olyan hazai folyóiratok cikkeihez nyújt hozzáférést, amelyekre a könyvtárak már nem fizetnek elő. Az e-könyv kölcsönzést ehhez hasonlóan az Apabi Technology Limited-del való együttműködés keretében kínálják. A vállalat 360 ezer kínai e-könyv elérését és kölcsönzését teszi lehetővé.

A jövőben cél a rendszer teljesítményének javítása, a működés egyszerűsítése, ami segítené a partnereket a használatban. Szeretnék ezen túl népszerűsíteni a rendszert, elsősorban képzések szervezésével.

(Tóth Máté)

Tájékoztatói eszközök

289/2014

JAMAR, Nina – ŠAUPERL, Alenka – BAWDEN, David: The components of abstracts: : the logical structure of abstracts in the areas of materials science and technology and of library and information science. – Bibliogr. In: New library world. – 115. (2014) 1/2., p. 15-33.

A referátumok szerkezeti részei: logikai struktúrájuk az anyag- és műszaki tudományok, valamint a könyvtár- és információtudomány területén

Könyvtártudományi szakirodalom; Szakirodalom - műszaki; Referátum

A kutatók ellenőrizni kívánták azt a korábbi tapasztalatukat, amely szerint a referátumok szerkezetével kapcsolatosan a természettudományok területén érvényes előírások nem érvényesülnek a társadalomtudományok és a humán tudományok referátumaiban, miközben meggyőződésük szerint a referálást egységes irányelveknek kellene vezérelniük. Tartalomelemzést végeztek 4 folyóirat (*Materials and Technology, Materials Science and Technology, Journal of Documentation, Journal of Librarianship and Information Science*) 100–100 referátumán.

Az eredmények alapján javasolható, hogy az előírások kövessék a természettudományos cikkek (auto)referátumainak hagyományos szerkezetét, tehát azt, hogy a referátumok tükrözzék a vizsgálat háttérét, célját, módszerét, eredményeit, az eredmények megvitatását és az azokból levonható következtetéseket. Ez a szerkezet az adott szakterület sajátosságaihoz igazítható. A referátumok terjedelme ne haladja meg a 250 szót. A sok folyóiratnál használt strukturált referátumok helyett pedig részletes útmutatásra és a referátumok gondos ellenőrzésére van szükség.

(Koltay Tibor)

Lásd még 301

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

290/2014

BALOGOVÁ, Beáta: Ako si poradiť s neprispôsobivým, agresívnym a manipulatívnyim čitateľom v knižnici. – Bibliogr. In: Knižnica. – 15. (2014) 2., p. 30-34.

Hogyan bánjunk a nem alkalmazkodó, agresszív és manipulatív olvasókkal a könyvtárban

Hátrányos helyzetű olvasó; Kommunikáció - használókkal

A Szlovák Nemzeti Könyvtárban szakmai szemináriumot tartottak a problémás olvasókkal való kommunikáció és konfliktuskezelés témájáról. Ennek kapcsán merült föl az az alapkérdés, mi az oka annak, hogy napjainkban gyakrabban találkozunk a könyvtárakban alkalmazkodásra nem

képes, agresszív és manipulatív olvasókkal. Olyan általános szociális jelenségek állnak a háttérben, amelyek a modern korból a posztmodern korba való átmenettel függnek össze.

A szociológusok szerint a posztmodern korban aktív és passzív módon fogadjuk a változásokat, ami az új szituációk jelentős mértékű pluralizmusával függ össze. A világ egysége helyére a sokféleség lép, ez individuális döntéshozatalra kényszerít, amelynek során az egyén etikusan vagy nem etikusan, legálisan vagy illegálisan viselkedik.

A morális cselekvés az etikai normák, személyes vagy vallási szabályok betartását, a nem morális pedig a be nem tartását jelenti. A szabályok be nem tartását eltérően ítélni meg a társadalom az elkövető indíttatása függvényében.

A könyvtár gazdag kulturális kínálatával egyre szélesebb rétegek előtt nyílik meg, és egyre inkább nyilvánossá válik, ami együtt jár a konfliktushelyzetek és a problémás olvasók kockázatával. A nem alkalmazkodó, agresszív és manipulatív olvasó viselkedésére reagálva etikai döntéseket hozunk. Az etikai abszolútizmus, amelyet minden közszolgálathoz kapcsolódó szakmában tanítani kellene, alapul szolgálhat a döntéshozatalban. Ideális esetben a döntéshozó a szakmai és a társadalmi normákat egyszerre tudja érvényesíteni a konfliktushelyzetben. Mélyebb konfliktus esetén az autonómia és a paternalizmus feszül egymásnak. Gyakori konfliktushelyzetet okoz a könyvtárban az egyéni akarat tiszteletben tartása és a befolyásolás mértékének megválasztása közötti különbségtétel. Paternalizmus esetén a könyvtáros annak ellenére is jót akar tenni a használóval, ha ő azzal nem ért egyet, nem igényli. Csak akkor alkalmazható, ha az egyén képtelen önálló döntéshozatalra a saját érdekei érvényesítésében.

A jog és a szakmai etika közötti feszültségek sokszor ütközéshez vezetnek. A közszolgálatban etikai elvárás, hogy az alkalmazottak, a könyvtárosok a törvények betartását magukra nézve is kötelezőnek tartsák.

A könyvtár az emberek közötti interakciók nyilvános helyszíne, ahol döntéseket igénylő konfliktusok zajlanak. A *nem alkalmazkodó* olvasó gyakran kerül konfliktusba a nem szokásos módon viselkedő, agresszív és manipulatív olvasóval. Ezek az egyének a saját integritásuk védelmében agresszíven lépnek föl másokkal szemben, ami akár a könyvtárból való kitiltásukhoz is vezethet. A nem alkalmazkodó olvasó a leggyakrabban vitatkozik. A vitatkozás lélektani háttérben védekező mechanizmusok rejlenek. A vitatkozó olvasó a külső körülményekben, önmagán kívül

keresi a probléma okait. Ezért esetükben nem a vitatkozás vagy meggyőzés a célra vezető eszköz, hanem a rávezetés a probléma megoldására, a megnyugtatás, megerősítés és az együttműködés elérése.

Az *agresszív* olvasó sokféle ok miatt lehet támadó: a külső okok között szerepelhet élethelyzet fenyegetettség, károsodás, frusztráció, igazságtalanság. Hogyan védekezhetünk ellenük? Hagyjuk akadálytalanul panaszkodni, segítsünk a negatív érzelmektől való megszabadulásban, az érzelmi „kiszellőztetésben”, aztán kezdődhet a konstruktív beszélgetés. Adjunk igazat a negatív véleményben, közben tereljük a megfelelő irányba. Az ilyen eseteknél az elfogadás, az egyetértés hamarabb célhoz vezet mindennél.

A *manipulatív* olvasó esetén szándékos hatás eléréséről beszélhetünk valamilyen előnyszerzés érdekében. Gyakran tartoznak a kisebbségek körébe az ilyen olvasók. Céljuk elérése érdekében személyes sikra terelik a párbeszédet (pl. ismerősöket keresnek, ajándékot hoznak). Sajátos típus köztük a logorrhoeában (bőbeszédűségben) szenvedők, akik bizalmas információk megosztásával a hatalmuk vagy érzelmi befolyásuk

alá szeretnék keríteni a könyvtárost. A pszichológusok szerint a manipuláció a regresszió egy fajtája, szimptóma. Ezért az a legfontosabb, hogy nyílt párbeszéd során megtudjuk, mitől fél, szorong az ilyen olvasó. Ide tartoznak a szenvedélybetegségben küzdők, akiknél összetett helyzetekkel találkozhatunk, ezért sokszor külső szakmai segítség igénybevétele is indokolt. A könyvtári konfliktusokat összegezve megállapítható, hogy a könyvtáros ezekben a helyzetekben eldöntheti, hogy önmagát vagy munkahelyi szerepét képviseli. Sok esetben mindkettő együttes alkalmazása szükséges. Mindkét viselkedés közös célja a konfliktus pozitív megoldása. Ezért szituációtól is függ, hogy reaktív vagy proaktív szerepet választunk a cél elérése érdekében. Minden jó megoldásban kommunikálnak egymással a felek, fontos dolgokról folytatnak párbeszédet, mely segíthet a félelmek és szorongások feloldásában, az emberi kapcsolatok megújításában.

(Prókai Margit)

Lásd még 265

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

Lásd 316

Kutatás és termelés információellátása

Lásd 315

Vezetés, irányítás

Általános kérdések

Lásd 264

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

291/2014

Mc LEOD, Shirley – SCHILLER, Robert: Leistungsmessung mit dem Bibliotheksindex BIX In: Bibliothek. – 38. (2014) 2., p. 239-245.

Res. angol nyelven

Teljesítménymérés a BIX mutatóval

A BIX Németországon kívül is jól ismert teljesítménymérési eszköz a tudományos és a közkönyvtárak számára egyaránt. A műszer 2012-ben új koncepciót kapott. Mi volt ennek az oka, és milyen tapasztalatok születtek róla? Hogyan reagált rá a könyvtáros szakma? A BIX-rendszer külföldi résztvevőinek legnagyobb csoportját az osztrák egyetemi könyvtárak alkotják. A minőségmenedzsment-rendszereknek elkötelezve az egyetemi környezetben végzett könyvtári teljesítménymérés fontos szerepet játszik.

(Autoref.)

Lásd még 261, 267

Pénzügyi és gazdasági kérdések

Lásd 319

Személyzet

292/2014

ECKARD, Max – ROSENER, Ashley – SCRIPPS-HOEKSTRA, Lindy: Factors that increase the probability of a successful academic library job search. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 40. (2014) 2., p. 107-115.

Milyen tényezők segíthetik a sikeres álláskeresést az egyetemi könyvtárakban?

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Képesítés; Könyvtáros-utánpótlás; Munkabér, alkalmazás

Egyetemi könyvtárban elhelyezkedni elég nehéz a frissen végzett könyvtári szakembereknek. Szerencsére nincs hiány tanácsokban: bőven akad ilyen témájú blog, könyvtáros magazin és weboldal. A szakirodalom is speciális tanácsokkal szolgál az álláskeresés minden egyes fázisára (jelentkezés, telefonos, majd személyes interjú). A három szerző vizsgálatában a végzett hallgatók tapasztalatait összegezve próbálta kideríteni, milyen tényezők a legfontosabbak az álláskeresők számára.

A szakirodalom áttekintése után a felmérés módszertanát ismerteti a cikk. A frissen végzettek sikeres álláskeresésének titkát megismerendő elektronikus kérdőívet szerkesztettek a

SurveyMonkey szoftverének felhasználásával (<https://www.surveymonkey.com/>). A harminc pontból álló kérdőív linkjét 2013 márciusában küldték szét először két (majd egy harmadik) egyetem 2008 és 2012 között könyvtár szakon végzett diákjainak, azután az ALA új tagjainak kerekasztala levelezőlistájára, illetve kartonokra írva osztogatták az ACRL 2013. évi konferenciáján, majd pedig az ACRL új tagjainak a vitafórumán is közzétették. (Ezáltal különböző időben és különböző képzési programban tanult válaszadókból álló mintához jutottak.)

Összesen 360 fő töltötte ki a kérdőívet, közülük 201 szeretett volna egyetemi könyvtárban elhelyezkedni (56%), 82 közkönyvtárban, a többiek „kisebb” vagy „szakkönyvtárban”. Sikeres válaszadónak azt tekintették, akik végzés után jutottak teljes vagy részidős, nem végleges oktatói (tenure-track) vagy egyetemi könyvtárosi álláshoz. Arra a kérdésre, hogy sikerült-e állást találniuk, 186 fő válaszolt: közülük 126 igennel, 60 pedig nemmel. Rákérdeztek arra is, mikor kezdték el az álláskeresést. A sikeresek közül 75 négy vagy még több hónappal a végzés előtt hozzáfogott. (32% legfeljebb öt állásra pályázott, 8% azonban 50-nél is többre!) A válaszadók fele már a diploma előtt elhelyezkedett, míg negyvenen csak 1–3 hónappal utána. Nagyjából 50% (65) ragaszkodott lakóhelyéhez, de 56 végzős szívesen költözött volna az állás reményében. (A túlnyomó többség, 86% teljes munkaidős státuszt kapott, harmada pedig oktatóként helyezkedett el.)

A következőkben a tanulmányok során felvett speciálkollégiumi tárgyra, konferenciárészvételre, publikálásra, elsajátított technikai ismeretekre kérdezett rá a felmérés, majd a korábbi állások iránt érdeklődött. (50% más pályán működött előzőleg, oktatóként vagy könyvtárban dolgozott, de tapasztalatai segítettek az állás elnyerésében.)

A felmérés során kiderült, hogy az állás elnyerésében fontos szerepet játszott az egyetemi könyvtári gyakorlat, a bizottsági munka, a konferenciákon való részvétel és a publikációk megléte. Ha 4–6 hónappal a diploma megszerzése előtt kezdte valaki a pályázást, hétszer nagyobb volt az esélye a sikerre, mint aki nem. Egyetemi könyvtárban szerzett gyakorlatuk is sokat nyomott a latban. Kevésbé játszott szerepet az elsajátított tananyag, tanterv, a diploma megszerzésének ideje, a külföldi szakmai tapasztalat vagy a műszaki ismeretek.

A szerzők úgy vélik, érdemes lenne felmérni, miképpen készítik fel a képzőintézmények a hallgatókat az állaspályázatokra, majd pedig utána nézni, mi okozza a sikertelen álláskeresők

kudarcát, és van-e ebben valamilyen trend. (A cikk a függelékben a négyoldalas kérdőívet adja közre, az irodalomjegyzékben pedig a téma friss irodalmát közli.)

(Murányi Lajos)

293/2014

MANLEY, Laura – HOLLEY, Robert P.: Hiring and training work-study students : a case study. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 21. (2014) 1., p. 76-89.

Diákmunkások könyvtári alkalmazása és betanítása: esettanulmány

Egyetemi hallgató; Főiskolai könyvtár; Gyakorlati képzés; Könyvtáros -társadalmi munkás

A detroiti Marygrove College könyvtárában (Michigan állam) 2008 óta folyamatosan csökken a munkatársak száma. Jelenleg öt könyvtáros és két könyvtáros-asszisztens dolgozik teljes munkaidőben, heti 70 órás nyitva tartás mellett. Azon igyekeznek, hogy megtartsák a szolgáltatások korábbi színvonalát, ezért diákok bevonását határozták el a könyvtári munkába. Ez a gyakorlat ugyan már 1926-ban elterjedt volt az Egyesült Államok egyetemi könyvtáraiban, ám a diákmunkásokkal kapcsolatos tapasztalatok nem egyértelműen pozitívak, főként a bizonytalan anyagi fedezet és a fiatalok motivátlansága miatt. A szakirodalomból számos tanulság levonható. Például: rendkívül fontos a jó képzési program, a pontos munkaköri leírás, a képzés sikerességének értékelése. Növelheti a diákok motivációját egy egykredites bevezető tantárgy, melyben a hallgatók megismerkedhetnek a könyvtári források, adatbázisok használatával, a weboldalak értékelésével, a plagizálás felismerésével, a szerzői jog és a méltányos használat kérdéseivel, a kormányzati dokumentumokkal, a könyvtári osztályozási rendszerekkel. Több helyen bevált a Blackboard távoktatási eszköz, mely a tananyagon kívül alkalmas a kommunikációra, és a tanulás ütemezésére is.

A Marygrove Library munkatársai az elmúlt évek tapasztalataiból okulva először is pontos munkaköri leírást készítettek a leendő munkatársak számára, mely a munkához szükséges készségeket, képességeket is tartalmazta. Az alkalmazás feltétele a legalább hármás tanulmányi átlag. Jó kommunikációs képességű, a korszerű technológiában jártas diákokat keresnek. Speciális elvárás például az olvasószolgálathoz a

figyelemmegosztásra és a higgadt viselkedésre való képesség, a rugalmasság és a felelősségtudat. A kiválasztott diákoknak pontosaknak kell lenniük, és hétvégén is rendelkezésre kell állniuk, ha a munkabeosztás úgy kívánja. Kizáró ok az olvashatatlan kézírás, a gyatra helyesírás. A betanítás alatt a diákok gyakornoki átlagfizetést kapnak.

A feladatokat a behaviorista és a humanista tanulási elméletek alapján állították össze. A hallgatók a távolról is használható, feladatsorokat is tartalmazó PowerPointos prezentációtól a videoklipés demonstráción át egy nyolcórás munkatárs árnyékként való követéséig különböző módokon nyernek bevezetést a könyvtári eszközök használatába és a munkafolyamatokba.

Az eddigiek alapján a Marygrove Library könyvtárosai sikeresnek ítélik a főként önálló tanuláson alapuló módszert. Az így kiképzett két diákmunkást visszahívták dolgozni az őszi szemeszterre is, és további két hallgató kiképzését tervezik a közeljövőben. Külön haszna volt a kísérletnek, hogy „melléktermékként” a kölcsönzési kézikönyvet is aktualizálták. A cikk mellékletben tartalmazza a diákmunkásokkal szemben támasztott követelményeket és a munkaköri leírást, valamint a távoktatási anyag feladatsorát.

(Fazokas Eszter)

294/2014

SMIGIELSKI, Elizabeth M. – LANING, Melissa A. – DANIELS, Caroline M.: Funding, time, and mentoring : a study of research and publication support practices of ARL member libraries. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 54. (2014) 1-4., p. 261-276.

Finanszírozás, idő és mentorálás: hogyan támogatják az ARL tagkönyvtárai a kutatást és a publikációs tevékenységet?

Felmérés; Publikálás -tudományos kiadványoké; Személyzet; Tudományos és szakkönyvtárak

A tanulmány azt igyekszik feltárni, hogy a Tudományos Könyvtárak Szövetségéhez (Association of Research Libraries, ARL) tartozó intézményekben hogyan bátorítják és támogatják azokat a könyvtárosokat, akik kutatással foglalkoznak és publikálnak. A szerzők online kérdőívet küldtek szét az ARL-tagkönyvtárak igazgatóinak levelezőlistájára, hogy információt gyűjtsenek a kutatásnak és a publikálásnak a válaszadók értékrendjében betöltött szerepéről, a

módszerekről, ahogyan ezt a tevékenységet támogatják, a válaszadók saját kutatási és publikációs szokásairól és azzal kapcsolatos véleményükről, hogy melyik megközelítés a leghatásosabb. Az eredmények azt mutatják, hogy a pénzügyi segítség, idő biztosítása és a mentorálás a leggyakrabban használt módszer a kutatások és publikációs tevékenység támogatására.

(Autoref.)

295/2014

WILKINS JORDAN Mary: All stressed out, but does anyone notice? : stressors affecting public libraries. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 54. (2014) 1-4., p. 291-307.

A közkönyvtárakat érintő stresszforrások

Felmérés; Közművelődési könyvtár; Munkahelyi légkör; Személyzet; Vezetés

A cikk célja, hogy meghatározza azokat leggyakoribb tényezőket, amelyek a közkönyvtárosoknak stresszt okozhatnak. Az Egyesült Államok egész területéről toboroztak közkönyvtárosokat és kérték fel őket arra, hogy válasszanak ki és rangsoroljanak 25 olyan stresszt okozó körülményt, amely hatással lehet rájuk. Ezeket a tényezőket a szakirodalom áttekintése alapján és könyvtárosokkal folytatott beszélgetésekből gyűjtötték össze. A résztvevők a stresszt kiváltó okokat aszerint osztályozták, mennyire érinti őket személyesen a munkahelyükön. Arról is beszámoltak, milyen egyéb stresszforrást tapasztaltak munkájuk során, vagy milyenekről gondolják azt, hogy más könyvtárosokat érinthetnek.

(Autoref.)

296/2014

ZAHARENKO, Marina Pavlovna: Kak privileč' molodyh sotrudnikov v biblioteky In: Vestnik BAE. – (2014) 1., p. 81-83.

Hogyan vonzzunk fiatal munkatársakat a könyvtárba?

Ifjúsági könyvtár; Könyvtárostoborzás; Munkahelyi légkör; Munkakörülmények; Pályakezdő könyvtáros

A könyvtári munka ma nehezebb és bonyolultabb, de sokkal érdekesebb is: a korszerű információs és kommunikációs technológia ismerete mellett

szükséges a humán műveltség is. Fiatal szakemberek nemcsak könyvtáros végzettségük lehetnek, hanem azok is, akik más szakon végeztek, és a könyvtárban munkájukat ennek megfelelően (pszichológusként, informatikusként stb.) végzik. A „Minden a munkatársaktól függ!” jelszó továbbra is aktuális.

Az Orosz Állami Ifjúsági Könyvtárban (Rossijskaâ gosudarstvennaâ biblioteka dlâ molodeži = RGBM) nagy figyelmet fordítanak a megfelelő munkakörülmények kialakítására, különös tekintettel az olvasók körére. Az ésszerű foglalkoztatáshoz ismerni kell a dolgozók igényeit és motivációját. A szakmai motivációra számos külső és belső tényező hat. A külső tényezőket a könyvtár vezetése nem tudja befolyásolni, de számolnia kell velük. Belső tényezők: a könyvtár típusa, felépítése, célja, feladatai, az alkalmazott technológia, a közösség. A fiatalok motivációjára objektív és szubjektív tényezők hatnak. A személyzeti vezetés számára a legérdekesebbek a munkához való viszonyt pozitívan befolyásoló szubjektív elemek, így a könyvtár szervezeti felépítése, a munka tartalma és feltételei, időbeosztás, ösztönző rendszer, továbbképzés stb. Egy ügyes vezető ezeket korrigálhatja, megfelelő irányt mutathat.

Sokéves kutatási eredmények alapján megállapítható, hogy a fiatal munkatársak a munkában az alkotó jellegű tevékenységet, a szociális és anyagi biztonságot, a szociális védettséget, a vezetés pozitív értékelését és támogatását, az önmegvalósítás lehetőségét, a kulturális és szakmai színvonal emelését értékelik. Ezek ismeretében a vezetőség megfelelő feltételeket tud teremteni és helyes személyzeti politikát folytatni.

Tény az is, hogy a munkatársak több mint 75%-a véletlenül kerül a könyvtárba, de általában kétharmad részük ott marad. Ezért az első néhány évben a lehető legtöbb figyelmet kell rájuk fordítani, mivel ebben az időszakban változtatnak legkönnyebben munkahelyet. Figyelni kell az ún. demotiváló tényezőkre is, a fiatalok általában a könyvtár és közvetlen munkahelyük műszaki felszereltségével a legelégedetlenebbek. Fontosak a munkahely ergonomiai, műszaki-esztétikai jellemzői és a szociális-pszichológiai körülmények. A pozitív motivációhoz a munkahelyet korszerűen kell felszerelni, biztosítani az információforrások szabad elérését. Egy 2011. évi felmérés szerint valós tényező még a munka szervezettsége is.

A RGBM-ben a motiválás irányításában az anyagi, a szociális és a munkaszervezési szempontokat tartják fontosnak. A személyzeti politikát helyi

dokumentumok szabályozzák, anyagi és egyéb ösztönzési módszereket alkalmaznak, mint a mozgó bér, a rugalmas munkaidő stb. Az irányítás alapját az igazgatóval kialakított partnerkapcsolatok és együttműködő légkör képezi. A munkatársak önállóan dönthetnek külső munkakapcsolatok létesítéséről, szakmai rendezvények látogatásáról, hazai és külföldi innovációs tapasztalatok megismeréséről. Ezek a lehetőségek „horizontális” karrierépítésre sarkallnak, és segítik a szakmai szocializálódást. Az egészséges ambíciók megvalósításához a fiatalok nem rutinszerű, személyre szabott feladatokat kapnak, esetenként egyszerre többet is. A könyvtárban figyelnek a munkatársak közötti generációs különbségekre, a pszichológusok szerint a fiatalokat célszerű önálló munkacsoportokba szervezni. A könyvtárban minden munkahely korszerűen felszerelt, külön étkező és rekreációs (fitness) helyiségek vannak. Az RGBM kutatásai és tapasztalatai szerint a munkahely vonzóvá tételéhez egy-egy könyvtárban meg lehet teremteni az optimális szervezeti-irányítási és szociális feltételeket, de fontos a külső értékelés is. Bizonyítékul néhány adat: 2013 végén a munkatársak 27,6%-a volt 30 évnél fiatalabb (2007-ben 7,7%), a fiatal szakemberek egyharmada férfi, hatan az olvasók közül jöttek a könyvtárba dolgozni.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Marketing, közösségkapcsolatok

297/2014

RAJESH, Singh – OVSAK, Amber: Library experience matters! : touchpoints to community engagement. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 53. (2013) 5-8., p. 344-358.

Számít a könyvtári élmény! A találkozási pontok és a közösségi szerepvállalás

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Könyvtárkép; Könyvtárpropaganda; Közművelődési könyvtár; Marketing; Társadalmi követelmények

Az Amerikai Marketingszövetség a *brandet* (kb. a márkát) a vásárlói élménnyel hozza összefüggésbe, amely gyakran kötődik valamilyen logóhoz, szlogenhez vagy dizájnhoz. Egy-egy brand akkor kapja meg az öt megillető elismerést, ha az illető termékhez vagy szolgáltatáshoz jó tapasztalatok, élmények kötődnek. A *branding*, a márka

létrehozása a marketing szerves részeként nemcsak azt jelenti, hogy a használói közösséget arra készítjük, hogy a mi szolgáltatásunkat válassza, hanem azt érezzük el, hogy csak ahhoz ragaszkodjon, azt tekintse kizárólagos megoldásnak. A szolgáltatáshoz kapcsolódó élmény a brand létrejöttének lényeges eleme.

2011-ben az USA Kansas államának felsőoktatási és közkönyvtáraiban felmérést végeztek a vezetők körében arról, hogyan ítéli meg a társadalom a könyvtári brand értékeit, és a könyvtárak hogyan szeretnék javítani a könyvtári élményt. A kérdőíves felmérés során egyrészt azt kérdezték meg: „Hogyan látja a társadalom az Ön könyvtárát?” A közkönyvtárakat jó dolognak tartja a társadalom: a közösség számára fontos és integráns szolgáltatásnak, közösségi központnak. Vannak persze olyanok, akik nem ismerik a szolgáltatásait, rendezvényeit, alábecsülik az értékét, és vannak olyanok is, akik úgy vélik, hogy a szolgáltatás alanyi jogon jár, mindenki számára garantált. A felsőoktatási könyvtárak a legtöbb megkérdezett vezető szerint az intézmények szívéét jelentik, a tanulás, kutatás és a szabadidő eltöltésének központjai. A korszerű technológia segítségével gyors hozzáférést biztosítanak az információhoz.

A könyvtárvezetőktől azt is megkérdezték: „Mit tenne Ön annak érdekében, hogy javuljon a közösség könyvtári élménye, ha a szükséges pénz nem jelentene akadályt?” A közkönyvtárosok a gazdag programok és szolgáltatások, a kommunikáció és a kellemes könyvtári környezet fontosságát hangsúlyozták, és kitértek az e-forrásokra, az olvasókkal foglalkozó személyzetre, az infrastruktúrára, a nyitvatartási időre, a korszerű IT-re is. Felmerültek még a következő ötletek: a közösség meghívása nyílt nap keretében, a személyzet képzése, marketingterv készítése. A felsőoktatási könyvtárosok a személyzet létszámának növelése, az új források beszerzése, a könyvtári környezet kellemesebbé tétele mellett érveltek. Fontosnak tartották azt is, hogy a könyvtár-népszerűsítéssel kapcsolatos kommunikáció legyen jól megtervezve.

Összefoglalva elmondható, hogy három fontos teendő merült fel a felmérés során:

1. A könyvtárak legyenek láthatóbbak. – Kísérletet kell tenni a nem használók és a könyvtárat ritkán használók bevonására. Alkalmazni kell a digitális forradalom új módszereit a szolgáltatások és azok összekapcsolása terén. Gondot kell fordítani a használói élményre, amelyet a találkozási pontokon (a kölcsönzőpultnál, a tájékoztató ponton, a könyvtárközi

kölcsönzési részlegben stb.) szerez meg az olvasó. A használók bevonása kulcskérdés, akár már a tervezés időszakában is. Nemcsak a könyvtárba látogatók, hanem a virtuális használók igényeit is figyelembe kell venni.

2. A könyvtárak teremtsenek vonzó környezetet. – A könyvtárban legyen olyan a hangulat, ami vonzza a látogatókat. Ennek környezeti tényezői például a kávézó, a tanulási és információszerzési köztér, a kényelmes és mozgatható bútorzat, a csendes és a csoportos foglalkozásokhoz alkalmas terek, a kommunikációra kész személyzet. Olyan szolgáltatásokat kell nyújtani, amelyek hírét a használók „elmesélhetik” egymásnak.

3. Legyen a könyvtárnak stratégiai terve a brandingre. – Ez a könyvtári szolgáltatások és programok népszerűsítését szolgálja. A személyzetet is megfelelő képzésben kell részesíteni. A branding kihat a könyvtár összes tevékenységére, szervezeti kultúrájára, szabályait és általános szemléletét is beleértve. A könyvtár közösen kialakított jövőképe jó kiindulópont a brandinghez.

A brand jóval több, mint egy logó vagy szlogen – a használói élmények összességét jelenti, és a könyvtár mindazon pontjait érinti, ahol a könyvtáros és az olvasó találkozik egymással. Az érintett közösség elvárásai, annak változásai igen lényegesek ebből a szempontból.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 305

Felhasználók és használat

Általános kérdések

Lásd 249

Használat- és igényvizsgálat

298/2014

CHOW, Anthony S. – CROXTON, Rebecca A.: A usability evaluation of academic virtual reference services. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 75. (2014) 3., p. 309-361.

Egyetemi könyvtári virtuális tájékoztató szolgálatok használhatóságának értékelése

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Információtechnológia; Online üzemmód; Referenz; Szolgáltatások használata

A tanulmány öt virtuális tájékoztatósi forma (chat, e-mail, SMS, telefon, videokonferencia Skype-on) használatát elemezte: 31 végzett és posztgraduális hallgató értékelt két egyetem virtuális tájékoztató szolgálatát. A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a felhasználói igény és elégedettség jól korrelál a szolgáltatás általános használhatóságával eredményesség és hatékonyság szempontjából. Az

összes értéket tekintve az online chat kapta a legmagasabb értékeket, beleértve az elégedettséget és a hét használhatósági tényezőt. A tanulmány legfontosabb megállapítása, hogy a chat a legnépszerűbb az egyetemi hallgatók körében, és hogy a használhatósági mutatók előre tudják jelezni a felhasználók preferenciáit a befektetés magas megtérülése, a tranzakció sebessége, a megfelelés és a minimális erőfeszítés tekintetében.

(Autoref.)

299/2014

IMLER, Bonnie: Commercial database design vs. library terminology comprehension : why do students print abstracts instead of full-text articles?. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 75. (2014) 3., p. 284-297.

Mi okozza azt, hogy az egyetemisták a referátumokat nyomtatják ki a teljes szöveg helyett?

Egyetemi hallgató; Felmérés; Gépi információkeresés; Használói szokások; Teljes szövegű adatbázis; Terminológia

A Penn Állami Egyetem (Pennsylvania) 40 alapképzésben részt vevő hallgatójának részvételével elvégzett kísérlet azt mutatja, hogy öt

teljes szöveget is tartalmazó adatbázis használatakor csak 25%-uk nyomtatta ki mind az öt adatbázisból a teljes szöveget, míg többen a referátumok szövegét nyomtatták ki.

A kísérletet úgy szervezték meg, hogy ne a résztvevők információkeresési stratégiáját vizsgálják, hanem a találati oldalakkal való interakciójukat, a terminológia ismeretét és az adatbázisok használhatóságát. Felmérést is készítettek a résztvevők körében, amelyből egyértelműen kiderült, hogy több mint kétharmaduk meg tudta határozni a teljes szöveg, több mint a felük pedig a referátum fogalmát. A használatot inkább az nehezítette, hogy a teljes szöveg megjelölése az adatbázisokban nem mindig egyértelmű (pl. *full text, html, pdf*). A csatolók elhelyezése változó volt, sokszor nem is volt megfelelő, például keveredtek más funkciókkal, betűméretük gyakran kisebb volt a szükségesnél. A referátumok és a teljes szöveg összekeverésében az is szerepet játszott, hogy néhányan nem keresték meg a teljes szöveghez vezető csatolót, hanem azonnal belefogtak a nyomtatásba.

(Koltay Tibor)

300/2014

LOPATOVSKA, Irene [et al.]: In transition: academic e-book reading in an institution without e-books. – Bibliogr. In: Library review. – 63. (2014) 4/5., p. 264-275.

E-könyvek olvasása egy e-könyvekkel nem rendelkező egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Felmérés; Könyvtáros-utánpótlás; Szolgáltatások használata

Az elektronikus könyvek megjelenése nemcsak az olvasási, hanem a tanulási szokásokat is megváltoztatta. Ennek eredményeképpen egyre több egyetemi könyvtár építi be a kínálatába az elektronikus dokumentumok szolgáltatását. A kutatók végzős könyvtár- és információtudományi hallgatók e-könyv olvasási szokásait vizsgálták, mivel ők azok, akiknek választott hivatásuk miatt is lépést kell tartaniuk a technikai fejlődéssel ezen a területen. A választás egy olyan magánegyetemre esett az Egyesült Államok keleti partján, amelynek könyvtára nem szolgáltat sem elektronikus olvasmányokat, sem e-olvasáshoz használt eszközöket.

A mintavétel kérdőíves felméréssel, fókuszcsoportos és személyes interjúk készítésével történt. Az iskola valamennyi hallgatója számára elérhetővé tett, 24 kérdésből álló kérdőív segített

feltérképezni a demográfiai adatokat, valamint a diákok technológiai és olvasási preferenciáit. A másik két módszer pedig árnyalta a képet, és segített feltérképezni a korábban összegyűjtött eredmények mögött álló okokat. A félig strukturált interjúk során 20 kérdést tettek fel a hallgatóknak a technológiai tudásukkal, valamint az e-könyvekkel és e-olvasókkal szerzett tapasztalatukkal kapcsolatban. A fókuszcsoport témája kifejezetten a tudományos művek elektronikus változatának olvasását járta körbe.

A kérdőívet 69 diák töltötte ki, 10 hallgató jelentkezett a személyenként 45 percre kalkulált interjúkra, valamint kilencen vettek részt a kétszer másfél órás fókuszcsoportos beszélgetésen. Az eredmények azt mutatják, hogy a hozzáférés és a használat nehézségei ellenére a hallgatók beépítették az e-könyv olvasást egyetemi rutinjukba. A kérdőívet kitöltők (többségük 24–34 év közötti nő) számára az elektronikus olvasás legfontosabb célja a szórakozás, ám 55% használja tanuláshoz is. A többség lapon vagy mobil eszközön olvas, ugyanakkor az asztali számítógépek kiemelkednek azon eszközök listájából, amelyek nem a válaszadó tulajdonában vannak, ám elektronikus olvasásra használja őket. A (saját tulajdonú) e-könyv olvasók közül a legnépszerűbb a Kindle.

A válaszadók szerint az elektronikus olvasás mellett szóló legfontosabb érv, hogy kényelmes, ezt a következő indokok követik: elérhető akkor is, amikor nincs nyomtatott példány, könnyen használható, olcsóbb, lehetővé teszi a szövegben való keresést, és interaktív funkciókkal ellátott. Szóba került a környezettudatosság is, vagyis a papírtakarékosság. Kritikaként merült fel, hogy a PDF formátum használata sokszor nehézkes, és papíron kell mellette jegyzetelni, mivel a fájlhoz nem fűzhető megjegyzések. Ugyancsak nehézség, hogy a különböző e-könyv olvasók különböző formátumokat használnak, amelyek sokszor nem kompatibilisek más olvasókkal.

A kutatásban részt vevők a következő e-könyv forrásokat nevezték meg: Amazon.com, a helyi közkönyvtár, iTunes, Barnes & Noble, HathiTrust és az egyetem által biztosított online felület, ahol az oktatók teszik közzé az anyagaikat. A válaszadók közül többen kifejtették, hogy gyakran kell kikapukat keresniük ahhoz, hogy szakirodalmi olvasmányokhoz jussanak, mivel az egyetemi könyvtár ezeket nem szolgáltatja számukra. Ezért 80% élne a lehetőséggel, ha az egyetemi könyvtárból elektronikus könyveket lehetne kölcsönözni. Több válaszadó azonban még mindig a nyomtatott könyveket részesíti előnyben, főként érzelmi okokból, de sokan tartják

használhatóbbnak őket az e-könyveknél, ezért gyakran nyomtatják ki az eredetileg elektronikus verziókat.

Az eredmények szerint a könyvtári e-könyvek hiánya csekély mértékben befolyásolja csak a hallgatók olvasási szokásait és preferenciáit, ugyanakkor a digitális tartalom elérése plusz terhet és költségeket jelent a használóknak. Ezért az egyetemi könyvtáraknak célszerű lenne az olvasók által keresett e-könyveket beszerezni, és az új szolgáltatást népszerűsíteni.

(*Jávorka Brigitta*)

301/2014

SAHUT, Gilles: Les jeunes, leurs enseignants et Wikipédia : représentations en tension autour d'un objet documentaire singulier In: Documentaliste. – 51. (2014) 2., p. 71-79.

Fiatalok, tanárok és a Wikipédia: eltérő vélemények egy speciális tájékoztatói eszközzel

Egyetemi hallgató; Elektronikus publikáció; Enciklopédia, lexikon; Közvéleménykutatás

A Wikipédia tizenkét éve, felbukkanása óta a viták keresztüzében áll: hol a tanárok és a szakemberek, hol a felhasználók véleménye vált ki heves eljenzést vagy éppen viharos ellenkezést. Vajon mit szólnak mindehhez a fiatalok? Milyen előnyei és hátrányai szólnak használatára vagy elutasítására mellett? A média rendszeresen foglalkozik a Wikipédia körüli gondokkal (plagizálás, hibák, manipulációk stb.), ennek ellenére egyértelmű, hogy a Wikipédia jelenleg a hatodik leginkább használt oldal a világon.

A közelmúltban végzett amerikai felmérés szerint 2462 középiskolai tanár zöme állt ki mellette, míg a többiek pálcát törtek felette, és megtiltották diákjaiknak a használatát. Franciaországban is készült felmérés 11–25 éves fiatalok körében a Wikipédia használatáról, mert számos adat bizonyítja, hogy a középiskolások és az egyetemisták a Google-t használják keresőeszközként, és a kapott találati listák élén – általában az első helyen – wikipédiás szócikkek állnak. A keresőt ez már meggyőzi az oldal minőségéről, és fontosabbnak ítéli, mint a hátrébb sorolt dokumentumokat. A Wikipédia további előnyei a sokszínűség, az enciklopédikus jelleg, a gyors változtathatóság és a naprakészség. Ugyancsak mellette szól, hogy a fiatalok a szócikkek nyelvezetét, világos szerkezetét, könnyű navigálhatóságát sokkal közelebb érzik

tudásszintjükhöz, mint a többi tudományos kiadványokét, és a kiinduló tájékozódás elengedhetetlen kelléke. Természetesen vannak ellenzői is. Az amerikai fiatalok 43%-a jóval kisebb bizalmat táplál a Wikipédia iránt, mint társaik; a bizalmatlanság fő oka a könnyen változtatható információk minősége. Ez utóbbi jelenségben akár már az egyén és a közösség kapcsolatának társadalmi vetülete is felfedezhető: hogyan alkalmazzák a hitelességre, a minőségre vonatkozó normákat a szócikkek írása, szerkesztése vagy átszerkesztése során.

A francia internetes felmérés 2012 decembere és 2013 szeptembere között összesen tíz középfokú és felsőfokú iskolában zajlott. (Köztük volt általános és szakképzést adó intézmény, a legmagasabb szint az egyetemi mesterszintű képzés volt.) A 841 válaszadó 54,1%-a lány, 256 magánfőiskolás, 265 középiskolás, 148 szakképzéses és BA szintű, 172 MA szintű egyetemista volt. A franciaországi eredmények sok tekintetben korreláltak az amerikaiakkal. A Wikipédiát széles körben használják (94,3%). A 2008-as vizsgálathoz képest emelkedett a használók száma: elsősorban a 14–18 éves fiatalok közül kerültek ki. Véleményük szerint nagyon hasznos (46,3%) vagy hasznos (48,1%), mivel szócikkei érthetőek (92%) és pontosak (92,7%), noha az oktatáshoz köthető, tanári irányítással végzett információkeresés esetén a szaktudományi információforrásokhoz viszonyítva veszít valamennyit az értékéből, főleg az egyetemisták körében.

A pozitív vélemények két csoportra oszthatók. Az egyik az enciklopédikus teljességet, a másik a könnyen használhatóságot és a hasznosságot emeli ki. Megemlítendő, hogy az információk naprakészsége csak a fiatalok 1,6%-át, az adatok megbízhatósága a felhasználók 8,3%-át érdekli, és csak 3,2% említi az információhoz való szabad hozzáférés fontosságát. Egyértelmű, hogy a Wikipédia elsősorban a közép- és felsőfokú oktatásban részt vevők számára alapvető információforrás, továbbá azoké a fiataloké, akik a digitális szolgáltatások változatos lehetőségeit aknázzák ki kulturális információs igényeik kielégítésére. Az iskolához, képzéstípusokhoz köthető feladatok és a Wikipédia használata hangsúlyosan összefügg, és szinte egyenes arányban növekszik. A mesterképzésben viszont ez az arány 3,1%-ra csökken. A legfiatalabbak által a leggyakrabban használt pozitív jellemző a „*tökéletes dokumentum*”, a „*segítség*”, illetve az, hogy „*ez az egyetlen olyan oldal, amely hozzásegít bennünket kiselőadás készítéséhez.*”

A negatívumok sorában a „*megbízhatatlanság*” vezet. Ez részben az adatok lehetséges

pontatlanságát jelenti, hiszen bárki bármikor felülírhatja egy jó szakcikk információit, illetve ott rejlik a bizonytalanság a közösség által készített „közös” munka mögött. A Wikipédiával szemben a legtöbb kételyt azok a mesterszakosok fogalmazták meg, akik különbséget tudtak már tenni az általános és a szaktudományi források között. A fiatalok 67,9%-a családi, baráti körben vagy az iskolában hallotta már ezeket a negatív véleményeket, de hatból négyen a pozitívumokat emelték ki. A szócikkek hivatkozásának vizsgálatakor egyértelműen kimutatható, hogy a legfiatalabbak 18%-a hivatkozik rendszeresen, 50,3% elutasítja a hivatkozást, a fiatalok 31,7%-a pedig attól függően hivatkozik vagy sem, hogy mi a véleménye tanárának a közösségi enciklopédiáról.

A felmérés összesített eredménye, hogy nem igazolható a Wikipédia egyértelműen pozitív vagy negatív megítélése. A mérleg nyelve hol ide, hol oda billen. Nincs nagy eltérés a mellette és az ellene szóló vélemények között. A pontosításhoz még várni kell, és majd újabb kutatás után lehet megkísérelni a választ.

(Pajor Enikő)

Olvasómozgalmak, olvasótáborok

302/2014

O'MALLEY, Caris: The great reading adventure : a new approach to summer reading. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 34. (2014) 4., p. 15-18.

A Nagy Olvasási Kaland. Újszerű nyári olvasási programok

Ifjúság nevelése olvasásra; Játék; Online üzemmód; Szoftver

A közkönyvtárak gyerekeknek szervezett nyári olvasási programjai több évtizede a szokott mederben folynak. Az arizonai Maricopa megyei könyvtárban elhatározták, hogy korszerűsítik ezeket a programokat, mégpedig úgy, hogy nem nyomtatott könyveket, hanem digitális olvasmányokat kínálnak a weben.

Saját fejlesztésű szoftver mellett döntöttek, amelynek létrehozásához felhasználták a Public Library Association által egy országos digitális olvasási program kialakításához pályázat keretében összegyűjtött kritériumokat. A munka során együttműködtek az Arizona State Library, Archives and Public Records nevű intézménnyel,

közösen pályáztak támogatásra. A szoftverfejlesztésre versenytárgyalást írtak ki, és egy helyi céget bíztak meg a munkával. Néhány hónap alatt közösen fogalmazták meg a folyamatokat, a követelményeket és a dizájnt.

Nagyon egyszerű használói interfészt alakítottak ki, amelynek szövege, színei, képei és a program paraméterei szabadon, saját ízlés szerint beállíthatók. A gyerekek belépés után saját avatarukat, játékaikat, pontszámukat, olvasmányjegyzékeiket, eseményeiket, üzeneteiket és a nekik szóló ajánlatokat látják. Ha valaki bekapcsolódott egy játékos olvasásfejlesztő programba, valamilyen eredményt ért el az olvasás terén, és részt vett könyvtári vagy közösségi tevékenységben, azt éremmel jutalmazták.

A játékok virtuális eszköztárból és különböző olvasásfejlesztő tevékenységekből (egy online könyvből és hat hozzá kapcsolódó játékból) állnak. Mindezek rugalmasan alakíthatók. Idősebb használók (tinédzserek és felnőttek) esetén a játékokat nem, csak az éremmel való jutalmazást használják. Az online könyv egyszerű diasorozat jelent, amely különböző nehézségű olvasmányokat jelenít meg (3 fokozat van). A könyvekhez audiofájlok tartoznak az olvasni még nem tudó gyerekek számára. Aki elolvasott egy könyvet, érmet és/vagy pontokat kap. A könyvhöz tartozó játékokban például különböző szavakat kell meghatározni, kirakós játékokat kell megoldani.

Az olvasási programot menedzselő szoftver az elolvasott könyveket, oldalakat és az olvasással töltött időt automatikusan pontokká számítja át. Az olvasmányjegyzékek összeállításában a könyvtárak az iskolákkal is együttműködhetnek. A jegyzéken szereplő művek a könyvtári katalógushoz kapcsolódhatnak. A szoftvernek van olyan funkciója is, amely eseményeket jelez és üzeneteket közvetít. Az olvasmányajánló funkcióban különböző ajándékkuponokat osztanak cégek jóvoltából. A statisztikai funkció a legfontosabb adatokat szolgáltatja (regisztráltak száma, kor és nem szerinti összetétele stb.); további adatok rögzítése is beállítható.

A Nagy Olvasási Kaland program rendkívül használóbarát, nyílt forráskódú, a szoftver szabadon letölthető és kipróbálható. Mivel a projekt nem kapott támogatást, nem kell éves előfizetési díjat vagy fenntartási költséget fizetni. Az ötlet gazdái abban reménykednek, hogy a program körül egy önszorgító közösség fog kialakulni. Jelenleg egy olvasásfejlesztő programokat regisztráló közös adatbázis építésén dolgoznak. A program honlapján (greatreadingadventure.com) megtalálhatók a projekt dokumentumai, a használóknak szóló

útmutatók és a fejlesztés legújabb eredményeinek ismertetése. Bekapcsolódtak a Collaborative Summer Library Program nevű (CSLP) országos közkönyvtári konzorciumba is.

(Hegyközi Ilona)

Használók képzése

303/2014

McKINNEY, Pamela: Information literacy and inquiry-based learning : evaluation of a five-year programme of curriculum development. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 46. (2014) 2., p. 148-166.

Információs műveltség és kutatásalapú tanulás: egy ötéves tantervfejlesztési program értékelése

Használói szokások; Használók képzése - felsőoktatásban; Oktatási módszer

A kutatásalapú tanulás/tanítás (inquiry-based learning) a felsőoktatásban egyre nagyobb szerephez jutó tanulóközpontú pedagógiai módszerek gyűjtőneve. Lényege, hogy a tanuló nyílt kérdésekre választ kereső kutatásban vesz részt. Ez a megközelítés haladó szintű információs műveltséget és annak továbbfejlesztését követeli meg a tanulótól. A Sheffeldi Egyetemen számos ilyen projekt megvalósítása zajlik. Ezek értékelésére a *Theory of Change* (ToC) elnevezésű, részvételen alapuló hatásvizsgálat módszerével történt, amelyet eredetileg a közösségek komplex változásainak vizsgálatára dolgoztak ki, és amely lehetővé teszi, hogy előre jelezhessük a változásokat annak érdekében, hogy az érintettek számára projektcélokat tűzzünk ki. A projektek elméleti megalapozását az információs műveltség SCONUL modellje (Seven Pillars) biztosította. Vizsgálati mintaként 12 projektet választottak ki. Ezek témája változatos volt, azonban mindegyik középpontjában a kutatásalapú tanulás (részben pedig az információs műveltség) kompetenciái álltak.

A különböző projektek vezetőinek eltérő elképzelése volt az egyetemre került hallgatók információkeresési készségeiről. Sokan úgy gondolták, hogy a hallgatóknak még a legalapvetőbb készségei sincsenek meg, míg mások viszonylag magas szintű internetkeresési jártasságokat tételeztek fel róluk, miközben úgy gondolták, hogy meg kell szabadulniuk attól, hogy az internetet az egyetlen forrásnak tekintsék.

A hallgatóknak – többek között – kisebb kísérleteket kellett végezniük, amelyek eredményeit összevetették a megjelent szakirodalommal, ami megkövetelte, hogy irodalmat keressenek a hasonló témájú korábbi kísérletekről. Újságíró hallgatók egy híranyag forrásait keresték vissza, a könyvtár szakosok interjúkat készítettek egy csoporttársuk információs igényeiről, irodalmat kerestek a témában, amelynek alapján bibliográfiát állítottak össze. A pszichológia szakosok tudományos kutatáson alapuló híranyagot, valamint hírekből kiindulva tudományos cikkeket kerestek, majd elemezték azokat a keresési stratégiákat, amelyek segítségével összevethető a híranyag és a tudományos cikk minősége. Angol szakosok egy szövegrészlet alapján kutatási kérdést alakítottak ki, amelynek megválaszolására információkat kerestek.

Számos projekt az információs műveltséggel kapcsolatos reflektív gondolkodást követelt meg a hallgatóktól. A pszichológia szakosok említett projektjében például arra kellett reflektálniuk, hogy mennyire voltak hatékonyak az információkeresésben. Két projektben hallgatók mentorálták társaikat, amit a mentorok és a mentoráltak egyaránt jónak értékelték. Összességében azonban vegyes volt a hallgatók véleménye a kutatásalapú tanulás során szerzett tapasztalatról és arról, hogy ez mennyiben segítette információs műveltségi készségeik fejlődését.

Része volt a programnak egy „információs műveltségi oktatásfejlesztési és kutatási munkatárs” elnevezésű állás létesítése a könyvtárban, akinek az lenne a feladata, hogy pedagógiai segítséget nyújtson a kutatásalapú tanulási és főként az információs műveltségi projektekhez. Ezenkívül – a személyes és az online támogatás mellett – az önálló tanulást segítő tananyagot is nyújt a könyvtár.

(Koltay Tibor)

304/2014

RENN, Oliver: "Anwenderschulung zur computergestützten Informationsbeschaffung für Fortgeschrittene" oder doch lieber in die Coffee Lectures. – Bibliogr. In: Information Wissenschaft und Praxis. – 65. (2014) 3., p. 190-194.

Res. angol és francia nyelven

„Felhasználóképzés a számítógépes információkeresésről haladóknak” vagy inkább coffee lectures?

Egyetemi könyvtár -műszaki; Használók képzése - felsőoktatásban

Az adatbázisok száma – főleg a kémia és az élettudományok terén – egyre nő, s ezek folyamatosan átalakulnak, új alkalmazásokkal bővülnek, ezért egyre nehezebb a terület áttekintése. A felmérések is azt igazolják, hogy a felhasználók az adatbázisok funkcióinak zömét nem ismerik, vagy félnek kipróbálni annak időigényessége miatt, és ez az oka, hogy nem vesznek részt a különféle tréningeken sem. Alig van visszhangja az információs kompetenciát kínáló felhívásoknak. Ideje volt tehát egy új formát kitalálni, amely figyelembe veszi a felsőoktatásban részt vevők, így a zürichi műszaki egyetem (ETHZ) hallgatóinak és kutatóinak kevés idejét, és rájuk koncentrál. Ennek érdekében az egyetem kémiai, biológiai, gyógyszerészeti információs központja (<http://www.infozentrum.ethz.ch/>) 2013 végén elhatározta, hogy rövid, mindössze tíz perces előadásorozatot szervez, ún. *coffee lectures* formájában. Három héten át, mindig kedden, szerdán és csütörtökön pontosan 13 órai kezdettel került sor az előadásokra, melyhez az információs központ frissen főzött kávé (vagy teát) is kínált. Ha nem volt érdekes a téma, nem vezett ez az idő kárba, hiszen amúgy is kávézott volna a hallgatóság.

A korszerű tanteremmé átalakított egykori számítógépterem kényelmes székein harmincan fértek el, a digitális tábla pedig az előadó számára biztosított szemléltetési lehetőséget. A sorozatra egy 60 másodpercnél rövidebb videóval hívták fel a figyelmet hetekkel korábban, melyben tudatosan kerülték az információs műveltség témáját, csak a kávéfogyasztás örömeivel foglalkoztak – a film az egyetem Youtube csatornáján volt látható –, emellett plakátok is készültek, valamint az előadások témái is felkerültek az információs központ (új) honlapjára, melyek *ics* adatként importálhatók előjegyzési naptárba is.

Az első, 18 előadásból álló sorozatban vonzó témákat választottak, sikere után pedig 2014 januárjában újabb indul – most már rövid „előzetessel” is felkeltve az érdeklődést.

A tapasztalatok szerint vonzó a *coffee lectures* forma: 19 fő volt a legkevesebb résztvevő, de előfordult már harmincnál több érdeklődő is. Nincs előzetes jelentkezés. (2014 novemberében már a

negyedik széria indul, ahol olykor már regisztrációt kérnek.)

(Murányi Lajos)

305/2014

YANG, Sharon Q. – CHOU, Min: Promoting and teaching information literacy on the Internet : surveying the web sites of 264 academic libraries in North America. – Bibliogr. In: *Journal of web librarianship*. – 8. (2014) 1., p. 88-104.

Az információs műveltség oktatása és népszerűsítése az interneten: 264 észak-amerikai felsőoktatási könyvtár honlapjának elemzése

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése - felsőoktatásban; Honlap; Marketing

2012 júliusa és novembere között felmérést végeztek annak feltárására, hogy az Egyesült Államok és Kanada felsőoktatási könyvtárai hogyan nyújtanak információs műveltségi képzést a weben, és hogyan népszerűsítik azt. A Peterson-féle felsőoktatási intézményi kézikönyv 2012. évi kiadásából véletlenszerűen 264 intézményt választottak ki a szerzők, és az intézmények könyvtárainak honlapját a használóképzéssel kapcsolatos tevékenységek szempontjából vizsgálták. A mintában szereplő könyvtárak mindössze 65%-a hirdette a használóképzést webes szolgáltatásként, a könyvtárak 64%-a kutatási segédleteket és oktatóprogramokat fejlesztett ki. A könyvtárak 16 százaléka közvetlen linket adott az ACRL *Az információs műveltség és kompetencia követelményrendszere a felsőoktatásban* c. útmutatójához, és 24% igyekezett az „információs műveltség” kifejezést megmagyarázni és meghatározni. A szerzők bíznak abban, hogy a vizsgálat eredményei segítenek annak feltárásában, hogyan használják jelenleg a felsőoktatási könyvtárak az internetet az információs műveltség terjesztésére a weben, és új alapelveket javasolnak jobb stratégiák kidolgozásához az információs műveltség támogatására.

(Autoref.)

Lásd még 282

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

306/2014

DROST, Pernile: Where to start? : retro-digitisation of Danish cultural heritage In: Scandinavian library quarterly. – 47. (2014) 2., p. 20-21.

Hol kezdjük? A dán kulturális örökség visszamenőleges digitalizálása

Digitalizálás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés - belföldi; Nemzeti könyvtár

A Királyi Könyvtár Dánia nemzeti és egyetemi könyvtára. Feladata az oktatás, a kutatás és az ismeretterjesztés támogatása a jelenben és a jövőben. Nemzeti könyvtárként kezeli a dániai és a külföldi eredetű nemzeti kulturális örökséget, legyen az nyomtatott mű, kézirat, levéltári anyag, térkép, kép, fénykép, zene analóg vagy digitális formában. Az intézmény a gyűjteményeket a lehető legjobban, korszerű módon teszi hozzáférhetővé, egyúttal gondoskodik azok biztonságos megőrzéséről a jövő számára. Múzeumként és kulturális intézményként pedig hozzájárul a kulturális örökség visszamenőleges digitalizálásához. A könyvtár retrospektív digitalizálási stratégiájához a keretet a megőrzés, az elérhetővé tétel és a kommunikáció korszerű feltételei adják.

A nemzeti könyvtárban a fizikai hordozón lévő anyagok digitalizálásának célja helyettesítő példány előállítás; a munkát úgy kell elvégezni, hogy a fizikai anyagok is megmaradjanak és védve legyenek, jövőbeni létük – legalább digitális formában – biztosított legyen. A könyvtár régi anyagait koruk vagy értékük miatt csak az olvasótermekben felügyelet mellett lehet használni; a könnyebb hozzáférhetőséget elsősorban ezekhez kell megteremteni.

A digitalizálás lehetővé teszi, hogy a kulturális örökség ne csak a kutatóknak és a valóságos könyvtárlátogatóknak legyen elérhető, hanem az egész társadalom számára. Stratégiai szempontpontból a könyvtár célja nagy

mennyiségű anyag digitalizálása három formában: tömegesen, olvasói kérésre és téma szerint. A tömeges digitalizálás jelenleg a folyóiratokra összpontosít, mivel ez részét fogja képezni a nemzeti digitális folyóiratportálnak. Az olvasói kérésre történő digitalizálás a Danish Books on Demand projekt keretében folyik; a rendelés az 1700–1901 közötti anyagokat érinti, a másolatok 3–5 nap alatt készülnek el. A 2012-ben indult projekt nagyon sikeres, a tervek szerint 2014-re 5000 cím lesz digitális formában. A könnyebb elérhetőség nyilvánvalóan növeli az igényeket; a projekt révén értékes tapasztalatok gyűjthetők az állandó és gyors munkafolyamatokról, a szkennelő kapacitás és a szoftver folyamatos fejlesztéséről.

Az olvasói kérések mellett a könyvtár a tárgyi és tematikus digitalizálási módszert is követi, amikor a könyvtár kutatási és kommunikációs tevékenységével összefüggő időszakokra vagy témákra összpontosít. Erre példa az 1. világháború kitörésének 100. évfordulója alkalmából végzett munka: a könyvtár az Europeana 1914–1918 gyűjtemény részére a háború idején publikált vagy beszerzett műveket digitalizálta, összesen 142 ezer oldalt. Emellett 7000 fényképet és térképet dolgoztak fel, amelyeket az elérhetővé tétel mellett a háború és a béke kérdéseivel foglalkozó szemináriumokon és egyéb rendezvényeken is bemutatnak.

A könyvtár számára fontos, hogy stratégiája egyértelmű legyen a nagy gyűjtemények és a tematikus válogatások digitalizálásához. A konkrét folyamat aktuális költségeitől eltekintve kell választani a pénzügyi és a stratégiai szempontok között úgy, hogy az eredmény a végfelhasználónak is értékes legyen. A pénzügyi számításokhoz tartozik a digitalizálás aktuális költsége, a megőrzés és a tulajdonjogi díjak. Ugyanakkor figyelni kell a mennyiség és a végfelhasználóra gyakorolt hatás közötti arányokra: azaz, amikor milliós nagyságrendű címről és oldalszámról van szó, mérlegelni kell, hogy a társadalom számára mi jelent nagyobb értéket, és mivel célszerű kezdeni.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 248

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

307/2014

POLANKA, Sue: Vozmožnosti i riski ispol'zovaniâ elektronnyh knig bibliotekami : zarubežnyj opyt In: Bibliotekovedenie. – (2014) 2., p. 97-100.

Az elektronikus könyvek használatának lehetőségei és kockázatai a könyvtárakban: külföldi tapasztalatok

Elektronikus könyv; Kölcsönzés; Kapcsolat intézményekkel; Könyvkiadás és könyvkereskedelem; Szolgáltatások használata

Szakértői becslések szerint az e-könyvek nemzetközi forgalma 2013-ban 12,7 milliárd USD volt (2009-ben 2,4 milliárd). Ezen belül az oroszországi piac nagyon jelentéktelen, 2012-ben mindössze 8 millió dollár forgalmat bonyolított, ami a nyomtatott kiadványok 1%-a (az USA-ban az e-könyvek aránya 23%, Nagy-Britanniában 14%). Ugyanakkor Oroszországban nagy lehetőségek vannak az e-könyvek terjesztésére, hiszen mintegy 50 millió ember fér hozzá az internethez.

A kalózkodás miatt a kiadók nem szívesen adnak ki e-könyveket. A Pro-books vezető elemzője szerint a fő ok a legális beszerzési módok, az e-kiadványokra szakosodott cégek hiányában keresendő. A könyvtárak az e-könyvekkel bővíthetik szolgáltatásaik körét. Előnyeik: az olvasóknak nem kell elmenniük a könyvtárba, a könyvet a nap 24 órájában bármikor kivehetik, utazáskor 100-200 könyvet is magukkal vihetnek. Nagyon hasznosak az e-kézikönyvek, amikor az olvasónak csak egy fejezetre, képre stb. van szüksége.

Amerikai adatokat nézve a tudományos könyvtárakban az e-könyvek aránya 95%, a közkönyvtárakban és az államok könyvtáraiban 90%. Az iskolai könyvtárakban kisebb az arány, mivel az átálláshoz kiegészítő finanszírozás szükséges. Egy felmérés nyomán kiderült, hogy a tudományos könyvtárak költségvetésük 80%-át készek e-anyagokra fordítani.

Az e-könyvek beszerzése bonyolult folyamat; a szerződéskötés után a kiadó a katalógizáláshoz megküldi a MARC-formátumú bibliográfiai tételt és az elérési kódot (a mű továbbra is az eladó szerverén marad). E-könyv vásárlásakor a szöveg mellett a csomag sok mást is tartalmaz, többek

között a digitális jogkezeléshez szükséges rendszert.

Az állományépítés új modelljében a beszerzést az olvasói igények határozzák meg. Rövid távú hitelnek is nevezik, mivel az olvasó dönti el, melyik könyvet mennyi időre kéri. Nagy figyelmet kell fordítani a formátumra, olyant kell választani, hogy az olvasó saját gépére le tudja tölteni a szükséges művet.

Egyre nagyobb teret kapnak a nyílt hozzáférésű gyűjtemények (könyvek, amelyeket valaki már megfizetett), főleg a tudományos szakirodalom, a monográfiák, kutatások terén. Az Unglue.it honlap a közös finanszírozás példája. A Knowledge Unlatched projekt célja a kiadók és a könyvtárak együttműködése: a kiadók a nyílt elérhetővé tétel érdekében a könyvtárhoz előfinanszírozást kérnek.

Előfordul, hogy a könyvtárak az e-könyveket drágábban vehetik meg, mint a magánszemélyek, és az is, hogy egy e-könyvet csak természetes személy vehet meg (főleg a szépirodalom és a tankönyvek esetében).

Mivel az e-könyvek sokszor ismeretlen szervereken vannak, a szerződésekben rögzített feltételek ellenére előfordulhat, hogy bizonyos idő után már nem lesznek elérhetők. Az USA-ban működnek archiváló, az e-folyóiratok biztonsági másolatát előállító cégek (Portico, CLOCKSS és LOCKSS); terveikben a monográfiák archiválása is szerepel.

A nyugati könyvtárak nagy hibát követtek el akkor, amikor rávetették magukat az e-könyvekre, a szerződéseket csukott szemmel írták alá. Az oroszországi könyvtárak jobb helyzetben vannak: amíg nem térnek át a tömeges beszerzésre, lehetőségük van az összefogásra, a vásárlási feltételek közös kidolgozására.

A beszerzés előtt időt kell hagyni a felkészülésre, a reklámra és a marketingre. Az USA-ban egy 2012. évi felmérésből kiderült, hogy a 60 évnél idősebb olvasóknak mindössze 31%-a tudott arról, hogy a könyvtárban e-könyvet is lehet kölcsönözni; ez az arány egy év alatt 24%-ra csökkent, de még javítani kell az információterjesztésen. Elsősorban a munkatársakat kell kiképezni, hogy ismerjék a gyűjteményeket és a műszaki megoldásokat, tudják tájékoztatni az olvasókat (például a könyv mellett feltüntetik, hogy e-formában is elérhető). A könyvtár honlapján külön sort lehet nyitni az e-könyveknek, például a Wright State University könyvtáraiban 18 gyűjtemény van, a munkatársaknak pedig megtérítik a munkájukhoz is szükséges elektronikus eszközök (iPad) árát.

(Viszocsekné Péteri Éva)

308/2014

REINSFELDER, Thomas L.: E-books and ethical dilemmas for the academic reference librarian. – Bibliogr. In: The reference librarian. – 55. (2014) 2., p. 151-162.

E-könyvek és erkölcsi dilemmák az egyetemi könyvtárban

Adatvédelem; Elektronikus könyv; Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség; Igény; Könyvtáresetika; Szolgáltatások használata

Az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) etikai kódexe vázolja a szakmai értékeket, és azt vallja, „akkor beszélhetünk etikai dilemmáról, ha ezek az értékek veszélybe kerülnek”. Az e-könyvek esetén számos dilemmába botlunk.

Az első mindjárt a nem egyetemista olvasók kiszolgálásakor jelentkezik, vagyis az egyetemi hallgatók, oktatók és a „külsősök” megkülönböztetése miatt. Utóbbiak kiszolgálása e-folyóiratok vagy tájékoztatói segédletek esetén akár megoldhatatlan is lehet, hiszen sok esetben korlátozott a hozzáférés, illetve sok időbe telne. (A könyvtárnak világos útmutatással kell bírnia a kérdésekben.) A könyvtáros akkor etikus, ha segítséget nyújt a könyvtári számítógép használatához, a letölthető PDF-fájlok eléréséhez vagy az e-könyv néhány oldalának kinyomtatásához, esetleg a könyvet könyvtárközi kölcsönzésben kéri vagy beszerzi, más forrást vagy könyvtárat ajánl, tájékoztat arról, miért nem hozzáférhető a kívánt e-könyv, s mérlegeli a jövőben gyarapításkor, hogy az e-könyv beszerzése kizárja-e majd az olvasók egy részét a használatából.

A másik dilemma a magas színvonalú szolgáltatásra törekvés és a szerzői jogok tiszteletben tartása közötti konfliktusból ered: figyelembe kell venni a használat ellentmondásos követelményeit, melyek akadályozzák a könyvtárosokat és az olvasókat, a diákokat el is kedvetlenítheti a sok korlátozás. Az ALA törekszik a szolgáltatókkal való párbeszédre, hogy használóbarát megoldások szülessenek. Más utat választott két új kezdeményezés. Az *Unglue.it* (<http://unglue.it>) projektben a szerző és a kiadó szabad hozzáférést biztosít egy bizonyos összeg megajánlása esetén, és ha a „vétélár” összejön, mindenki számára elérhető lesz a könyv. A *Knowledge Unlatched* (www.knowledgeunlatched.org) más úton jár: tudományos kiadókkal és egyetemi könyvtárakkal dolgozik, ahol a könyvtárak „dobják össze” a publikálás költségét, majd a kiadó online közreadja

a művet. Itt is olvashatók az etikus teendők: ki kell használni az e-könyv minden előnyét, követni a megállapodásokat, tájékoztatni az olvasót (miért kell a szükséges lépéseket megtennie, mire eljut az e-könyvhöz), együttműködni a kiadókkal és a szolgáltatókkal a felhasználóbarát megoldás érdekében, ismerni és támogatni kell az új és nyílt publikálási törekvéseket.

A harmadik dilemmát a jelen és a jövő olvasóinak igényei közötti konfliktus okozza. Most az egyetemi könyvtárak temérdek e-könyvet szereznek be, mert nem kell hozzá raktár, és többnyire távolról is elérhetők. De mi lesz 10, 20 vagy 25 év múlva? Számos mű csak papíron jelenik meg: ezekről sem szabad lemondani. Az e-könyvek zöme nem a könyvtár tulajdona, s a hosszú távú megőrzés sem problémamentes. A folyóiratok esetében már jobb a helyzet: az e-folyóiratok archívuma, a *JSTOR* biztosítja már a hosszú távú elérést. Az e-könyvekre is születőben van megoldás a *Portico* és a *LOCKSS* kezdeményezés révén. A szerző itt is felsorolja az etikus magatartást: széles választék biztosítása az e-könyvekből, a jövő felhasználóira is gondoljunk, amikor a nyomtatott helyett e-könyvet rendelünk, a fontos műveket mindkét formátumban szerezzük be, hogy sokáig elérhetőek legyenek, kooperáljunk a tároló könyvtárakkal, és legyünk tájékozottak az új megőrzési projektekről (*Portico*, *LOCKSS*).

A tanulmány végül az olvasók személyes adatainak a védelmére tér ki, mely az e-könyvek esetében komoly veszélybe kerülhet. Ha harmadik fél szolgáltatja az e-dokumentumot, a könyvtár nem tudja követni, mi történik olvasója adataival, s lehet, hogy a szolgáltató adatkezelése nem felel meg a könyvtári eljárásnak. Több állam (Arizona, Kalifornia, New Jersey) kiterjesztette az olvasói adatok védelmét már az e-könyvekre is. Mivel a személyes adatok védelme a szakma egyik alapértéke, tudomásul kell vennünk, hogy ha ez nem lehetséges, vagy lemondunk a szolgáltatásról, vagy közöljük az olvasóval, mi minden történhet adataival.

(Murányi Lajos)

309/2014

WALTERS, William H.: E-books in academic libraries : challenges for sharing and use. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 46. (2014) 2., p. 85-95.

E-könyvek a felsőoktatási könyvtárakban: gyakorlati nehézségek a megosztás és a használat során

Elektronikus könyv; Felsőoktatási könyvtár; Kölcsönzés; Szerzői jog; Szolgáltatások használata

A cikk áttekinti a közelmúlt e-könyvek megosztásáról és a felsőoktatási könyvtárakban való használatáról szóló irodalmát, és feltárja a jelenleg tapasztalható korlátozásokat (megtekintés, nyomtatás, letöltés, kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés). Kitér a módszerekre, amelyekkel ezek a korlátozások befolyásolják a könyvtári e-könyv olvasók és más mobil eszközök kölcsönzését. A legalapvetőbb problémák közé tartoznak a korlátozó licencrendelkezések, a kereskedelmi szoftverek és fájlformátumok, a digitális jogkezelés (DRM), valamint az egy felhasználós üzleti modell, melyet számos e-könyv forgalmazó alkalmaz.

(Autoref.)

Lásd még 254, 287, 312

Információ- és kommunikációs technológia

310/2014

XIE, Iris – STEVENSON, Jennifer: Social media application in digital libraries. – Bibliogr. In: Online information review. – 38. (2014) 4., p. 502-523.

A közösségi média alkalmazása a digitális könyvtárakban

Elektronikus könyvtár; Felmérés; Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal

A tanulmány célja, hogy megvizsgálja a közösségi média használatát a digitális könyvtárakban, és hogy rámutasson az ezzel kapcsolatos problémákra. Összesen tízet választották ki különböző kulturális intézménytípusból (közkönyvtárak, egyetemi könyvtárak, múzeumok,

kormányzati és nemzetközi szervezetek), hogy képviseljék a különféle digitális könyvtárakat, melyeket különböző típusú szervezetek fejlesztettek ki vagy szponzoráltak. A közösségi média alkalmazásait vizsgálták a következő szempontok szerint: a közösségi média típusa, helye, frissítése, az interakciók típusai és a funkciók típusai. A tanulmány leírja, milyen típusú közösségi média-alkalmazások vannak a kiválasztott digitális könyvtárakban, továbbá jellemzi helyüket, frissítésük gyakoriságát, a digitális könyvtárosok és a felhasználók közötti interakciók típusait, valamint a különböző típusú szerepet, amelyet betöltenek. Az elemzés során a szerzők feltárták azokat a problémákat, amelyek a szabványok hiányából, a kétirányú kommunikációs csatornák kialakításából és a hiányzó oktatási funkciókból adódtak. További kutatások szükségesek, hogy a nagyobb reprezentatív minta érdekében kibővítsék az intézmények és a digitális könyvtárak körét, elsősorban olyan intézményekkel, amelyek kívül esnek Észak-Amerikán és Európán. Fontos a közösségi média mélyreható tartalmi elemzése is, hogy azonosítani tudják azokat a mintákat és funkciókat, melyekre a közösségi média képes. Emellett több intézményben is össze akarják hasonlítani a szerzők az egyes eszközöket (Twittert, Facebookot stb.). Annak érdekében, hogy feltárják az okát, miért éppen azokat a közösségi média eszközöket vezetik be a digitális könyvtárak, fel kell mérni, vagy meg kell interjúvolni a különböző kulturális intézmények digitális könyvtárában dolgozó szakembereket. Emellett a felhasználókat is ki kell kérdezni, hogy megtudjuk, mi az ő álláspontjuk a közösségi média használatáról a digitális könyvtárakban. A tanulmány nemcsak a közösségi média alkalmazásának jelenlegi állapotát és problémáit vizsgálja a digitális könyvtárakban, hanem javaslatokat is ad arra, hogyan lehet a közösségi médiát a felhasználók és a digitális könyvtárak összekapcsolása érdekében hasznosítani.

(Autoref.)

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárépítés, -berendezés

Lásd 263

Számítógépes könyvtári rendszerek

311/2014

ALBEE, Barbara – CHEN, Hsin-liang: Public library staff's perceived value and satisfaction of an open source library system. – Bibliogr. In: The electronic library. – 32. (2014) 3., p. 390-402.

Mennyire értékelik és elégedettek egy nyílt forráskódú könyvtári rendszerrel a közkönyvtárban dolgozók?

Felmérés; Integrált gépi rendszer; Közművelődési könyvtár; Személyzet

A tanulmány azt vizsgálta, milyen a közkönyvtárak munkatársainak viszonya a nyílt forráskódú könyvtárgépesítési rendszerhez Indianában. A kutatókat elsősorban az érdekelte, a könyvtár dolgozói értékelik-e a rendszert, miközben munkaköri feladataikat végzik és a könyvtári szolgáltatások javítására törekednek. A kutatók 2010 januárja és decembere között háromhavonta látogattak el kilenc közkönyvtárba, hogy felmérést készítsenek a könyvtár dolgozóiról. A résztvevők maguk töltötték ki a kérdőívet, és lehetőséget kaptak a névtelenségre. A felmérés hat kérdést tett fel az Evergreen rendszer használatával kapcsolatban, és alapvető demográfiai információkat is kért. Az összes válaszadó (323) közül 57 (17,65%) használta az Evergreen rendszert a napi rutinfeladataihoz a könyvtárban. Megállapítást nyert, hogy a rendszer legfőbb előnye:

- a közös katalógus révén megtudható, hogy a keresett könyvtári dokumentum melyik Evergreen-könyvtárban van meg,
- több funkciót kínál, mint a korábbi könyvtári automatizált rendszerek, és
- félre lehet tenni dokumentumokat az olvasók számára.

Ez meggyőző minta volt. Minden résztvevő önként válaszolt a kérdésekre a vizsgálat során, de átfogóbb mintavételt kell majd alkalmazni a jövőben. A tanulmány hozadéka, hogy kiderült, tökéletesíteni kell az *Evergreen Indiana* rendszert, és ezek a módosítások relevánsak más nyílt forrású integrált könyvtári rendszerek számára is.

(Autoref.)

312/2014

BREEDING, Marshall: Balancing the management of electronic and print resources. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 34. (2014) 5., p. 26-28.

Teremtsünk egyensúlyt az elektronikus és a nyomtatott források kezelése között!

Elektronikus dokumentum; Feldolgozó munka; Felsőoktatási könyvtár; Integrált gépi rendszer

A könyvtárak arra törekcszenek, hogy erőforrásaikat prioritásaiknak megfelelően osszák fel. A megfelelő egyensúly megteremtése nem egyszerű. A szerző néhány problémára hívja fel a figyelmet. Hagyományosan a könyvtári dokumentumok hordozói és formátumai határozzák meg, hogy egy-egy intézménynek milyen részlegei vannak, és mekkora a feldolgozó kapacitása. Jóllehet a legtöbb felsőoktatási könyvtárban már a költségvetés 70–90%-át elektronikus forrásokra fordítják, a munkatársak panaszkodnak, hogy aránytalanul nagy erőfeszítéseket kell tenniük a nyomtatott dokumentumok feldolgozása érdekében, hiába csökkent a mennyiségük.

A felsőoktatási könyvtárakban a kölcsönzés és könyvtárközi kölcsönzés meredeken visszaesett, a közkönyvtárakban ugyanakkor a nyomtatott dokumentumok kölcsönzése továbbra is jelentős arányú.

Az integrált rendszereket négy évtizeddel ezelőtt a nyomtatott gyűjteményekhez igazodva tervezték meg. A könyvtárak szervezete is visszatükrözte az integrált rendszerek moduljait. Időközben a felsőoktatási könyvtárak szinte teljességgel áttértek arra, hogy folyóirataikat csak elektronikus formátumban fizetik elő, az integrált rendszerek viszont ennek adminisztrációját nem tudják kezelni. Olyan új feladatok is megjelentek, mint az

egyes előfizetésekhez tartozó licencek kezelése, az egyes csomagokban szereplő címek nyilvántartása, a hitelesítés megoldása. Az integrált rendszerek nem képesek szolgáltatni az e-folyóiratok használati adatait sem az előfizetési döntésekhez. Kiváltásukra számos ún. elektronikus forrásokat kezelő rendszer jelent meg; egyesek kereskedelmi forgalomban kaphatók, mások saját fejlesztésűek. Figyelemre méltó, hogy e rendszerek egy részének fejlesztése a későbbiekben leállt, továbbá eleve viszonylag keveset adtak el belőlük az integrált rendszerekhez képest. Úgy tűnik, hogy a könyvtárak táblázatok, jó esetben adatbázisok és más, házi módszerek segítségével igyekeznek kezelni és nyomon követni e-forrásaikat.

A nyomtatott és az elektronikus forrásokat a könyvtárak külön platformon kezelik, ami nem helyes. A piacon már megjelentek olyan könyvtári szolgáltatási platformok, amelyek szakítanak az integrált rendszerek hagyományaival, és a források kezelésének sokkal összetettebb modelljét képviselik. Számos előnye van annak, amikor egy alkalmazás képes a legkülönbözőbb dokumentumtípusokkal kapcsolatos funkciókat kezelni. Mindenki ezzel dolgozhat, tekintet nélkül arra, hogy milyen gyűjtemény tartozik a felelősségébe. A rendszer outputja is mindent tartalmaz, amire szükség van. Ugyanakkor nem minden probléma oka az integrált rendszer, és nem mindenre jelent megoldást a könyvtári szolgáltatási platform sem. Sok könyvtárnak nem is telne arra, hogy hirtelen drasztikus váltást hajtson végre. Akár van ilyen váltás, akár a meglévő rendszer kiigazítására kerül sor, egy dolog biztos: meg kell oldani az elektronikus és nyomtatott források közös kezelését.

(Hegyközi Ilona)

313/2014

BREEDING, Marshall: Technology alternatives for special collections. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 33. (2013) 9., p. 19-22.

Technológiai lehetőségek a különgyűjtemények kezelésére

Elektronikus könyvtár; Integrált gépi rendszer; Különgyűjtemény; Levéltár; Megőrzés

A nemzeti, az egyetemi könyvtárak, az országos hatókörű szakkönyvtárak, sőt egyes nagy közkönyvtárak is gazdag, nem egyszer levéltári anyagot is tartalmazó különgyűjteményekkel rendelkeznek. Ezeket az új technológiák két

módon érintik: az állomány kezelését és hozzáférhetőségét biztosító eszközök, illetve az új technológiák segítségével létrejött dokumentumok állományba kerülése révén.

Különböző számítógépes eredetű anyagok találhatók utat a különgyűjtemények állományába, ahol hihetetlen kihívást jelenthet kezelésük, hozzáférhetővé tételük és megőrzésük; gondoljunk csak a nyolcvanas években széles körben használt floppikon tárolt iratokra, a honlapok tartalmára, a Gmailen folytatott tudományos levelezésre vagy a felhő-technológia segítségével létrehozott, illetve hozzáférhetővé tett anyagokra. Hogyan illeszthető be a levéltári jellegű különgyűjteménybe a közösségi média (egyébként oda illő) tartalma? Egyrészt szükség van a digitális archeológiára, hogy hozzáférhető, megőrizhető legyen az elavult hordozók tartalma, melyeket gyakorlatilag eltűnt eszközökön hoztak létre olyan szoftverekkel, olyan formátumokban, amelyeket a mai eszközök már fel sem ismernek, nem tudnak kezelni. Másrészt a technológiai szakértelmen kívül szükség van olyan gazdasági és jogi felkészültségre, ami a közreadók, a szolgáltatók által fenntartott jogok és a hosszú távú megőrzés és hozzáférhetőség biztosítása közötti egyensúly megteremtését segíti.

A levéltári jellegű különgyűjtemények technológiai igényei igen sokrétűek: a metaadat-kezeléstől a fizikai és digitális megőrzésen át a beszerzés és állománykezelés gépesítése, a visszakeresés és hozzáférés lehetőségének biztosításáig. Vannak kifejezetten levéltári célra fejlesztett szoftverek a piacon, ugyanis funkciói különböznek a könyvtári rendszerekétől. Mások például az állománygyarapítás üzleti modelljei, és hierarchikusabb metaadatokra van szükség a leírás szintjeitől függően. Az eleve digitálisan létrehozott dokumentumok levéltári jellegű kezeléséhez szükséges a digitálisforrás-kezelő (digital asset management) rendszerek, a digitális megőrzés (különös tekintettel az elavuló médiaformákra, fájlstruktúrákra, a hozzáférés szoftvereire) és a gyűjteménykezelés (a beszerzés, illetve a hozzáférési engedély megszerzése, a leltározás, a feltárás, visszakereshetővé, illetve hozzáférhetővé tétel) technikáinak ismerete és alkalmazása. Amire azonban a legnagyobb szüksége lenne a könyvtárnak és az olvasónak (használónak) egyaránt, az az átfogó forráskezelés.

Az egyetemi és tudományos könyvtárak új típusú könyvtári szolgáltatásainak fő célja az volt, hogy egyetlen platformon tegyék lehetővé a különböző formátumú (beleértve a fizikai és digitális) könyvtári anyagok kezelését; a hagyományos integrált könyvtári rendszerek és az

elektronikusforrás-kezelés releváns funkcióinak egységesítése jelentős lépés volt. A nagykönyvtárak különgyűjteményei, levéltári részlegei általában külön technikai infrastruktúrával működnek; kérdés, hogy ez szükségszerű-e. A mai könyvtári szolgáltatási platformok egyik alapvető tulajdonsága a rugalmasság, általában képesek a metaadatok különböző (a fizikai és az elektronikus források leírásakor szerepet játszó) formáinak kezelésére, és egyesek már a digitálisforrás-kezelés támogatását is tartalmazzák. Alkalmazkodnak a megvásárolt és „licencelt” anyagok alapvetően eltérő üzleti szabályaihoz és feldolgozási folyamataihoz. Ésszerűnek látszik tehát az a feltételezés, hogy a fejlődés következő lépése az archivális anyagok kezelésének a beépítése lehet, ami még teljesebbé tenné a könyvtár különböző kezelési és hozzáférési folyamatai egységesítésének eszméjét.

(Mohor Jenő)

Elektronikus könyvtár

314/2014

BIAGETTI, Maria Teresa: Sviluppo e trasformazioni delle biblioteche digitali : dai repositories di testi alle semantic digital libraries. – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 54. (2014) 1.

Res. angol nyelven

A digitális könyvtárak fejlesztése és átalakulása szöveg-repozitóriumból szemantikus digitális könyvtárrá

Elektronikus könyvtár

A cikk felvázolja a digitális könyvtárak fejlődését a szöveg-repozitóriumoktól a szolgáltatás-központú architektúra, valamint a P2P és Grid hálózatok használatán alapuló második generációs könyvtárakig. Ezeket a különféle intézményektől származó dokumentumok egyetlen információs térbe integrálása és a különféle digitális könyvtárak közötti egyesített kutatás lehetősége jellemzi. Figyelembe veszi a legújabb generációs szemantikus digitális könyvtárak jellemzőit, azaz a szemantikus web alapvető elemeinek (RDF, ontológiák) használatát és a *collaborative filtering systems* alkalmazását. Bemutatja a DELOS Modellt (a digitális könyvtárak referencia-modelljét) érintő néhány kritikát, és hangsúlyozza annak szükségességét, hogy szemantikai szempontból gazdagabb metaadatok jöjjenek létre, amelyek

jobban meg tudnak felelni a felhasználók keresési igényeinek, különösképpen a humán tudományok területén.

(Mohor Jenő)

315/2014

BLIN, Frédéric: Von ISTEEX, BSN und Co. : auf dem Weg zu einer nationalen wissenschaftlichen digitalen Bibliothek in Frankreich In: Bibliothek. – 38. (2014) 2., p. 246-252.

Res. angol nyelven

Az ISTEEX, a BSN és mások: úton a francia nemzeti tudományos elektronikus könyvtárhoz

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Fejlesztési terv; Kutatás információellátása; Tudománypolitika

A francia felsőoktatási és a tudományos minisztérium nyolc éve dolgozik egy globális stratégián azért, hogy megbízható és széles kutatási infrastruktúrát építsen ki a tudományos és műszaki információk biztosításához. A *Bibliothèque Scientifique Numérique* (Digitális Tudományos Könyvtár, a továbbiakban BSN) lett a felsőoktatási intézmények és a kutatóintézetek központja, ahol ezt a stratégiát készítik és végre is hajtják. 2009-ig két minisztérium felelt a kutatásért. A felsőoktatási minisztérium (*Ministère de l'éducation et de l'enseignement supérieur*) felelt az iskolákért és az egyetemekért. (Ide tartoztak az egyetemi könyvtárak és egyéb intézmények, mint a nemzeti bibliográfiai ügynökség /ABES/, mely az egyetemi könyvtárak közös katalógusának /SUDOC/ a gazdája, továbbá a nemzeti számítógépközpont /CINES/, mely 2008-ban a felsőoktatási intézmények digitális adatainak hosszú távú megőrzését kapta feladatul, valamint a szakképzést végző főiskola /ENSSIB/ körüli könyvtárosképző központok hálózata és a könyvtáros egyesületek). Ezzel párhuzamosan a tudományos minisztérium (*Ministère de la recherche*) felelt a kutatóintézetekért – mint amilyen a tudományos kutatás nemzeti központja, a CNRS, melyhez a tudományos és műszaki információ intézete, az INIST is tartozik, mely a *Pascal* és a *Francis* adatbázisok gazdája is –, továbbá hálózataikért, valamint a dokumentátorok és mérnökök szakmai egyesületeiért. Voltaképpen két világ működött párhuzamosan, jórészt azonos feladatokkal, és ez abszurd helyzetekhez (és a források elherdálásához) vezetett. A koordináció mellett voltak közös kezdeményezések is, mint a digitális

cikk-archívum, a HAL (*Hyper Article en Ligne*) létrehozása 2006-ban.

A francia egyetemeknek a világban való gyenge helyezése felgyorsította az eseményeket: 2007-ben létrejött a kutatási és felsőoktatási közösség (*pôles*), melyben kutatóintézetek és felsőoktatási intézmények vettek részt, kutatásaikat összehangolva és egységesített néven láthatóságot biztosítva kutatóik számára a nemzetközi mezőnyben. (Gyakran könyvtárak is szerepet kaptak tudományos dokumentációs részlegként.) 2013-ban az új kutatási és felsőoktatási törvény nyomán átalakultak a képzőintézmények és kutatóintézetek közösségeivé (*communautés*), de a politika változatlan maradt. Ezután 2009-ben a két minisztérium és információpolitikáért felelős osztályuk is egyesült *Mission de l'information scientifique et du réseau documentaire* (MISTRD) néven. Első fontos ténykedésük az elektronikus dokumentumok országos licencének a bevezetése volt 2011-ben német mintára. Ezt további kezdeményezés követte, amely a kormányzat *Befektetések a jövőbe* politikájának volt köszönhető, az *ISTEX* projekt (<http://www.istex.fr>).

Időközben az Európai Unió is közzétette a kutatás infrastrukturális stratégiáját, és ösztönözte a tagországokat, hogy sürgősen dolgozzák ki sajátjukat. Ennek keretében említik először a *tudományos digitális könyvtárat* (BSN), de csak 2011-ben jön létre és határozza meg főbb céljait és hozza létre munkacsoportjait. Az *ISTEX* projekt 2012 és 2014 között zajlik három intézmény részvételével és 60 millió eurós költségvetéssel, melyből 55 millióért e-forrásokat szereznek be, a fennmaradó összeg egy platform létrehozására szolgál.

Az *ISTEX* szorosan kapcsolódik a BSN-hez, annál is inkább, mert annak első munkacsoportjának a beszerzéseiről neki kellett döntenie. A BSN közvetlenül a minisztérium alá tartozik, de irányító testületében minden intézmény képviselteti magát (ideértve a kulturális és kommunikációs minisztériumot is – a szerzői jogok és a nemzeti könyvtár miatt). Munkacsoportjai (*segments*) 15–20 fősek. 2012-ig olyan ajánlásokat dolgoztak ki, amelyhez a minisztérium politikájának igazodnia kell. Először átfogó stratégiájukat adták közre 2012–2015-re, melyben 31 ajánlás szerepelt (közte a kiadókkal és a nemzeti könyvtárral kötött szerződések). Célul tűzték ki a HAL továbbfejlesztését, valamint egy szakportál, az *Heloise* létrehozását is. A nyílt hozzáféréssel foglalkozó munkacsoport a hibrid gazdasági modellt (*platina* út) is támogatja. Kezdeményezéseik komoly eredményei 2013-ban

mutatkoztak: a tudományos publikálás munkacsoport közreadta a nyílt tudományos publikálás manifesztumát, a képzés–kompetenciák munkacsoport pedig központi portált hozott létre, és a digitális kompetenciák referencia-modelljén dolgozik. A digitalizálási munkacsoport jelentős ajánlásokat tett közzé a projektek összehangolására és az eljárások egységesítésére.

A BSN által meghirdetett és támogatott projektek a tudományok szinte minden ágára és a dokumentumok széles körére kiterjednek. A nemzeti könyvtár 2011-ig együttműködött az egyetemi könyvtárakkal, de 2012 óta egyedül felel digitális gyűjteménye és szolgáltatásai kialakításáért, bár továbbra is együttműködik egyetemi és szakkönyvtárakkal egy-egy szakterületen. A *Gallica* sem „nemzeti” digitális könyvtár”, bár az Europeana és a TEL kapcsolattartója, csupán az elektronikus gyűjtemények központi felvevőportálja. A BSN további célkitűzései a költségek hatékony és optimális felhasználása, a komplementaritás keresése és az egész országban egyenletes színvonal megteremtése. Nem törekszik a minisztérium arra, hogy olyan digitális könyvtárat hozzon létre, amely az országban fellelhető összes tudományos információ elérését biztosítaná, de elsőbbséget élvez az együttműködési infrastruktúrák támogatása és fejlesztése.

A tanulmány végén a szerző a 2013. október 2-án felavatott francia online egyetemet (*France Université Numérique*, FUN) mutatja be.

(A cikk mondandóját zömmel tartalmazó előadás szövege a http://www.opus-bayern.de/bib-info/volltexte/2013/1484/pdf/Bibliothekskongress2013_F.Blin.pdf címen is olvasható.)

(Murányi Lajos)

316/2014

CEYNOWA, Klaus – KELLNER, Stephan: Das Bayerische Kulturportal bavarikon : digital, vernetzt, spartenübergreifend In: Bibliotheks-Magazin. – (2014) 1., p. 8-14.

A digitális, online és komplex bajor kulturális portál, a bavarikon

Általános tudományos könyvtár; Együttműködés - belföldi; Elektronikus könyvtár; Közgyűjtemény; Portál; Tájékoztató -közművelődési

2013. április 16. óta működik a *bavarikon* – *Kultur- und Wissensschätze Bayerns* (Bajorország kulturális és tudáskincsei) portál béta-verziója.

Jelenleg 200 ezer tételt tartalmaz, közte levéltári anyagokat, kéziratokat, könyveket, festményeket, fotókat, térképeket, múzeumi tárgyakat, továbbá információkat kastélyokról és várakról, kolostorokról és templomokról, emlékművekről és helyiségekről, intézményekről és személyekről. A gyűjtemény magvát a 2002 óta fennálló Bajor Tartományi Könyvtár Online (BLO) alkotja. A BLO főleg könyvtárak helyismereti anyagát tartalmazta.

A Bajor Állami Könyvtár (BSB) az állami tudományos tanácsal közösen dolgozta ki a komplex kulturális portál létrehozásának tervét, melyhez a politikai döntéshozókat is sikerült megnyerniük, s 2012 őszén a kormány elfogadta, majd a 2013. és 2014. évre ötmillió eurót biztosított a megvalósításához. A projekt felelőse a BSB. A Münchener Digitalizálási Központ (MDZ) jelentős mértékben hozzájárult a portál gyors indításához, mely 2014 végén már normál üzemmódban fog működni, kibővített funkciókkal és szolgáltatásokkal. A „bavarikon” elnevezésben mindenki számára világos, hogy Bajorországot (Bavaria) és a képeket (ikon) jelenti. (A szerző szerint még a *lexikon* is asszociálható a beszélő névből.)

A portál nem működhetne együttműködés nélkül; jelenleg a BSB mellett kilenc nagy intézmény bocsátotta digitális anyagait a portál rendelkezésére: a Műemlékvédelmi Hivatal, a Nemzeti Múzeum, a Festészeti Gyűjtemények, az Állami Kastélyok, Kertek és Tavak Bajor Központja, Bajorország Állami Levéltárainak Főigazgatósága, a Bajor Történelem Háza, a Földmérési és Geoinformatikai Tartományi Hivatal, a Münchener Városi Múzeum és a Regensburgi Egyetem Könyvtára. (A projekt második szakaszában még több települési és egyházi partnerrel fog bővülni az együttműködők köre.)

Mit kínál a portál jelenleg? Az Europeanától vagy a Német Digitális Könyvtártól eltérően a bavarikon a digitalizált tételek másolatával is rendelkezik, nem csak annak metaadataival. Emellett válogatott gyűjtemény, amelynek darabjai a bajor kultúra kiemelkedő alkotásai. A portál egyszerű felépítésű, jól alkalmazkodik a különböző végfelhasználói eszközökhöz is. A portálon az alábbi modulok állnak rendelkezésre: a *kimagasló értékek* modul (50 műtárgy), a *tárgykereső* modul, *3D-ben látható tárgyak*, a *személykereső* modul, a *helyiségek adatbázisa*, a *témák* modul, a *térképek*, a *hasonló képek keresése* és az *intézmények* modul.

Felmerül a kérdés, melyek a következő lépések. A műszaki infrastruktúra konszolidálása mellett új technikai lehetőségeket fog kínálni, valamint bővül

majd a digitalizált tárgyak köre (többek között régészeti leletekkel), bekerül a bajor bibliográfiai adatbázis (600ezer egység), és bővül a személyek adatbázisa is. Megteremtik a metaadatok átadásának lehetőségét az Europeana és Német Digitális Könyvtár számára, hogy láttassák a bajor kultúrát.

A portál összefoglaló *márkanév*ként mindazt reprezentálja, ami Bajorország kulturális és történeti örökségét jelenti. Ezt szolgálja a helyi fejlesztésű *Bavarikon3D* applikáció is, melynek révén a digitalizált tárgyak mobil eszközökön jeleníthetők meg. Induláskor csak hét műtárgy szerepelt, azóta havonta eggyel bővül a kínálat.

A portál „másodlagos” hasznosításra is alkalmazható, pl. háromdimenziós reprodukciók készítésére (3D-nyomatatóval) vagy kartográfiai kiállításokhoz stb.

(Murányi Lajos)

317/2014

COHEN, Daniel: The Digital Public Library of America : collaboration, content, and technology at scale In: EDUCAUSE Review. – 49. (2014) 4.

Az Amerikai Digitális Közkönyvtár: nagy léptékű együttműködés, tartalom és technológia

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Számítógép-hálózat

Az Amerikai Digitális Közkönyvtár (DPLA) létrehozásának ötlete már az 1990-es években felmerült. A 2013-ben indult könyvtár nyílt és koherens hozzáférést nyújt az Amerikai Egyesült Államok könyvtáraiban, levéltáraiban és múzeumaiban található digitalizált anyagokhoz, amelyek a <http://dp.la/> oldalon és egy olyan platformon érhetők el, amely alkalmazásprogramozási interfészt (API-t) is tartalmaz.

A különböző intézményekből beküldött rekordokat egységesítik és javítják. Az anyagok kereshetők idősorok szerint, virtuális polcokon és fazettás keresőkkel, továbbá többnyire megadják a GPSD koordinátáikat is. Digitális kiállításokat is megnézhetünk. Az alkalmazásfejlesztők a teljes gyűjteményhez hozzáférhetnek. Lehetőség van a tömeges letöltésre, de van olyan alkalmazás is, amellyel kereshető az adatbázis, majd az eredmények dinamikus képfolyamként jeleníthetők meg.

A DPLA szolgáltatási struktúrájának részei a szolgáltató központok, amelyek az egyes

szövetségi államok könyvtárai vagy regionális könyvtárak, amelyek más, kisebb intézmények anyagát is nyújtják. A tartalomközpontok önállóak, és legalább 200 ezer dokumentumot szolgáltatnak. Az átadást követő évben a DPLA állománya 2,4 millióról 7 millióra nőtt. Ma az eredeti 500 helyett immár 1200 szervezettől érkeznek anyagok, és 2014 áprilisában újabb hat partner csatlakozott, közöttük a Kaliforniai Digitális könyvtár, a Government Printing Office és a J. Paul Getty Trust. Ugyanaddig az időpontig a weboldalak egymillió látogatója volt, és az API 9 millió találatot eredményezett.

(Koltay Tibor)

318/2014

FOLTÝN, Tomáš – VANDASOVÁ, Anna: Virtuální depozitní knihovna : představení projektu a první výsledky In: Čtenář. – 66. (2014) 6., p. 203-209.

Virtuális tároló könyvtár: a projekt és első eredményeinek bemutatása

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Tároló könyvtár; Tudomány és szakkönyvtárak

Virtuális tároló könyvtár a munkacíme annak a projektnek, amely a Cseh Köztársaság újkori, megőrzésre szánt gyűjteményének könyvtári együttműködési rendszerben való kiépítését, a szükséges eszközök biztosítását valósítja meg a kulturális minisztérium támogatásával. Első szakaszában, 2012 és 2013 között a gyűjtemények kiegészítése, a módszertani segédletek kidolgozása valósult meg. 2014–2015-ig az applikáció optimalizálása történik, a projektvezető nemzeti könyvtár irányításával, a Morva Területi Könyvtár és az Olomouci Tudományos Könyvtár közreműködésében.

A probléma megoldását a gyűjtemények hiányosságai sürgették. Két archiválendő gyűjtemény a nemzeti könyvtárban, egy-egy Brnóban és Olomoucban található. Relatív teljességről csak az elmúlt húsz évben lehet beszélni, ám jelentős hiányok jellemzik a 19. századi és a 20. század első felének anyagát.

A *bohemika* gyűjtemények kiegészítésében más könyvtárak és intézmények főlépéldány- és törlési jegyzékei szolgálnak alapul, ez azonban a hatalmas mennyiség miatt nehézkes. A projekt fő célja, hogy megakadályozza a bohemika anyag utolsó példányainak „eltűnését”, begyűjtse azokat a tároló könyvtár számára.

Ennek alappillére a Virtuális tároló könyvtár projektje, amelynek során az állomány hiányainak feltárására, kiegészítésére törekednek. Ezért automatikus eszközökkel feltérképezik az egyes dokumentumok létező példányait. Az azonosításhoz a Cseh Nemzeti Bibliográfia adatai szolgálnak alapul, a begyűjtés és aktualizálás az adott ciklusban folyamatos.

Egyeztetést igényel a példányszámok meghatározása a tároló könyvtárak igényei szerint. A példányok szétosztásában a hierarchia csúcsán az a fizikai, jövőbeli tároló raktár áll, amelybe a hiányzó példányok hosszú távú megőrzés céljából bekerülnek. Jelenleg ebben a tároló raktárban öt példánnyal számolnak a további hasznosítás miatt. A dezideráta jegyzékek alapján kérhetik a könyvtárak a hiányzó példányokat. A nemzeti könyvtár PROKOP nevű eszköze végzi a begyűjtést a könyvtári katalógusokból és adatbázisokból a nemzeti bibliográfiai adatok alkalmazásával. A rendszer architektúráját a nemzeti könyvtárban működő Oracle 11g, applikációs környezetet a Relief IV., a keresőeszközt az MS FAST Search for Internet Sites biztosítja.

A Virtuális tároló könyvtár két részből áll: adatbázis applikációkból és keresési tartományokból. Az adatbázisban gyűjtik be a bibliográfiai adatokat az egyes könyvtárakból, azokat adminisztrálják, a keresési tartományban a résztvevő könyvtárak adatainak elemzését, összevetését biztosítják.

A projekt fő célja, hogy a részt vevő könyvtárak számára biztosítsa az egyedi példányok, a hiányos bohemika anyag pótlását, kiegészítését a nemzeti könyvtár archiválási feladatához. A kutatások eredményeként a nemzeti gyűjteményben eddig 600, korábban elveszett tételt pótoltak és további 1300 címet találtak, amelyek eddig regisztrálatlanul hiányoztak az állományból. Az eddigiek során mintegy 180 ezer egységet dolgoztak föl. Elektronikus katalógus hiányában kimaradt az automatikus kutatásból az olomouci gyűjtemény, fizikai gyűjteménye azonban a tároló könyvtár része lesz.

A hosszú távú megőrzés egyik fontos tényezője a hagyományos, papíralapú dokumentumok megfelelő példányszámú megőrzése a tároló könyvtári rendszerben. Az optimális példányszámokat matematikai módszerekkel számolják ki, figyelembe véve a papír és egyéb könyvkötészeti anyagok avulását, a veszteségek és károsodások számát, a kölcsönzések mennyiségét, a másolatok (mikrofilm, digitális kópia) lehetőségét. Az ajánlott és megőrzésre javasolt példányszámokat a rendelkezésre álló adatok összevetése alapján határozzák meg a Virtuális tároló könyvtár számára.

2010-től a nemzeti könyvtár monitorozza újkori gyűjteményének fizikai állapotát is, amely az egyes példányok státuszát jelentik. A diagnosztika a károsodás mértékét, a lehetséges megoldási javaslatokat is tartalmazza. Jelenleg ez az adatbázis 130 ezer példányt tartalmaz.

Az adatok visszakeresését egységes terminológia, kérdés- és kulcsszó-rendszer biztosítja. A könyvtárak összehasonlíthatják újkori gyűjteményeik adatait, hatékonyabban tervezhetik a szükséges intézkedéseket (konzerválás, restaurálás, digitalizálás).

Az írott bohemika anyag hosszú távú, állandó megőrzése, a könyvtári kulturális örökség

megmentése a projekt fő célja. Egyik fő gátja a folyamatos finanszírozás hiánya. Pozitív társprojektek, pl. a VISK 7 (dokumentumok savtalanítása, konzerválása, restaurálása), anyagilag is támogatják a megvalósulását.

A jövőben a Virtuális tároló könyvtár mellett nélkülözhetetlen lesz egy fizikai tároló könyvtár megépítése az együttműködő partnerkönyvtárak számára.

(Prókai Margit)

Lásd még 258, 310

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

319/2014

FRUIN, Christine: Funding open access journal publishing: : article processing charges In: College & research libraries news. – 75. (2014) 5., p. 240-243.

A nyílt hozzáférés finanszírozása: a publikálásért fizetendő díjak

Elektronikus folyóirat; Gyarapítási keret; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké; Térítéses szolgáltatás

Bár a nyílt hozzáférésű folyóiratok kalauza, a DOAJ (Directory of Open Access Journals, <http://www.doaj.org>) azt mutatja, hogy a nyílt hozzáférésű folyóiratok kétharmada ingyenes hozzáférésű, egy újabb kutatás szerint 50%-uk a szerzőktől kér díjat a publikálásért. Ezt gyakran kutatási támogatásból fizetik a szerzők, esetleg anyaintézményük segít a költségek fedezésében.

A díjak 200 és 5 000 USD között mozognak az Egyesült Államokban (904 USD átlaggal). A vezető oktatók és kutatók be tudják a díjakat építeni pályázataikba, viszont a fiatalabb kutatók és a mesterszakos hallgatók számára megfizethetetlenek. Megoldásként kínálkozik a publikálási alapok létrehozása, amelyek a szerzői díjakat részben vagy egészben fedezik. Ez történhet a könyvtárak gyarapítási keretének egy részéből vagy erre a célra elkülönített forrásokból. Az egyetemi kutatási szervezet is nyújthat forrásokat. Az intézményeknek meg kell fontolniuk, hogy támogatják-e azt a formát,

amikor a nem nyílt hozzáférésű folyóiratok egy részében, díj ellenében nyílt hozzáférésű formában jelentethetők meg cikkek. El kell döntenünk azt is, hogy alkalmaznak-e valamilyen, a minőségen alapuló kritériumrendszert arra, hogy mely folyóiratokban történő közlést támogatják anyagilag. Támogathatónak tekintik-e a DOAJ-ban szereplő folyóiratokban való közlést, vagy a folyóiratok szűkebb körére szorítkoznak, például az úgynevezett „ragadozó” kiadókat felsoroló List of Predatory Publishers listában (<http://scholarlyoa.com/publishers/>) nem szereplőket. Azt is tisztázni kell, hogy kiket támogatnak, különös tekintettel azokra a társzerzőkre, akik nem az adott intézmény alkalmazásában állnak. Lehetőség van arra is, hogy egy-egy kutatóhely vagy egyetem valamelyik kiadónak intézményi tagdíjat fizessen.

Új üzleti modellek is megjelentek. Az egyik, hogy a szerzők „tagsági díjat” fizetnek, amelynek nagyságától függően évi egy, két vagy három cikket közölhetnek. Ez a díj alacsonyabb, mint a szerzőktől szokásosan kért közlési díjak. Ilyen a *peerJ* folyóirat (<http://www.peerj.org>) modellje. A SCOAP3 konzorcium (<http://scoap3.org>) tagjai egy-egy szűkebb szakterületről kerülnek ki. Minden cikküket nyílt hozzáféréssel publikálják, és a költségeken az intézmények osztoznak. Az American Chemical Society kezdeményezésében (<http://acsopenaccess.org/acs-author-rewards/>) a szerzők a közlési díj kifizetésével további cikkek ingyenes közlését is megvásárolják.

(Koltay Tibor)

Lásd még 243, 255, 262, 307

Az ismertetett cikkek forrásai

AIB studi (IT)	54. (2014) 1.
American libraries (US)	45. (2014) 5., 6.
Bibliotekovedenie (RU)	(2014) 2.
Bibliothek (DE)	38. (2014) 2.
Bibliotheks-Magazin (DE)	(2014) 1.
Bibliotheksdienst (DE)	48. (2014) 2.
BuB (DE)	66. (2014) 5.
Cataloging & classification quarterly (US)	52. (2014) 1.
College & research libraries (US)	75. (2014) 3.
College & research libraries news (US)	75. (2014) 5., 6., 7.
College & undergraduate libraries (US)	21. (2014) 1., 2.
Computers in libraries (US)	33. (2013) 9.; 34. (2014) 4., 5.
Čtenář (CZ)	66. (2014) 6.
Documentaliste (FR)	51. (2014) 2.
EDUCAUSE Review (US)	49. (2014) 4.
The electronic library (I)	32. (2014) 3.
Information technology and libraries (US)	32. (2013) 2.
Information Wissenschaft und Praxis (DE)	65. (2014) 3.
Interlending & document supply (GB)	42. (2014) 2/3.
The journal of academic librarianship (US)	39. (2013) 6.; 40. (2014) 1., 2.
Journal of documentation (GB)	70. (2014) 3., 4.
Journal of information science (GB)	40. (2014) 3.
Journal of librarianship and information science (GB)	46. (2014) 2.
Journal of library administration (US)	53. (2013) 5-8.; 54. (2014) 1-4.
Journal of the American Society for Information Science and Technology (US)	64. (2013) 11.
Journal of web librarianship (US)	8. (2014) 1.
Knižnica (SK)	15. (2014) 2.
LIBER quarterly (I)	23. (2014) 4.
The library quarterly (US)	84. (2014) 2.
Library review (GB)	63. (2014) 4/5.
Naučnye i tehničeskije biblioteki (RU)	(2014) 6.
New library world (GB)	115. (2014) 1/2.
Online information review (I)	38. (2014) 4.
Public library quarterly (US)	33. (2014) 2.
The reference librarian (US)	55. (2014) 2.
Revista española de documentación científica (ES)	36. (2013) 3., 4.; 37. (2014) 1.
Scandinavian library quarterly (Sx)	47. (2014) 2.
Vestnik BAE (Fx)	(2014) 1.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	61. (2014) 3.